GAUDEO

ALEA

N° 69

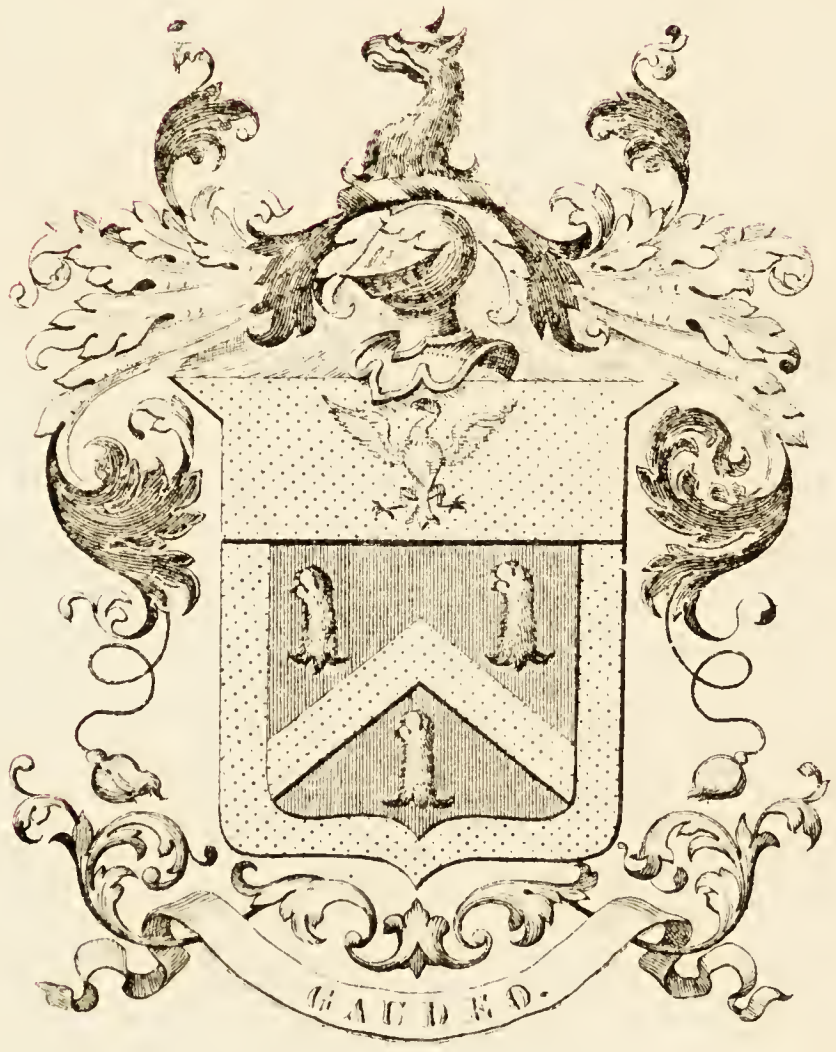

John Carter Brown.

BOUND BY HAYDAY.

De Kleyne Wonderlijcke
WERELT,

Beſtaende in deſe Keyſerrijken, Coningrijken en Landen,

ALS

Turckyen, Hungaryen, Poolen,

Ruſlant, Bohemen, Ooſtenrijck, Duytſchlant, Hiſpanien, Vranckrijck, Italien, Engelandt, het Landt van Beloften, het Nieuwe Ieruſalem en Breſilien.

Beſchreven en door-reyſt van Iaques Iooſten, Tolk, tot Amſterdam.

IAQVES IOOSTEN TOLKE.
t Amſterdam 16. 49.

t' Amſterdam, By Dirk Uittenbroek, in de Slijck-ſtraet.
Gedrukt voor den Autheur.

OHIO
COMMONWEALTH

JOHN CARTER BROWN

VOOR-REDEN.

Tot den goetwilligen Lezer.

EErwaerde, Lieve en zeer beminde Lezer, het is een ghemeen ſpreeck-woort, zo menighen menſch ſoo menighen zin, waer over ick dan niet hebbe konnen naerlaten dit mijn ghering ſchrijvens aenden dagh te brenghen, 'tgene ick ſelfs met mijn eygen oogen altemael geſien, ende met mijn ooren gehoort hebbe V E. Mede te deelen in dit boexken genaemt de *Kleyne VVeerelt*, hoe ick beſoght ende doorwandelt hebbe tien Keyſer-rijcken Koninck-Rijcken ende Landen, als Turckyen, Hungaryen, Poolen, Ruſlant, Ooſtenrijck, Bohemen, Duytſlandt, Hiſpanien, Vranckrijck, Italien, Engelant, het Lant van beloften het Nieuwe Ieruſalem, ende Braſieliæ, &c. Waer inne my voorghevallen ſyn veele ende diverſe vreemde geſchiedeniſſe ende acten, gelijck in't Boexken ſelfs klaerder ende breeder beſchreven ſyn, achte het ſelve te weſen niet vande aldergheringhſte weldaden van Godt den menſch ghegeven, maer wel een vande meeſte, want wat

is doch inde Werelt Heerlijcker, eerlijcker, ende treffelijcker als Landen ende ſteden te beſichtighen ende door wandelen, als mede van t ghene my daer inne is ontmoet ende bejeghent, ſoo hebbe ick dan mede mijn kleyn talent pont in't werck ſtellende, beſchreven de groote wonderlijckheden die my op de reyſe ſijn voorgevallen, als zynde alles (t ghene U E. Alhier verhaelt wort) de oprechte waerheyt, waer over my noyt ghene moeyte en heeft verdrooten, ende nu oock in deſen genen koſten en hebbe geſpaert om 't ſelve in t licht te brengen, hopende dat UE. daer inne ſodanighen vermaeck ſult vinden, dat U E. tot nuttigheydt ende opmerckinghe mach ſtrecken, veel van't werck zelfs te seggen ofte prijſen dunckt my onnoodigh te ſijn, goede waer moet men hem zelfs lauderen, ick twijffel dan niet ofte dit onderſoeck ende door leſen van myn Boecxken de *Kleyne wonderlijcke wereldt* ſal U E ſtrecken tot nut ende profyt, goetwillighe Leſer, het Hiſtorie ſchryven is by alle verſtandige altijdt ſeer prijſelijck gheweeſt, ja by Godt aenghenaem, overmits een yeghelijck daer uyt kan leeren 't ghene hem tot voordeel ofte ſchade kan dienen, oock hoemen hem in ſulcke voorvallende ſaecken te comporteren heeft, dierhalven dan dat dit een groote weldaet Gods is, betuycht de Hooghe Majeſteyt ſelver daer mede, dat hy aldereerſt de Hiſtorien heeft laten beſchrijven door ſynen dienaer Moyſem, die ten eerſten beſchreven heeft wat voor de Sintvloet geſchiet is (wat ſouden de menſchen hier anders yets van geweten hebben?) tot op ſijnen Doot toe. Ende noopende de vordere geſchiedeniſſen na ſynen Doot, van Ioſua, inde Boecken der Rechteren, Samuelis, der Coningen Chronijcken Eſdræ, Nehemiæ, ende der Machabæen beſchreven, is niet alle 't ſelve geſchiet door ingevinghe des Geeſts Gods,

tot vesekertheyt vande nakomelingen? De heydenscheHisto-ri-schryvers hoe wel sy van andere materien ende geschiede-nissen handelen, geven nochtans dickwils inde aenwijsinghe der tijden ende jaren de voorghenoemde Goddelijcke Scri-benten de handt. Ja maeckten menichmael de Prophetische schriften (die anders in haer selven donker soude wesen) met hare Historien klaerder ende lichter om te verstaen, tis oock so dat de voornaemste Monarchen ende Prinsen deser werelt hun selven oock niet en hebben gheschaemt te lesen ende te ondersoecken, 't gunt zy naer mochten volgen, gelijck *Sue-tonius* vanden Keyser Augusto betuycht, dat hy in alle zijn Studeren meest acht ghenomen heeft op de Historische ex-empelen, na de welcke hy alle sijne saecken meest aenghe-recht heeft: gelijckmen oock van Carolo Magno leest, dat hy met groote moeyte en onkosten gheleerde mannen, ende insonderheyt sodanige die de Werelt door-wandelt hadden, ghesocht ofte doen soecken heeft, ende de selve uyt de ghe-meene middelen gageerde, die de voornaemste Historische by een souden brenghen omme de selve naer te moghen le-sen en ondersoecken wat best tot zijnen dienst oorbaerlijcxst was, dat meer is heeft tot dien eynde alle avondt ter tafelen zittende hem eenighe Historien, met de schoone spreucken der treffelijcker Helden, ende 'tghene zy besocht en door-wandelt hebben, voor doen lesen, om daer uyt te leren wat hy doen ofte laten zoude, waerde leser laet U E. dan doch niet verdrietich syn dit mijn Boecxken te door lesen, noghe-lijck ist U E. in den aen-vangh van lesen soo dienstich niet, als het wel ghewis met op-merckinghe door-lezen hebbende op 't eynde uytvallen sal. *Solymus* den Turck-schen Keyser den vader *Solimani* hoe wel hy zo[illegible]landt was der Christenen, heeft nochtans zon[illegible]ghe lust

gehadt tot de Hiſtorien te leeſen : in voeghen dat hy de geſchiedeniſſen Alexander Magni ende Iuly Cæſaris met extraordinarie groote onkoſten inde griexſche tale doen overſetten hebbende, hem ſelven daer inne met geſtadigh leſen ſulcx gheoeffent, ende daer uyt oock ſoo veel gheleert heeft, dat de zoldaten van Egypten van hem overwonnen mitſgaders gheheel Egypten en Syrien onder ſyn ghebiedt ſyn ghebracht gheweeſt, ende alſoo ick derhalven wel verſeeckert ben dat U. E. Een ſonderlinge ghenoeghte ende grooten luſt neemt en oock hebben ſult de doorwandelinge van Landen en Steden, en deſzelfs vreemdichedente doorleſen en onder-ſoecken. Soo hebbe ick niet konnen naerlaten U E. deſen mijnen gheringhen arbeydt dien volghende willen preſenteeren ende dediceren, ende dat alſoo geſtelt op't bondichſte ende kortſte om den aendachtighen leeſer niet met eenighe lammigheden ofte omweghen op te houden, van de welcke moghelijck andere ſoodanighe pelgrummagie ghedaen hebbende wel lichtelijck driemael ſoo veel ſchrijvens ende moghelijck met veel minder ſin en waerheyt ſoude doen, Biddende U E. 't ſelve my ten goede te willen houden, ende bevrijden van den laſter muylen, die doch altijdt ſoo gheneycht ſijn, liever ander luyden arbeydt te beriſpen, dan ſelfs yets beters te maecken ofte aen den dagh te brenghen, te meer alſoo ick wel weet ende verſeeckert ben, dat noyt ſoo perfecten werck van ſoodanighe reyſen ende deſzelfs vreemdigheyden uytghegaen en is, 't welck de benijders niet onbenijt ſullen konnen laten. Biddende inſghelijcks Godt den Hemelſchen Vader, ende Heer aller Heeren dat hy U E. in zijn ghenadighe protextie, ende beſcherminghe gelieve te nemen. Ende U E. my doch te excuſeeren, waer inne ick (onwetende) een faute ofte abuys mochte hebben. 't is gewis zoo dat ick mijn uyterſte

ſte neerſtigheyt om U E. te dienen, hier inne nae mijn krancke vermogen hebbe gedaen, de principaelſte inſicht daer van by my is geweeſt, dat het U E. mochte ſtrecken tot nut ende proffijt inſonder als het U E. meeſt van noode ſoude mogen ſyn, Ick ben dan voldaen als maer't Boeck ſyn op ſchrift voldoet, dat is (goetwillige Leeſer) dat het U E. mach ſtichten, ende met eenen vermaecken waer toe voor al van nooden is dat het klaer en verſtandelijck zy. In het welcke hoe grooten vlijdt oock aenghewendt is, ick even-wel my ſelven niet alleſints hebbe konnen genoech doen, gelijck ick oock duchte den Lieven Leeſer niet te ſullen gedaen hebben, de reſt al te ſamen is ydel ende buyten ons, die nerghens van werck moeten maecken, dan van't gene dat vorderen kan tot onſer onſterffelijck en Heerlijck-wordinge, die ick U E. van gantſcher herten toewenſche; Den goeden Godt ghelieve U E. daer inne by te ſyn, met ſoodanighe ghenade ende hulpe als ſijne Heylige wijſheyt achtet U E. van nooden te ſyn. Hiermede eyndende blijft alteſamen hertelijck gegroet, ende dien milden, goedertieren, ende barmhertigen God: bevolen.

Amen.

Actum, in Amſterdam den 4 December
Anno 1649.]

Hier volgen de Rijmen

VAN

Tienderleye Taelen.

Nederduytsch.

Hy Heeren laet u gunst te samen my bestralen/
Soo ick u heb vernoeght met tienderleye Talen/
Ist schrijven niet genoegh/laet komen eenig Man/
Beproeven/ of hy my hier in beschamen kan.

English.

TEn Languages, learn d'Sirs, I here present to you
Vouchsafe a gracious looke, accept them so your view
If you suspect the truth, then trye before you trust
Repaire to mee, you'l find, the thing is true x just.

Hoogduytsch.

MEyn E. W. Herren E. genaden thu Ich begerren/
Weyl ich meyn dienst zu euch wil presenteren
Mit zhenderley sprachen kom ich nuch Heer
Das wil ich thun auß al meyns Hertzen begeer
Iscer Jemants der wil meynen das es ist nicht gewiz
Laest ihm komen hier/wer er is.

Hebreeusch.

SA fra touva lamor busuil
sceni ben
Afdeacha layman schioo wou
bey caan
Ley daeber eynsara leyn schau-
nat eyim
Atem rautsim leinphares lie.

Spaenſch.

AQui os ofreco onrados Seignores,
A los que demy libro fueren Lectores,
En ſuncas diverſas diez linguages
Que ſirven pera graves perſonages,
El que ſu provecho no Crejere,
Reprove è nel lo que le pareſiere.

Italiano.

SIgniori dotti, Mercant è altri gente
Qui in diverſi linguagi habete voſtro contentimente,
Piacerez recever mio libro in favore
Il qual jo preſento de mio buono cuore,
Diees lingui perticolari. Io parlo ben perfetto
Venete à mi, vou trouverete il detto.

Francoys.

MEſſieurs y vous plera deprandre,
Mon ſervisé qui le preſante,
Remontreés de diez languages, à dont,
Y vous plera deprandre le contantemant,
Perſonages de quelque qualite que ſçoit,
Y ly plaira de venir, à moy; Je ly
Ballerei toute ſorte de contantemant.

T U R C K.

SAlum la aleycken ſoltanem ben hadrie
Seniſe qi benum boegi ardomie ja habinie
Joe ab vereſine.

Pools.

MOſziwy Panie ſaliecze ſluzba, waſmoſcy od reczy nowe,
Od dzieſzies yeſyzikow kturich chendogo, Omym mouyc do waſmoſcy,
Jeſly nie chſiecze wierzyc niechay Prydzie
Ktury naſmielſy.

RUSCH.

BRatie myloſzy ja tebie ſluha Powiedam,
BY dzeſziat Jezykow tebie Poſluham,
Koly ty me ne wierys niechay Prydeth,
Kottore twoya milawa.

CHyſtelijcke Gunſtige Leſer/ ick hebbe met D E verloſ dit Boeck de naem gegeven van de kleyne Werelt/en ghelijnaemt de wonderlijcke. Ick twijfele niet of het ſal u behagen. Alſoo ick deſe kleyne werelt in't rondt beſluyte/met deſe machtige groote Keyſerrijcken/Koninckrijcken ende andere groote wijtberoemde Landen/als te weten. Turckyen/Hungaryen/ Poolen/ Ruſlant / Bohemen / Ooſtenrijck / Duytſlandt/ Spaenjen/ Vranckrijck/ Italien/ Enghelandt/het landt van Beloften/het nieuw Jeruſalem/ en Brabantlien. Alle welcke plaetſen/ende landen ick niet alleen doorgereyſt en hebbe;maer kan oock yeder der ſelver tale proomptelijcken ſpreken. Ende dat ick dit boeck bygenaemt hebbe van wonderlijcke/ſal D E. oock niet qualijck gheballen / als D E.de wonderlijcke vreemdicheden van dit boeck bekent ſal hebben in het aendachtigh doorleſen. Maer om D E. niet onluſtigh ſonder ſmaeck / oſte eenighe voor kenniſſe/ waer van dit boeck handelt/ tot het leſen aen te raden/ ſoo wil ick D E.eerſt ordentelijck vervolgens van het gene dit boeck wil ſpreken/ een proeſjen op diſſen/of het D E.eenige graeghte konde geven/in het ſelfde al haeſtwende voorder te doen peuſelen. Maer of D E. vets voor quam dat u niet nieuw mocht weſen/laet dat leggen/oſte proeſt het eerſt te degen/ of'er gantſch geen veranderinge in en is. Ick wete D E.ſullen vele waerdandige proeſjens voor komen/daer van ghy het gheheel wel van ſont t'ſeffens willen inſlocken dat kan hier niet weſen / alſoo dit maer ſmaechelijcke afſnijdtſeltjens brenen / daer van in't Boeck yder ſtuck in ſijn gheheel is. Nu moet ick u E. eerſt een ſtuckjen van het ſiechſte ende bekenſte voor legghen / op dat ghy met verlangen moght wachten/wat daer nae ſal volgen.

Soo

So diſch ick u dan vooz eerſt een ſtuckjen op het Silver-graven/waer dooz vele huyſen met veel volck zijn inde aerde geſtozt en verſoncken. Fol: 2.

Een verdeſtrueert Caſteel van de Coning van Crabaten. Fol: 5: Eenighe Huyſen van 4 groote ſteenen ghemaeckt/die ſomtijts van malcanderen raken op de wegen/ eenige ſeggen dooz 't geſpooch. 6 Meer-minnen ſo mans als vzouwen half Viſch half Vleeſch/met haer manieren van ſpelen en hoeſe de reyſende man verſchzicken/en waer mede men haer kan onder water doen blijven 7. Schoone Rooſen die op het water dzijven / maer ſchadelijck en vergiftig. 7. Een wonderlijcke wiegende Bzugghe over den Donauw. Deſe Bzugge ſtont eerſt onbeweeglijck vaſt/ en uyt wat oozſaeck de ſelve nu dus heen ende weer ſlingert/ Fol. 9. De Keur-vozſt van Sacxen/ die alle de Mans perſonen van het Dozp Dozſt de lincker voet liet afhouwen/ Fol. 11. Een Herberg in Stiermarck/ daer de Coopluyden Reyſigers quamen vernachten/daer valbedden waren/ en vermoozden de Luyden. 13. gekropte Mans Vzouwen en Kinderen. 15. Van Mantua/alwaer doen ick dertigh Jaren oudt was / Anno 1643. mijn Vzouwe ghetrouwt hebbe/ Fol. 17. Vier groote Metale paerden op de groote Kerck te Venetien / met al de Veneetſtaenſche Adel / elck met een ſ'warte ſack van laken over ſijn ſchouder Fol. 27. menſchen hooſden om mede te ſpeelen/en de kloot te ſchieten. 29. Een Kerck van Albaſtert uyt de gront opgetimmert en boben met gout gedeckt. 30. Den grooten Turck in ſijn magnificentie te paert en te voet / verſelt van negen partyen/den eene bzaver als den ander. 31. Het hooft van de Vicerop van Turckyen/dat den grooten Turck hem heeft laten afhouwen/om dat hy te rijck gewozden was. 32. Dzie

onnoſele lieden / den eenen woxt het vel onder van ſyn voeten gheſlagen / om datter een Strootjen voox ſyn deur op ſtaet lag/de ander kryght hondert ſlaghen onder ſyn voeten om dat hy been by het vleeſch verkocht hadt. En de derde is een backer / die kryght mede hondert ſlagen onder ſyn voeten / om dat hy het broodt een loot te ligt hadde gebacken. Fol. 32. Een bininghen Turck die een Chriſten ſlaet/ om dat hy hem aende rechter hant voox by ging. 32. Een kluchtige Turckſche Predicant. Fol. 33. Drie hondert by-wyven en hondert ghetrouwde vrouwen van den Grooten Turck/ſtaen hier en wachten nae een loot Ceeltjen/wie van haer allen by den Grooten Turck ſal ſlapen. 33. De eerſte geborene ſone van de Turckſche vrouwen woxt Keyſer / de dochters al te ſamen geſpaert. De Sonen daer nae ghebooren/ woxden alle te ſamen verwoxght. Folio 33. Den Grooten Turckſchen Keyſer/ Sultan Abrahim/ een van zyn nae Soonen onder de Aerde op-gebracht / ende (men ſeght) dat hy daerom een ſcheven hals heeft. Fol. 34. Een Reuſen kop ſo groot als een Waſch-Tobbe (noot daer bey gaſten op.) En hier hebje ſyn gewreer/om de ongenode van u Tafel te houden. Idem. Hier ſyn ſeven hondert huyſen binnen Conſtantinopolen in vier en twintigh uren door Toeback dzincken verbrant/ ende daerom heeft den Grooten Turck het Toeback dzincken op lyf ſtraffe verboden. Idem. Een groote Dame van Conſtantinopolen/trout met de Commandeurs Soon van Egypten / doen groote gheſchencken aen den Grooten Turck/ van Silber en Gout/ Houden een deftige Feeſt met groote vreught; maer deſelve veranderde haer ſi in groote droefheydt / die door het Toeback dzincken veroorſaeckte/ een ſchandige doot aen de Bruydegoms Vader. 35. Van dzie Reuſen

Reuſen die op een dochter verlieſt waren / ende door wat middel de jonghſte van de drie/ de dochter bequam. Idem. met wat ſtaci mahomets begraeffeniſſe alle Jaeren in de Pincpter tſhot wort beſocht/ende hoe en waer hy begraven ſept. 36. Mahometh hangt en ſ'weeſt in een Yſeren kiſt/ in de kerck te Mega, door kunſt van twee magneet-ſteenen/Idem. De maniere van het baden van den Grooten Turck/Idem. De maniere van baden van de Turckinnen des Grooten Turcks vrouwen ende vylvÿven/ en de waer-omme ſy ſoo menighmaelen ende ſoo garen in de Badt-ſtoven gaen. 37. Een hoop menſchen die aen de meeſt-biedende verkoft blÿven. 40. Van des Turckſchen Generael/ſÿn Ampt/ ſÿn dagelÿckſche ende Jaerlÿckſche penſioen en kleedinge/ als mede van de Capiteynen ende mindere Officieren. 42. De geſwinthevdt van de Turckſe Lacquepen / waer van ſommighe onder hare voeten met yſers ſÿn beſlaghen/ als mede van hare dragt ende kleedinge. 43. Van de Keucken van den Grooten Turck/en vande Keucken ſchrÿver/Kock ende andere opſienders hare penſioenen ende kleedinge/ waer uyt men nae rekenen kan de onkoſten van dien / door het ghehele Jaer. 46. Wat dat voor een plaetſe is/daer men drie maenden door moet reyſen/ eer men by menſchen/ beeſten/ huyſen/ſteden ofte dorpen komt. 47. Van de miraculeuſe gevieren Nilus / en hoe die eens des Jaers met Pÿp ende Trommelen van de Inwoonders wort verwellekomt ende wat profyt ſy daer door ghenieten. 48. Een wonderlÿcke maniere van trouwen / daer de Bruyt eerſe met de Bruydegom te bedde gaet/wort ghelieft of gheſlaghen/ en om wat reden/ Idem. Beſchrÿvinge van de Zantzee. En waer de Drieakel van gemaeckt wort / Idem. Beſchrÿ-

Kort Inhoudt deses Boecx.

Beschrijvinghe van het Landt van Beloften. Folio 50
Beschrijving van het nieuw Jerusalem/en op wat vreemde manier men daer in komt en vande rencontre van twee Vorstogen. 51. Vande begravinge vande Koningen en Propheten in het Oude Testament. 52. Van een Natuerlijcke Wijn-Fonteyn. 53. Van een wonderlijcke water val/ die men wel siet af vallen/maer men kan niet weten waer het water blijft. 56. Verscheyde raritepten/en schulpen/die ick uyt de Jordaen mede-gebracht hebbe. Folio 57. Om wat redenen Mahomety de Turcken verboden heeft wijn te drincken. Verscheyden consideratien. Idem Wonderlijcke vreemde maniere vande Religieuse Turckse waterdragers. Haer beleefde aen-neminge. Idem/ met wat vreugde de Turcken hare nieuwe Jaer-Feest vieren. En haer liberaligheyt aen een yder. 58. Vande vreemde Turxsche Pelgrimagie / en waerom sy die met duysenden uyt soo verre Landen teghen Paeschen so garen doen. En hare geboden/ en maniere van te weten. 58. Beschrijvinge van het Saralil of het groote Hof van den grooten Turck/ en van zijn vrouwen en Concubynen. 60. Beschrijvinge van het vaste en stercke Eylant Malta/ gelegen in de mediaensche Zee. 61. Van een Fonteyn die overvloedig Palingen en Aal geest. 62. Beschrijvinge van de Stad ende Casteel Orangien. 64. Van de oneenigheden by des Koninckx tijden in Engelant. 65.
Beschrijvinghe van het Landt van Brasielien. 68.

Hier hebbe ick D E nu ghelieſde Leſer / verſcheyde ſuerckens voorgeſneden/ twijfele niet of D E ſal door deſe proefkens begeerig zijn aen de volle tafel D E te verſaden. Neemt het my dan niet qualijck af / dat ick D E luſt hebbende gemaeckt/ Ick hope dat D E deſe koſt/ etc.

Eynde van 't Kort Inhoudt deſes Boecks.

INLEYDINGE

TOT

De Kleyne

Wonderlijcke Wereldt.

ICk hebbe niet alleen van mijn Jeugt af, ANNO 1626, doen ick derthien Jaren Oudt was, niet alleen luſt gehadt om vele ende verſcheyden Coningrijcken, Landen en Steden te beſoecken: maer een yeder der ſelve my ſo lange te verhouden, tot ick volkomen kenniſſe der Talen had, die ick tot thienderhande heb bekomen en geleert; En alſoo de verſcheydenheyt der Talen my in alle geſelſchappen wel ſullen te paſſe komen, ſo en wil ick oock niet twijfflen, ofte vele ſullen behagen hebben, in het gene ick uyt verſcheyden Coningrijcken en Landen aenmerckens waerdig hebbe geacht, U-Liede mede te deelen, en bekendt te maecken.

De kleyne
WONDERLYCKE
WERELT.

1626
13

NOm een aenvangh van alle mijne wonderbaerlijcke en niet min periculeuse reysen te lande te beginnen. Wil ick eerst met eerbiedinghe van mijn Vaderlandt Polen mijn afschept nemen/ende mijn reys op Moscovien ofte Ruslant nemen / en van daer op Crakou na Villitz in Polen/ al waer veele miraculen menigmael geschieden. Dit steedtje Villitz is onder rondom veel meer als min / wel twintigh mijlen hol ende steenachtigh Sout. Dit Sout is hondert vademen diep in de aerde / kan een man of twee met een dzap op krijgen/ soo lange tot dat het lucht begint te krijgen/nu lucht hebbende/moeten daer tsestigh tseventigh paer Paerden daer toe ghebzuyckt wozden / om het Sout t'sevens met twee of dzie hondert Schip-ponts upt te halen ofte te trecken. Ontrent seven mijlen van dit stedeken leydt een stadt genaemt Elckes/ alwaer het Silver vooz onsen genadighsten Poolschen Coninck wozdt gegraven. Doen ter tijdt heb ick daer gesien een man die een stuck Gzondts ofte aerde kocht van acht Ellen lang/ en acht Ellen bzeet/om hondert Ellen diep onder de aerde het Silver te graven. Als nu de geene die een stuck landts gekoft heeft om silver te graven hondert Ellen diep onder de aerde is/so mach hy graven in de langte ende bzeedte soo ver hy kan sonder een ander grave te beschadigen/gelijck als dese man mede in't graven verder voozt ginch tot hy onwetende quam onder verschepde huysen vande stad die dooz de aerde instozte op hare ondermijners/tot ongeloovelijcke schade/van veele menschen.

Comt hier begeerigh volck siet hier het loon van 't graven
Dees man die hadt genoegh van tydelijcke haven,
Had hy vernoeght geweest? doch goet gheen gierigheyt
En stopt, ist anders 't waer gelijck het spreeck-woordt seydt.
Dat bleeck aen dese man, die hondert Ellen dieper,
Soo gretigh silver socht onder de aerdt, en lieper
Noch ver en dieper in, tot den verzade lust,
Door't storten van veel volcks en huysen werdt gebluft.

Van daer voozts op Warsou daer de Coningh sijn Hof hout. Ende lept aen de Reviere Wyzelt/ die na Dansick toeloopt. Dese Reviere verslint somtijds

tijdts veel Hupsen / Menschen ende Dorpen door de groote macht van't Water. Van daer quam ick al voort op Littau in't landt der Cosacquen/ behoorende onder Polen/ ende de selve Cosacquen sijn tributarisen van den Coningh van Polen. Ende hebben veel duysent menschen om't leven gebracht/behalven die in Turckyen slaven geworden zijn. Door de revolte tegen 't landt/soo houden sy't somwijlen met de Tartaren. Dese die Cosacquen ghenaemt werden/is een volck noch half wilt / en soo dom en plomp/ datter wepnigh onder haer ghevonden worden die hondert konnen tellen: maer seer sterck en hert van natuuren. De Vrouw-lieden gaen Winter en Somer met een Hemdt en een Linnen Schorteldoeck. De meeste part van dit volckje lopen het gheheele jaer deur in de grootste koude/sonder schoenen en kousen/ ende de meeste part van hare kinderen / loopen tot haer seven en acht jaren heel bloodt moeder naeckt. Van daer nam ick mijn reys op Chamnitz Podolsky / een stadt gelegen tusschen Moscovien : de name des stadts Chamnitz/ is op het Pools gesept een steen die upt de aerde gegroept is/ ende is in sijn begrijp soo groot/dat een fraeye Stadt of Fort sich daer in verschuylt ; soo dat den aenwas der stenen dese plaetse alle jaren meer ende meer versterckt ende vast maeckt. De Tartaren ende Cosacquen hebben verschepde repsen proeven met hare Legers op dese steene stad gedaen/ en nopt konnen vermeesteren/door dien het de pas van Polen en Turckyen is. Daer ontrent loopt een groote Reviere die in de swarte Zee inhamt. De selve swarte Zee loopt op een Zy in Constantinopelen/ op de zyde van Cerap/het Hof van den grooten Turck opde wester kant. Dese Reviere geeft een groot getal van ongemeene Carpers van seven acht voeten lang/ die by dupsende des Jaers gevangen worden. Van daer nam ik mijn reys op de Frontieren van Moscovien / nae een stadt genaemt Smolensko / anders genaemt Rus/om de tweede Tale te leeren. Dese Stadt is seer vermaert in negotie ende koophandel/door uptleveringe van allerhande kostelijcke bontwerken/ daer het landt vol van is : want dupsenden loopen by de wegen met kostelijcke Sabels en Marters en meer ander kostelijck Bondt/ daer het Landt rijck van is en overvloept. Maer dit is het slimste des Winters voor den repsenden Man/dat se van de Beren so bespronghen worden/waer teghen sy haer noodtsaeckelijck moeten wapenen. De beste remedie om haere scheursiecke tanden te ontsnappen / is / dat men plat op de Buyck gaet leggen/ende den Asem inhoudt/soo lange de Beer om een snuffelt : want een Beer is van die nature/ dat hy geen Ademloose sal beschadigen. In het selve Landt sijn kleyne houte hupsen/die met Hout ofte Stroo bedeckt sijn/en groot perijckel van brandt onderworpen/ om dat als de een aen brand raeckt/de geheele Stadt volgen moet/en dat dickmaels in t Jaer gebeurt/door de drooghte des houdts : Dese drooghte en warmte dede mp na Stalijtza treken. Stalijtza is te seggen/daer de groste Visier of onder groot Vorst hups houd/ en van daer soo voorts op Rus ghenaemt Hospodarschehin/eertijts tributarisen aende Kroon Polen. De inwoonders van

1627 14

1627 dat Lant hebben soo een vreemden treck tot de doode krengen/ datse de selve
14 door een sonderlinge lust opsoecken/en uyt de Reviere en andere plaetsen op-
vissen/ende der selver darmen en Ingewant uytkeuren voor de raerste en al-
der smaeckelijckste kost/ al hoe wel daer alles goet koop is. Een uytgekiepte
Os/kooptmen daer voor vierdehalve Rijxdaelder. Een oogh bekoorigh
Schaep voor een halve gulden. En een paer vette Waggel-cappoenen
voor drie of vier stuyvers: Dit alles achten sy niet soo smaeckelijck/als de
onbekende deught van een doodt krengh. Wel moet het haer bekomen.

Men reyse waer men wil, men sal gheen landtschap vinden,
Den reysenden soo nut als Muscou, lieve vrinden,
Daer alles is goet koop, een Os voor guldens tien
Ghy krijgen kent, en hoeft daer niet meer voor te bien,
Een oogh bekoorigh Schaep voor stuyvers acht of neghen,
Al hebt ghy weynigh gelt hier staet ghy niet verlegen,
En twee Kappoenen voor een stuyver drie of vier,
De reen waerom het hier goet koop is en niet dier,
d'Inwoonders van dat Lant niet garen beesten slachten:
Want zy een Os en Schaep of goe Kappoenen achten
Niet half so goet van smaeck, soo lecker en soo soet
Als een dood stinckendt krengh, gesmoort gestickt in't bloet.
Dat is een rare kost, die zy niet konnen missen,
Sy loopen alle daegh om krengen op te vissen,
Die zy dan vreten op, met Ingewant met al,
En die dit niet en mach die houden zy voor mal.

Van daer quam ick door die krengen-stanck by een stadt genaemt Wes-
ke ofte Cassooke / daer groote handel geschiet van Caruwe en Rogh / soo
datter wel twee of drie hondert wagenen t' sevens gelijck aen komen met
Rogh en Caruw uyt haer eygen gewas binnen's landts.

Het gebeurt dickwils in de Winter dat een groot getal boerluyden stijf
doot bevroozen op hare Wagens noch sittende aen komen ryden. Het is
daer soo periculeus ende gevaerlijck te reysen / dat hoe gewapent / ende ver-
sekert de Reysigers menen te wesen / nochtans dickmaels een ontbijtje der
Wolven worden / gelijck het in mijn tijdt gebeurt is. Dat wijf of ses Boz-
gers nae haer meyningh uytginghen / om op een ander plaets pets noo-
dighs te verrichten / dan derthien wolven bespzongen wierden / en of sy
schoon so veel se konden (haer sochten te verweeren) 't was al om niet / sy
moesten al vechtende deynsen / ende haer op een Hoybergh soecken te salve-
ren. Dese Hoybergh-kondige wolven namen haer buyck kans waer / ende
krabden van onderen den bergh het Hoy uyt / en deden dese arme hopeloose
menschen van boven in hare ongenade nederstozten / om daer mede hare
rasende honger wat te stillen / gelijck men oock bevondt / datse van dese men-
schen geen ander overschot hadden gelaten als de beenen soo verre die ghe-
laerst waren. Soo ick by dese ongheluckighe lieden doense wilden trecken

Ware

are geweest / ick soude haer geraden hebben datse met een Trommel voor 1627
n den hals en Trommelstocken vaerdigh in de handt haer op de wegh 14
ide begeven hebben / om op het aenkomen der wolven lustigh te trom-
len. De wolven al haddense noch soo sterck op haer aengekomen / sou-
n door het geraes der trommelen van haer gestoven hebben. Dyt oor-
cke dat de wolven schuw ende schrickachtigh van 't gelupt der tromme-
zijn. De Mensch-vretende wolven / deden my upt Moscovien wijcken
e der Walachy-landt / het welcke grenst aen Turckyen. Het is een seer
uchtbaer Wijn-lant / ende van meer andere goede waren wel voorsien:
er ten isser niet sonder groot gevaer des levens te repsen. Alsoo de in-
voorsne lantlieden van natuuren seer moordadigh zijn / en in hare moort-
t op haer moort-geweer soo afgerecht / datse met een stock van drie of
r voeten langh / boven seer groot ende s'waer gheknopt van Yser ofte
odt niet anders weten mee om te gaen / dan offse met een Pijl schooten /
fix wetense de menschen van verren daer mede als Kraepen op de wegen
reffen / en nae de ander werelt te stuuren. De afkerighept en schrick van
e Moorsenaers deden my naer Duytslant vertrecken daer ick tot een
dt quam genaemt Vreslau. Seer vermaerdt in Coop-handel / daer
r loopt een Revier genaemt den Oder. De selve Reviere springht uyt
steen / daer de Kinderen tot de knien toe in loopen spelen. Soen twee my-
daer van daen kan wel een s'waer geladen Schip varen / alsoo 't een stil-
ende diep water is. Daer mach wel het spreckwoort van gekomen
. Stille wateren hebben diepe gronden. Van dat stille water quam ick
filte binnen Weenen daer Keyserlijcke Majestept sijn Hof hout. Ende
quam ick in 't lant van Ongeren / daer ick drie passen voor moste. Te
ten / de pas van Ongeren / Duytslant en Turckyen. Op de Turcksche
e lept een Kasteel genaemt Nieuw-huys. Om de Turcken het over-
nen / ende der Christenen roof ende prijs makinghe te beletten. En op
pde van Ongeren lept een sterck Kasteel genaemt Koob. Dat heel
culoos is van den Turck. Daer loopt een groote strenge Revier ge-
nt den Donau en loopt in Turckyen.

Daer ontrent lept een plaets daer veel miraculen zijn te sien / en een Ka-
l op een hoogen bergh. Oude borgers daer woonachtigh hebben my
r waerhept gesept. Dat het selve Kasteel voor tachtentigh jaren ver-
runeert was. Daer was seyden sy een Koninck van 't lant Turckyen /
jits genaemt Crabatas lant. Ende soo als de Koninck van Crabates
zijn lant verdreven was. Soo vluchten sy met zijn huysgesin ende
duysent menschen op het voorgeschreven verdestrueerde Kasteel. En-
oose seggen / soude de Satan al dat volck wech gevoert hebben. Sy segg-
mede dat de voorschreven Koninck een groote schadt ende rijchdom op
Kasteel soude gebracht hebben. Vele souden die hupt wel aenstaen:
r niemant derft sich op het Kasteel begeven.

1628 15

Wat sal men seggen van de Koninck van Crabaten?
Verdreven uyt zijn lant, van zijne onderseten;
Hy nam sijn vlucht op een vervallen out Kasteel
Met vrouw en kinderen en huys dienaren veel,
En menschen duysent tal haer sochten te salveren
Om dat het muytend volck haer niet en souden deeren;
Voorsichtigh hadden sy voor menschen haer gewacht:
Maer hebben gants niet op de Satan eens gedacht:
Want hy heeft Koninck en al 't soortje me genoomen.
Of dat nu is geschiet in 't waken of in 't droomen.
Dat weet men niet te recht, en of hy al de Schadt
Heeft me genomen, die de Koninck by sich hadt,
Alleen soo weet men dit, dat niemant is vernomen,
Of nae der hant gesien weer van 't Kasteel gekomen
Sy moeten wonder wel, daer worden getracteert:
Want niet een van den hoop die eensjes wederkeert.

Niet verre van het verschreven Kasteel/ siet men anders niet/ dan kleyn huysjes/van vier Steenen. Ider steen ontrent van achtien voeten lang en twaelf voeten breet. Dese huysjes zijn van vier stenen op zijn kant geset/te weten/twee steenen aen beyde sijden de een aen de rechter / de ander aen de slinckerhant/ tegen den anderen overstaende ende een steen achter de spidel steenen slupt en boven een steen die dese drie steenen deckt gelijck een solder/ voor is een breyen ingangh. Niemant is soo moede die lust heeft daer wat te rusten. Sy seggen daer dat het geen menschen werck is. Alsoo huysen by menichten hier ende daer op de wegen gevonden worden / en sy geen staende ofte blyvende plaetsen hebben / alsoo dat de Satan hier domineert/ en met de huysen speelt / ende nu hier / en dan daer met de huysen is/ soo dat het reysende volck dat daer voorby reyst / een grouwel hebben om daer voorby te reysen. Waerom men oock in twee dagen reysens ontrent geen volck en siet.

Niet ver van dat Kasteel men huysen siet als kotten
Niet anders van fatsoen als Boeren verckens schotten,
Maer dese sijn van steen drie-kanrigh op-gebouwt
Voor is den ingangh vry, maer niemant is soo stout
Al waer hy noch soo moe, en dat den Hemels regen
Mer tonnen storten uyt, die daer rust onder wegen:
Want men hout voor gewis de drommel daer regeert
Soo als hy met dat goet die huysjes domineert,
Daer staender veel in 't wilt, 'd een hier, en daer, en ginder
Die hy dickmaels verplaest, dan veel, dan meer, dan minder
Nae dat het hem gelust te pas komt, of te niet,
In twee dagh reysens men geen volck ontrent en siet:

Want de Reysigers vinden somtijdts by de wegen heelen vingere va

e Satan en zijn gheſellen / ende oock veele handen / die witachtigh ende 1628
oartachtig zijn steens gewijſſe. Ende wert van de Turcken geſeydt / dat
e vooꝛſchꝛeven vingeren en handen zijn goet vooꝛ de vallende-ſiecktе / alꝛ 15
enſe aen de halꝛ hanght. Ick ſelven ben met eene van de ſteene vingerꝛ
ekoomen op de eerſte Stadt van Turckyen genaemt Oven-Stadt in
Dupts / en op zijn Turcks Caſſobabodon. Wijt 14 Dupſche mijlen van
et verdeſtrueerde Kaſteel / op de ſyde van Weenen. Ick woonde daer
ntrent vijf of ſeꝛ maenden by een man die Koopmanſchap op Weenen
andelde / ende alſoo de Koopman eens van Oven-ſtadt op Weenen moſt /
o nam hy my mede / om dat hy mijn Moeders talighеyt / pools ſcheen
an te doen te hebben / en te meer alſoo ick mede Hooghduyts ſpꝛack / en
e Turckſche tale al begon te begrijpen. Soo reyſden wy op de ander
de van de Revіere de Donau op de kuſt van Ongeren na een ſtad genaemt
Hadjar op Ongers en Sevenbergen in Dupts. Daer loopt dooꝛ dat
lve Lant veel waters / ende in dat ſelve Lant is het warm van naturen /
s in Duytſlant: want het grenſt aen Turckyen. En daer ſiet men Wa-
r-menſchen aen 't ſtrant ſitten tot het middel liſſ toe ſoo Mans alꝛ
vouwen / en ſy ſlaen met de handen op het water daer de reyſende man van
erſchꝛickt / ende ſy mede / alꝛ ſy yemant ſien duyckenſe ſtracx onder het wa-
r; En ſoo haeſt en keert men ſich niet om / of ſy ſitten weer op ſommige
laetſen aen ſtrant. En by nacht reyſt niet garen yemandt over de ſelve
egh. Maer het volck van dat lant die Ongerſen genaemt wooꝛden / die
ggen alꝛ men een pick-keers of Fackel in de hant heeft / dat de halꝛ men-
hen dan uyt het water niet derven komen. In dat water vertooneu ſich
ock oogenſchynelijcke ſchoone Rooſen die nae een toe komen dꝛyven / ende
e aenſienders nooden om gegrepen te wooꝛden : Die deſe Rooſen met ſijn
anden ſchept vindt dooꝛ het verboꝛgen bꝛandende fenijn deſer tover Roſen
jn handen dat elijcken ſoo geſwollen en ontſteken / dat daer qualijck heelen
en is.

Men ſiet half menſchen daer in 't water ſich onthouwen,
En onder ſijn ſy Vis ſoo wel de Mans als Vrouwen;
Sy hebben mee haer luſt, met ſpeelen handt gebaer,
Sy op het water ſlaen, tot ſchrick die komen daer.
Als ſy weer yemant ſien van ſchrick ſy duycken onder,
Dus ſchrickt de een voor d'aer, en by is 't niet beſonder.
Soo haeſt men ſich om keert, ſy ſitten weer aen ſtrant,
En baeckren in de Son of ſpelen met haer hant;
En niemant garen wil daer s'nachts voorby paſſeren
d' Inwoonders van dat lant, de Reyſigers dit leeren;
Een Fackel in de hant of oock een keers van pick
Haer onder 't water hout, door ſchynſel of door ſchrick.
Dit water geeft u mee veel Rooſen, ſchoon in d'oogen:
Maer dieſe grijpen op, die vinden haer bedrogen;

1629 Want 't is een slim fenijn, dat u soo schoon vertoont,
16 En u nieuwsgierigheyt met hant geswellen loont.

Daerom moet een reysend' man voor dit kruytje roert my niet sich we
wachten; maer het is een seer schoon Lant van alle kostelijcke dinghen
Niet verre daer van daen leydt een Stadt ghenaemt Madjar / in de selv
Stadt woyt veel Ongers gout gegraven/ daer de Ongersche ducaten va
geslagen woyden. Het volck daer te lande is van groove ghestalte en va
de hoovaerdige Duyvel niet weynigh beseten / doch de Vrouwen meer al
de Mans: want de Vrouwen dragen een kraem van kostelijcke Perlen o
haer hooft niet anders dan offe met de Perlen gheboyren waren : soo sij
de Perlen in haer hooft hayren verwert. En de Mannen proncken me
Perlen op haer hoet. Ick hebbe vrouwlup gesien die soo veel silver-gelt o
haer hals droegen dat ick my daer over verwonderden / en hadde het si
ver liever als de Vrouwe gehad. Ick liet haer dragen datse moede ware/e
ging van daer op de stadt Presburg die grenst aen Ongren in Oostenrijck
't welck den Roomschen Keyser toe komt. Van Presburgh quam ick o
Weenen/ daer ick twee jaren by een Venetiaens Coopman woonde/om da
ick mijn Hooghdupts soo wel kost spreecken / ick hadde ghenoegh aen d
Stadt Weenen te sien / de Vorsten hadden haer genoeghen te hoove by de
Keyser/ ende alle andere vreemde natien konden haer vermaken in de groo
ten handel die daer passeert upt alle uptheemse landen: want het gren
op een syde aen Polen / en op de ander syde aen Ongeren / en aen Turc
kyen en Italien mede/behalven alle andere verscheyden landen van Dupt
land/die onder de gehoorsaemheyt des Roomschen Keyser staen.

Van de twee wonder straten binnen Weenen/ sal hier na op sijn behoo
lijcke plaetse gesproken/of geschreven woyden.

My is van verscheyden burgers ende Cooplupden vertelt / dat voor e
nige Eeuwen de Turck met een legher van drie mael hondert dupsent ma
nen voor Weenen quam/in meninge selve door gewelt van wapenen te wi
nen/maer siende wat al dupsenden hy door vergeefsche stormen gespilt had
de/ en wat een kleyne hoope hy op de Stadt hadde. Doen veranderden h
van voornemen en gebruyckte in plaetse van gewelt practijcken. Soo d
hy met macht sijn Leger over de Donauw sloegh een groot eynde weegh
van de Stadt. Alwaer noch het teken te sien is daer hy eerst begon na
Stadt te graven. Hy hadde al ontrent een Huys hooghte diep onder
aerde na de Stadt gegraven / en als hy in't eynde met graven heel diep
ver onder de Stadt gekomen was en voor hadde de Stadt te overromp
len. Soo wout jupst wesen dat een out man by de wegh op straet sat /
aelmoesse van die lieden versocht / ende alsoo het stil by hem was/soo doc
hem dat hy een gewemel onder hem hoorde en wat scherper daer op lette
de docht hem dattent gravers mosten wesen. Waerom hy alarm maeckt
ende de Officieren op de benen kreegh die qualijck konden droomen dat h
re vyanden haer so na waren / dus setten sy een trommel over eynde en le

de

en daer een hant vol erreten boven op die t'eenemalen op spronghen; als 1630
e onder aertsche vyanden doende waren/doen stonden sy verbaest/en sagen
oe 't met haer geschapen was. Doe gaven sy de moet noch niet verloozen: 17
aer graesden onder de aerde tegen haer gravers aen / en sette in haer kupl
fte graeve soo veele krupt als haer noodig dochte aen de eene syde/ ende lie=
n op de ander syde de Donauw hare vyanden in lopen/ so dat de Turcken
p duysenden inde locht vloghen doen dat verbozghen krupt vuyr braeckte
nde de logge aerde boven dede barsten om haer kracht en vlamme ruymte
gheven/de Turcken die dese Stadt meenden gewonnen te hebben mosten
e selve met groote schade en schande verlaten. De vreugde vieren en crioeli=
he blyschap der inwonderen van Weenen over dese groote victorie ghe=
ont: is niet te beschryven. Op de selve plaetse daer de Turcken gegraven
adden/ sijn twee schoone helder lichte Straten onder de aerde ghemaeckt/
an de eene syde gaetmen met hondert en twintigh trappen neerwaerts
de onderaerdsche Straten/aen de ander syde teltmen even so veel trappen
't upt gaen opwaerts. Ick selver hebbe verschepde reysen de trappen
eergaende ende opgaende getelt. Ick hebbe daer veele rare ende schoone
ucken ghesien / en onder allen aen merckens waerdigh de drie bruggben
ver de drie gedeelten des Donauws sich ghesamentlijck een halve Duyt=
he mijle in de lenghte uytreckende. De voorige bruggben pleghen altoos
an het water ende den Usgangh wegh ghespoelt te werden. Maer
ese bruggben sijn konstelijck en in korten tijdt van eenen meester daer soo
eght en vast gestelt datse alle gewelt van water en Usgangh trotsen. Dit
eesterstuck stond hem dier en kosten hem sijn ooghen: want op een an=
er versocht sijnde sijn konst deelachtig te maecken / wier dooz jalousie op
jn konst van sijn eerste meesters belaedight / hy vernemende datse na sijn
oghen donghen en sijn konste nerghens meer gelden mochte. Versocht
at hy maer een mael heen en weer over sijn ghemaeckte brugghe mochte
aen / vooz het verlies van sijn oogen / dat hem toegelaten wierde. Als
o daer nu over ginck soo schopte hy met sijn voet teghen een spijcker/
at de spijcker upt de brugh in de Donauw vloogh / waer over de brugh
e te vooz vast stont datelijck aen 't wieghen gheraeckte / ende noch tot
eser uuren sich heen en weer beweeght ghelijck een wieghe als daer ymant
ergaet.

De rariteyten al van Weenen te beschryven,
En is niet mogelijck, daerom laet ick het blijven:
Maer onder allen, my dit dunkt aen merckens waert,
Dit wonderbare werck dient eerst wel recht verklaert:
Drie bruggen over Donauws drie gedeelten leggen,
Dit heb ick van het sien, en niet van hooren seggen
Een halve Duytsche mijl sijn dese bruggen lang
En vast, dat Donauws macht sy trotsen met haer drangh

1630 17

Voor dese bruggen, kan geen brugh den Donauw weeren,
Haer stercke snelle loop noch oock geen Ysgangh keeren:
Maer dese bruggen sijn soo konstelijck gemaeckt,
Dat sy van Donauws vloet, noch oock van ysgangh kraeckt.
De meester die dees brugh soo konstelijck bedachte,
Die des Donauws gewelt soo schamp rlijck uyt lachte,
Most voorbedongen loon, sijn oogen geven toe
Doen hy't te weten quam denckt, hoe hy was te moe:
Hy badt de magistraet sy wilden hem gedogen
Syn brugh eens t'overtreen voort missen van sijn oogen
Dat wiert hem toe gestemt, wraecklust hem oock port
Dat met sijn voet hy uyt de brugh een spycker stort
Die in de donauw vloog, strax teegh de brugh aen't wiegen,
Het werckstuk en kan sijn meester niet bedriegen.
Nu is de brugge los te vooren stonse vast;
Soo volght altijdt het quaet, en op sijn meester past.

Ick liet de miraculeuse wiegh-brugghe. En vertrack op Nickelsburgh / sijnde de woonplaetse des Bisschops van Nickelsburgh een uytstekend dartel gebouw / seven mijlen weegs van Weenen. Mijn oogh versaet van dat ghebouw / keerde ick my op Crems de Schure van Italiaensche en Duytsche handel. Van daer weder op Praghe daert niet sonder perijckel naer toe te repsen is van weghen de wilde Swijnen / die des Somers grootelijcks de Rog en Carw beschadighen / ende des Winters op de menschen haer slacht-tanden wetten. Soo dat den repsenden sich met goet gheweer wel dient te versien / niet alleen tegens de Swynen / maer oock teghens de Bosrovers die twintigh-mijlen van Crems de wegen onvepligh maken / nu ick de mensch slachtighe Swijnen / en de mooytroovighe Bos-duyvels ben ontspronghen / wil ick my te Praegh t' School besteden onder de ghetemde Scholieren / om de Bosseemsche tale mede te leeren. Ick sal hier in't kort Praegh int groot uytbeelden: Praegh is een seer groote Schoone Stadt vol prachtighe gebouwen sonder wallen / vast met haer eyghen huysen aen malkanderen geslooten. Daer loopt een Revier tusschen de Stadt Praegh / ghenaemt Mult en tusschen de kleyne sijde daer is een bergh ghenaemt de Witte-bergh die in de Stadt kan schieten. Daerom hebbende een witte Berghsch Sijl Kasteel op een hooghen Bergh ghemaecht dwars teghen over de Stadt en wert ghenaemt Wissien. Dat selve han vier gheven op de Witte bergh tot bevrijnghe van de Stadt. Praegh is seer volckrijch / en vol alderhande kostelijcke waren. Ick liet die schoone Stadt en trock seven mijlen daer van daen op Teplis. Daer springht uyt de Aerde een miraculeus heylsaem heet water / daer veele Vorsten ende Heeren nae toe trechen om te baden alsoo het seer goet is voor allerley siechte / en heel sterck na swavel ruyckt / en daer ontrent

ntrent woȝt oock veel ſwavel van gemaeckt/dat ſelve water/ ſeggenſe/dat 1631
s goet vooȝ luye wyven/als ſy geen vier maken willen / om eyeren te koken/ 18
oo nemen ſy een doeck en dopen de ſelve eyeren met de doeck int water / ſoo
ijnſe terſtont gaer: en willenſe die hart hebben ſoo moetenſe twee mael in=
open. Ick was daer ontrent twee maenden ſtil om my te baden en om de
laets met een recht te beſien. Veele gebȝekelijcke menſchen dȝincken ontrent
ȝie oncen van dat water. Het gebeurde in mijn tijt dat daer een Rijckmans
Soon van Leypſich quam / die ſijn handen en voeten lam waren/ſoo dat
y gaen noch ſtaen koſt/hy beloofde Gode ſoo hy dooȝ dat badt geſont aen
anden en voeten werde / dat hy nae ſijn vaders overlijden het vierde part
an ſijn erf-goet ſoude uptrepcken aen de arme Weeſen / van die plaetſe/
y verſocht het bad en quammer ontrent twaelf weken weder friȝ en ghe=
ont upt/ ſoo dat hy gaen en ſtaen en met ſijn handen eten en dȝincken kon=
e. Waer over hy Godt de Heere van harten danckte ende ſijne groote
vonderdaden aen hem beweſen / pȝees en volmondigh loofden. De
pȝeughde malen gehouden met ſijne vȝienden over ſijne verkreghene ghe=
onthept/koſten hem eenige duyſent guldens. Ick liet haer int luſtig maken
y den anderen / en trock Duytſch-lant verder in/ nae een plaetſe ghenaemt
Jurge. Daer ontrent lept een Dorp genaemt Dorſt / langh ontrent een
ȝoote halve mijl / hooȝende onder de Keur-vorſt Sax en Dȝeſſen. Deſe
Dorplieden hebben de naem datſe Rijck en quaet arms ſijn / dit ſelve Dorp
grenſt tuſſchen Saxen en Boheemen. Daer ick mijn Boheemſche tale
neeſt geoeffent hebbe. De vader van deſe Keur-vorſt wilde eens beſoecken
of 't waer was dat deſe Dorplieden ſo honts arms waren. Soo ver=
nderden deſe Vorſt ſich in bedelaers ghedaente / en quam in dat ſelve
Dorp aen een van de Inwoonders huyſen bidden / om een ſtuck eeten vooȝ
e repſende man. De man vant huys voer met alleen met ſchelt wooȝden
egen hem upt: maer dȝeygden hem daer en boven met een tafel-boȝt nae't
ooft te ſmijten. Doen gingh hy van daer van daen om noch twee huyſen
e pȝobeeren of die met de eerſte over een ſouden komen / hy quam vooȝ het
weede huys en badt op de vooȝige maniere/ en wierde al met een ſop over=
gooten: want de man vant huys ſeyde in grimmighept jou lant looper gaet
an hier of ick help u van hier. Doen quam hy vooȝ de derde deur opde ſelve
wijſe bidden. Doen quam de vaer en ſoon als raſende menſchen / vooȝ ghe=
pȝonghen / en ſmeten de deur vooȝ ſijn neuſe toe en klemden des Vorſten
incker voet/tuſſchen de onder deur/ daer me had hy genoegh en ging wech.
Soo haeſt als nu de Vorſt in ſijn Paleys quam / ſoo gebood hy datmen al
de mans perſoonen van dat vooȝſchreven Dorp de lincker voet ſoude af
houwen/tot een Eeuwige gedachteniſſe van den hoon der armen.

De Dorplieden van Dorſt ſijn rijck en quaet vermeten
Om datſe arme luy niet geven: maer vergeten.
De Keur-vorſt die was graegh, daer van de ſekerheyt
Te weten, of het waer was, datter wiert geſeyt.

1632 Dus kleeden ſich de Vorſt gelijck als een lant-loper
19 Of als een bedelaer, of half verdaeghden ſtrooper
En quam int ſelve Dorp, ſprack een van d' huyſen an,
Om een ſtuck eeten, voor een ſchamel reyſend man,
De huyſvooght quam her voor met bulderen en met kijven,
Ick ſal u met dit bort ſtrax voor jou backes dryven,
So ghy u bedelaer niet daetlijck packt van hier.
Doen gingh hy daer van daen ontrent een huys drie vier
Om oock het tweede huys, alſt't eerſt te onderſoecken
Daer gingh het niet min an met ſchelden en met vloecken,
Iou ſchellem, bedelaer, jou dief, jou galligh brock
En gaeje niet van hier, ik touje met dees ſtock
Eens op ſijn kneukels of, dat jou de ribben kraken.
De Vorſt docht 't is nu tijdt my hier van daen te maken.
Doen quam hy voor de leſt en voor de derde deur,
De vader en de ſoon die quamen grimmigh veur
En ſmeten al haer beſt, de deur toe datſe klapten
Dees Vorſten lincker voet, ſy klemden en vertrapten
Doen had de Vorſt genoch en hinckten al vaſt heen
Gelijck een vryer doet, die loopt een blauwe ſcheen,
De Vorſt in ſijn Palleys docht, ick ſal dat onthalen
Aen my gepleegt, weer voor den arremen betalen,
De banck geſpannen wiert, de Raden daer vergaert:
Die gaven uyt ſpraeck dat dees armen-haters waert
Waren, een ſware ſtraf, ſoo dat geen mans perſoonen
Woonachtigh in dat Dorp, was raet ſaem te verſchoonen,
Daeromme wert belaſt, dat yders lincker voet
Sou werden afgekapt, voor hoon aent arme bloet.

Van die tijdt af heeft hy de inwooners van dat ſelve Dorp verplicht vijf daghen in de weeck voor hem te wercken / den ſeſten dach ſonde haer ſijn. Ende watſe den ſeſten dach voor haer ſelven niet konde doen / daer toe ſoudenſe de volgende Sondagh moeten gebruycken / op de manier van Ruſſant. Binnen de Stad van Oeſſen moeten de ſelve lieden van't voorſz Dorp Vorſt / dach en nacht by beurten Wacht ſteen ſagen / ick hebbe in dat ſelve Dorp een groote ſteen geſien / waer in met dupdelijcke letteren ge-houwen was: de oorſaeke waerom ſy haer ſelven dit op den hals ghehaelt hadden. Van Oeſſen nam ick mijn paſſagie voor Saren landt op Nu-renbergh en van Nurenbergh op Bambergh / en ſoo voorrecht toerecht na Donauwoert. dese plaetſe wort daerom ſoo ghenaemt / om dat de wilde Rebiere Donauw daer van daen ſpringht / met ſoo grooten kracht / dat het een wonder om te ſien is. Van daer quam ick op Wisbroeck alwaer ick raechten by een Silver-ſmit / om de ſelve konſt van ſmeden te leeren / ende woonde daer ontrent twee Jaren by. Doen ick mijn Meeſter deſe

konſt

konst afghesien hadde / trock ick na Italien op Tyrol om de vierde taele te leeren/ende met eenen het landt te besien. Tirol is een wilt bergh-lant en seer periculeus op sommige plaetsen te logeren voornamelijck over nacht. Soo is mede Stiermarck een hoogh wilt lant/weynigh beplant/ daer veel bergen aen hechten / oock seer periculeus op sommighe plaetsen te vernachten. Daer was een herbergh daer veele vreemde Natien haer in treden namen / en weynigh der selver weder uyt quamen / om dat de meeste part daer vermoort wierden / door moordsche practijcken van val-bedden / die/ alsmen daer op gaet leggen/om slaen / en dede de menschen in een kelder neder smijten daerse dan terstont den hals af ghesneden worden. Dit moorden had soo langh ghedurert / eer men daer van wist ; tot dat een Coopman van Venetien daer mede quam logeren. Ende wierde met sijn dienaers wel getracteert/als sy des Savonts wel ghegheten ende gedronchen hadden. Soo vraeghde de Coopman nae een rust plaetse/ende wierde op de selve moort kamer ghebracht : dese Koopman naer sijn gewoonte sloegh het bed op / om te sien of de lakens oock suyver waren / en veelende dat het bed op wipte / sagh hy terstont wel dat het onklaer was/ dies maechte hy de meene of hy met sijn dienaer beneden quam om sijn ghevoegh te doen. Beneden synde kreegh hy een deur open / en maechten alarm uyt Dorp / waer op de Officieren dadelijcken voortsprongen / ende lieten het Huys door hare dienaers rontom besetten / om die van binnen het vluchten te benemen / met de rest vant by hebbende volck visiteerden sy de kelder daerse veele vermoorde menschen en niet weynigh goet en gelt vonden. Waer over sy den waert met sijn vrouw en het ghheele huysghesin vatten / en voor de Vorst van Stiermarck brachten ; die haer liaden verhoorden hoe lange sy dat moorden wel gepleeght hadden. De waert ende de sijnen hebben vrymoedigh buyten pijne bekent datse al voor dartien Jaren het moorden hadden aen gevangen/ en in die tijdt een ongeloofelijck getal van menschen vermoort / ende datse veele goederen der vermoorden in een Bosch onder een seecken boom/die sy aen wesen/hadden begraben.

De Vorst maechten op hare belijdenisse de sententie / namelijck datmen haer de handen ende voeten souden af-houwen / ende door de Stadt met gloeyende tanghen nijpen / soo langhe men adem in haer bespeuren kon. Ende beveelden datmen dese herberghe door brant in de asse sonde legghen. Ende in de selve plaetse een Steen op-rechten/ tot eenwige gedachtenisse ende opmerckinghe aen alle passagiers ende voor by reysende lieden / wat voor een moort kuyl dat gheweest was. Dese plaetse ofte Dorp wordt ghenaemt Staines en leydt seven mijlen van Graetz / in het aen komen van Stiermarck. Van dese moort vlecke Staines namich mijn reys door Graetz ende meer andere steden en groote wilde ghebergh ten daer veel konstighe dingen van water molens te sien sijn / die van het gebergh te uyt komen schieten. En in dese selve plaetse wort veel yser ghegraven en ghemaeckt door de konst van dese water molens. En daer wort

1633 20

1633 dael yser draet en messingh draet ghetrocken / die nae alle landen verstiert worden. Daer ontrent leydt een stadt ghenaemt Lockof daer is een miraculeusen water val die van een hooghen steylen Bergh ghelijck een Rivier afkomt storten met sulcken ghedruys dat men gheen trommel slach uyt de Stadt kan hooren. Dit water wort van vier en twintig molens/de een hooghер als de ander staende / uyt ghedreven. Desemolens staen over de vijf mijlen langh by de wegh. Ende sijn sonderlingh konstigh en fray gemaeckt van yser / hout sagen en messingh draet. Yser en water hebbense daer gheen ghebreck: maer in vollen overvloet: maer kost en dranck moetense van verren soecken/ ende des winters moeten de boeren by aecker broot leven / en sijn noch blijde als sij't by wijlen kennen krijghen.

Veel menschen dartel zijn, nau weten wat te smaken
En desen dancken Godt, aen aecker broot te raken.
De weelde is soo groot, men kent geen arremoe
Voor dat men wort getucht, met Godes taye roe.

De meeste part van de inwoonderen tot Lockof sijn yser kramers die met het aldaer ghemaeckte yser werck op verschepden uptheemsche plaetsen handelen. Maer de meeste vrouwen aldaer die kennen kunstjens: want op een vreemdelingh haer int oogh bevalligh tot haer niet kennende trecken/braken sy haer tovergift uyt/tot bederf van haren eerst geliefden.

Foy geyl ontuchtigh volck men hoorde u te stropen,
Wat soumen van zijn man, na onbekenden loopen.
Ick hou een vrye hoer meer eer waer als een vrouw:
Want d'eene die doet sond, en d'ander schent de trou.

Verder dat selve Landt in reysende / quamen wy op de Stadt Semer dat is te seggghen/een Bergh die onder de Stadt leydt / of na by de Stadt leyt: de selve Bergh is seer hoogh om op te klimmen / moejelijck ende des winters heel periculeus door de diepte vant sneeuw. Want die niet recht wegh-kondigh sijn / om op en af te gaen / die souden eer sijdt dochten in de sneeuw versincken en versmooren. Daerom is het best in de Stadt Semer een maent of ander hallif te verblijven tot de weghen sneeuw vryer zijn. Wy is inde selve Stadt verteldt. Dat daer een wijl geleden veertien of vijftien paerden met Zyde ende Fluweel gheladen/ uyt Italien aen ghekomen waren / om de selve waren in 't Land van Cleves te brengen. Dese genoegh ghewaerschout sijnde van het perijckel des opstijghende Berghs door de dicke bedrieglijckheyt des sneeuws/wilden haer niet laten waerschouwen om bequame tijdt af te wachten. Dies vervorderden sy hartneckigh haren wegh / komende int op klimmen van den Bergh misten sy ontrent een half elle besijdens Berghs het ry padt / waer over sy altesamen met de paerden in de sneeuw van boven neer storten en versmooren/daer was voor haer noch paerden nochte goet/ geen bergen me gemengt.

Onkun-

Onkundigh van de wech gewaerschout daer beneven
Wilt niet als dese lie, baldadigh tegen streven ;
Maer berght Cooplieden goet, de paerden en u lijf.
De noot brengt voordeel mee, door uytstelen verblijf.

1633
20

Wy quamen Godt danck behouden over / en doen wy ontrent ander half mijl op de voorschreven Bergh waren / konden wy van de eene sijdt diep int lant Italien sien / ende op de andere spdt van de Bergh een stuck weeghs in Stiermarck. Ende int afgaen van dese Bergh kan men het geberghte sien/ int dupts genaemt/ de Capellete/ int Italiaens Diavonnen. Op de ander helft des andere sijds van de Bergh sijnde / repsen wy tusschen de groote wilde berghen ontrendt elf mijlen na de kust van Italien. Daer te lande sijn wonderbarelijcke slach van menschen / die een sonderlinghe eyghen seer soete pijpende spraecke hebben / qualijck om te verstaen/ nochtans met het Hooghdupts wat gemeen. Sy sijn heel kleyn van natueren en gestalte / ontrent soo groot als een Jonghen van negen of tien Jaren ; maer dick en plomp van lijf met groote kroppen die haer over de borst hanghen. Sommighe hebben twee kroppen aen yder sy een/ en soo groot als een menghels kan. Sommighe hebben rontom kroppen / dat yselijck om te sien is. Het mans volck is daer wepnigh gebaert/ en siender heel out-achtigh uyt / dat mender kinderen mee te bedt soude jagen / want de tronie en is niet menschelijck / en siender als wout apen uyt. Se sijn langlijvigh / sommighe worden over de hondert Jaren out. Dese dwergh kindertjens loopen in't hemt over straet alsoo't een warem lant is en aen Italien grenst. Ick hebbe in dat landt gheen man/ vrouw/ vyper noch vypster gesien / die geen twee dzie kroppen aen een hals hadden hanghen / die de grootste kroppen hebben sijn in dat landt meest geacht/ ende wort onder haer voor een wonderbaere schoonheydt gehouwen. Dit landt kan achtien mijlen langh sulcke schoone ghekropte lieden en menighte vypsters te kus en te keur uyt leveren. Wy quamen in't selve lant van Stiermarck verder/ op een kleyn Steetjen ghenaemt Cassouke/ daer wy voor een groote gduerighe val regen veertien daghen nae een/ ons mosten stil houden / dat wy oock garen deden om de statelijcke en waerdige aensienelijcke ghekropte Borgers. Wy vraeghden de waert in ons Logiment die mede met vrouw kinderen en heele huysgesin niet wepnigh met kroppen voorsien waren / waeromme sy lieden meer kroppen hadden als andere menschen / uyt andere landen : gaf ons tot antwoort. Ten is gheen wonder datten wy met de meeste part van de besten kroppen hebben. De oorsake alhoewelse onseker is / nochtans meenen wy dat het ons vant water komt dat wy dzincken. Want in de oude tijden doen dit landt noch Heydens was / doen waren hier soodanighen slach van menschen niet als er nu teghenwoordigh ghekropt zijn. Want de Satan meenden door valsche miraculen hier heerschappie over de menschen te voeren/ ende de selve sich onderdanigh te maken en sulcks hem misluckende

door

1633 Voor dien niemandt met hem te doen wilde hebben / soo heeft hy uyt
20 spyt nae onse meeninghe het water vervloeckt en vergiftight. Want die
dant water dyncken krijghen altemael soo wy gelooven sulcke kroppen.

Laet ons een kroppigh goet, en isser niemen dallen,
Dat my door u gekrop sou kennen wel gevallen,
Een kleyne krop u dunckt is lelijck en mistaet,
Daer ben ick eens met u : want ick die mede haet,
Een krop aen yder sy, die kanmen lustigh slingren,
Ick heb aent oog genoech, ick dorve die niet vingren :
Maer had ick soo een kan de groote van u krop
Vol wijn, ick soude die eens lustigh tillen op :
Vyt soo veel kroppen, moet ick noch wat voor my soecken :
Maer waer? wel daer men schrijft van kroppen heele boecken.
Wat sal ick kiesen van u groote adeldom ;
In kroppen groot en veel, daer keer ick my van om :
Sal ick de schoonheyt, dan uyt u kroppen keuren,
Daer ick geen schoonheyt sie, wat wensch ick my gebeuren ;
Dan van u kroppen mach, met kroppen veel gemeen
Dat ick geluckigh dicht by hondert Iaer mocht treen.

Ick gingh van dese misnaeckte ghekropte eenighe Italiaensche steden voor/ tot op Bulsang op dupts Pansen gesept. Daer tweemael's jaers een groote jaer-marckt is upt Duytslant en Italien. En grenst op een half mijl aen Duytslant. Van daer trock ick opde Stad Veronen/ inde selve Stad hoort meer Duyts als Italiaens gesproken : want het eerst onder Duytslant heeft ghehoort / ende nu onder de Venetianers ghebiedt : maer sy houdent noch met de Duytsche manieren/ schoon oft onder Italien hoort. Daer is noch van over dzie hondert jaren een upt muntent schoon groot Palleys te sien : gestight van Tullius Hostilius de derde Keyser die doen regheerde/ in welcke Paleys hy een groote Comedie plaetse int ronde als een rat/ werelts wijse had doen laten maken / van hondert seventigh marmel trappen hoogh / alwaer inde rondte tien duysent menschen konden sitten tot boden toe. Ende van binnen was het toneel der Comedianten soo groot datter duysent paerden in konden staen. Men sept dat dese dappere Keyser twee en dartigh jaren gheregheert hadde : en dat hy daer nae in sijn eyghen huys met wijf en kinderen / wanneer hy den Goden wilde offeren verbrande. Andere seggben dat hy in sijn Huys van de blixem is geslagen : andere houden het voor seker en ghewis / dat het vyer door aenstighting van Anens Martius/ des Keysers Numa/ Neve/ daer in ghelept is : de wijle het den selven seer verdroot / dat de genoemde Hostilius / niet alleen soo langh hadde gheregeert ; maer ook dat hy te weghe hadde ghebracht / dat sijn soone van den Burgheren tot een erve en naevolger des Rijcks was verkoren. In de selve Stadt is een ander oude groote timmeragie/ van doen men schreef naer Christi geboorte / een duysent en ellif

Jaren/

Jaren/ dat noch dagelijcks van volck bewoont woꝛt / welcke plaetse be- 1634
sichtight hebbende / begaf ick mp na Mantua een schoone kuricusche ver-
maeckelijcke Stadt wel besiens waerdigh / alwaer ick mijn vꝛouwe ghe- 21
trouwt hebbe / doen ick dertigh Jaren oudt was. Anno/ 1643. Dese
Stadt hooꝛt onder den Hertogh Gonsage / ghespꝛoten upt den hupse des
Ouden Konings van Vꝛanckrijck / de oude overledene Hertogh wiert
int Jaer 1629 aen ghesepdt dat hp sich vooꝛ den Keyser soude komen pꝛe-
senteeren / ende verklaringhe doen of hp 't met den Keyser of met de
Franschen hiel / alsoo de Stadt Mantua tusschen beyden Neutrael was/
waerom den Hertogh nalatigh was. Soo dat de Keyser een Leger van
60000 dupsent man derwaerts nae toe schickte. Die het landt rontom
ten vier en swaerde aentasten en hupsen noch menschen verschoonden: maer
alles wat haer ontmoeten vernielden. Doense nu de Stadt naderden en
het Leger daer rontom sloegen/ was haer meeninge de Stadt upt te hon-
geren / ofte gewapender hant te overrompelen. En beyden misluckten
haer : Want de Stadt was van victualie soo wel versien / datse dat be-
legh verdueren konde/ende gheen sterckte ontbꝛack haer / tot weder stant
dooꝛ de ommetreck van een groote diepe water gracht / waer van over-
sijdts de vaste Schanssen en stercke Kastelen upt hare swangere kartou-
wen soo vuur en yser spoogen datse geen gewelt van vpant vꝛeesden. On-
trent een Italiaensche misle vande Stadt daer lagh int midden vant wa-
ter een groot en sterck Kasteel / dat hare vensters teldt met de daghen int
Jaer / dit Kasteel was met een groot getal schoone sware stucken teghen
alle gewelt wel vooꝛsien en van alderhande kostelijcke Kijckdonnmen / vol
ghepꝛopt dat de Keyserschе dooꝛ verraet in namen ende de vꝛant daer in
staken dat veele menschen van de roock versinachten / die de vꝛant sochten
te ontloopen diens hoofden wierden aen de muren ghespijkert. Naer
twaelf dartien weken belegh / hadden sp aen de Stadt noch niet ghewon-
nen / als van buyten wat beschadight. Maer de Rebellen gaven haer een
open intree dooꝛ het hof van den Hertogh. Daer mede quam de heele Ar-
made over de vꝛugghe / alsoo de pooꝛten vooꝛ haer open stonden/waren sp
meester van de plaetse ende de onnoselen mosten het ghelagh hier betalen:
want plunderen vꝛanden mooꝛden / en suffren schendinghe hadde gheen
eynde / de Helsche furien schenen upt ghebꝛoken langs de straten te spoken.
De hebben meenighte van Boꝛgheren upt de vensteren op de straten ver-
plet/ sommighe der vooꝛnaemste Boꝛgeren vooꝛ hare eygen koetsen inghe-
spannen ende de selve vooꝛt laten trecken / tot een straffe soose seyden / om
datse de bastaert adel en gemeente hadden met hare koetsen ghebꝛaveert en
de oogen upt-gesteken veele inwoonders hebbense geldeloos sonder eenigh
vergun van goet bloodt upt de Stadt verdꝛeven. De Vꝛouwen en kin-
deren met gepꝛopte wagens vol wegh gestuert. Soo dat sestien waghens
met vꝛouw en kinderen / bupten de Stadt op de vꝛugghe komende met
de vꝛugghe sijn ghesoncken / daer kat noch muys van en quam. Vee-

1634 21 len te voozen Rijck vermaert mosten dooz honger int velt vergaen: doen na de Keyserſche van hare gepleegde moet wil moede waren / en van groote ſchadt en Rijckdom ſwaer gheladen / moeſtenſe dooz ozdere van den Keyſer de kale gepluckte Stadt weder verlaten / en den gevluchten Hertogh weder in ruymen / die daer een kennelijck teken ſijner ongehoorſaemheyt vont/naer al te ſpade en vruchteloos berouw.

O Mantuaenſche Vorſt wat droes had u beſeten
Dat ghy gingh tegens eed, ſoo ſchandigh u vergeten.
En was de Keyſer niet u wettigh over hooft?
Had ghy in huldinghs niet gehoorſaemheyt belooft:
Waerom, wat ſtreefden ghy ſijn keyſerlijck begeeren,
Was dat u eer te na dat ghy u preſenteeren,
Soud' voor ſijn Majeſteyt, en doen verklaringh, dat
Ghy met de Franſche Croon, gans geen gemeenſchap hat.
V hooghmoet, ſtapte voor met onbedachte ſchreden,
De val van achteren quam op u hielen treden,
Ghy alleen oorſaeck ſijt dat uwe onderdaen
Door Oorloogs vyer en ſwaert en hongher zyn vergaen.

De ſtadt Mantua naer genoeghen beſichtight hebbende ſoo repſden ick van daer 24 Italiaenſche mijlen op Parma. Net ver van Parma lept een ſtadt genaemt het Prinſdom van Bareel. Het Hof des ſelven Hartoghs een ſeer konſtrijck bouvalligh meeſter ſtuck. Parma in dartel ſtepgerende daken gelijck uptgeſondert / dat Parma op meer gelt en koſtelijcke waren ſtoft. Van daer op Piſence / den Hartogh van Parma en Cramonien toebehoozende / wel eer geweeſt onder de kroon van Spaengien: een ſeer groote en vaſte ſtadt booz ſich hebbende een groote Revviere Anno 1647. hadden de Fanſſen daer een aenſlagh op: maer vergeefs. Van daer quam ick op Milanen een trotſe ſtadt in't oog en waerdigh om met opmercken te beſien. De koophandel wozt aldaer ſeer ſterck upt Switſerlandt en andere uptheemſche landen ghedzeven / en ſeer groot/met kerckelijcke gebouwen/ uptmuntende volckrijck en gelt in overvloet hebbende. Daerom werden veel konſtige ſtucken van ſuyver Chriſtal gemaeckt / dat daer upt een Bergh ghegraven wert. Van daer na Switſerlant op Komen / daer lept een grooten hooghen Bergh 10 Mijlen van Milanen daer Switſerlandt begint. Deſe Bergh lepdt Jaer upt Jaer in met ſneeuw bedeckt / ſoo datmen daer noch thien Jarige ſneeuw kan vinden. Upt de ſelve Bergh onder het ſneeuw wozt het Chriſtal met groote ſtucken gegraven. 3 Mijlen daer van daen wozt oock Chriſtal gegraven/ die men ſept om den hals hanghende goet te ſijn / vooz de dinſelinge des hoofts: dit Chriſtal groept onder de ſneeuw. Ick repſde van dat groepſame ſneeuw Chriſtal een hoeck dooz Switſerlant rontom met bergen beſet. Dit volck is ſterck en onverſaeght geen vpant vreeſende dooz dien haer lant ſoo vaſt beſloten is. Ende ſy onder geen contributie van

Kep-

Keyser noch Koning en staen / door dien sy sijn / machtighe rijcke vrye Heeren / van Beestiael en Vogge geen ghebreck / maer wijn ontbreeckt haer en moeten de selve wel 60 of 70 Italiaense mijlen met paerden over bergen halen: in Switserlant ist een gebruyck datse daer malkanderen om de twaelif en dertien Jaren trouwen / ende dat de Vrouwen daer ghemeenelijck binnent jaer drie kinderen krijgen/geen wonder door so een Jareickschen aenwas / vollick rijck. 1634 21

Soo Vrouwtjens gaet u gangh, wilt so u lant vermeeren
Een kintje hier te lant, een segening des Heeren:
Ghy krijgter drie voor een, die gaven zyn wat groot
Maer alse u aenstaen, so is het noch geen noot.

Maer op sommighe plaetsen maeckense veele heylighe dagen met drinken/ende slaen malkanderen doot om een haver stroo / om dat hare Vrouwen soo re int kinder halen sijn. Switserlant wel besien hebbende reyse ick na Romen / wel 30 mijlen van daer te Romen sijnde / sach ick veele rare dingen / gelijck ick in de oude kerck sach hangen een vlagge / die men sept van Salomons tyden ende van de tweede destructie des Tempels noch over ghebleven te sijn. Ick sach daer mee kostelijcke Bekers van Silver en fijn Gout soo groot als een kint van 12 of 13 Jaren langh is. Ende meer andere kostelijckheyt / daer de Romeynsche boecken ghenoeg van melden / dat hier te langh en onnoodigh is. Ick verhale maer meestendeel mijn wedervaren int reysen/ gelijck dat wy daer seer onvry sijn/ van onse eygen Duytsche Natie. Want daer komende moet men den mijlen smit Marten speelen ende onder haer u gelt te grabbelen smijten / ende daer nae op een kool stronck byten. Ende die dit niet doen willen moeten sich voor geen Duytsman uytgheven: maer die sich versaeckt hebben / ende daer naer bekent worden / moghen de straten wel mpen. Want sy voor een manier hebben dat sy de gheenen die haer hare pretensie onthouden hebben / smadigh upt lacchen en bespotten. Daerom wil ick de reysighers vermanen datse hare beursen wel specken om dese goede slemp-broeders te vriende te houden ende de bast te vullen tot se seggen wy hebbent wel/en dan hebt ghy niet. Romen is so groot so magnifijc en uytstekende prachtigg van Huysen en Palleysen/ dat men sich daer van niet genoeg verwonderen kan. De meeste Natie upt alle hoecken vande werelt komen meest principalic daer om de Paus sijn geestelijcke ordre en magnificentie te sien/ende om met eenen eerbiedig sijn rock en voeten te kussen.

15 Mijlen ontrent van daer quam ick aen een wydt vermaerde gheestelijcke plaetse genaemt Lorette/alwaer in de kercke een H. Vrouwe seer rijcklijck en kostelijck van silver te sien is / die veele en groote miraculen doet (so men sept /) so dat van alle Contrepen wel 100 mijlen int ronde alle Jaren duysenden van menschen daer komen om van hare sonden ontlast te worden. Ende een groot getal komen barre voets penitentie doen. Dese Kercke wort Rijckelijck naer verdiensten onder houden. 40 Mijlen van La-

1634 Lorette lept een groote schoone Stadt Napels ghenaemt daer mede vele
21 wonderen te sien sijn. Daer was in den Jare 1644 groote handel van
fraeye syde werck goet ende andere kostelijcke waren die daer ghemaeckt
wierden/ maer nu soo niet. Want sint het Jaer 1647 het daer verandert
is / om datter dupsenden van menschen door een seker oproer sijn ghesneu-
velt. Het welcke een Boer veroorsaeckten die met een korf vijgen te marckt
quam daer de Tollenaer meer tol van eyste als de vijghen waerdigh
waren. De boer presenteerde de helft van de vijghen voor de tol te ghe-
ven / daer de Tollenaer niet mee te vreden was. Doen liedt den boer alle
sijn vijgen op de marckt staen. En gingh na de Stadt en maeckten het
volck op / die hem te hulpe quamen/ dit duerden 2 a 3 dagen dat het volck
teghen malkanderen opstonden. Ondertusschen quam een ander boer
met twee kleyne jonge Biggens. De Tollenaer vertoonde sijn On-
nantie dat hy twee Rijcksdaelders van tol voor de verkens most hebben/
de verkens waren het stuck pas tien stuyvers waert. Soo dat de boer
eer hy oude verkens tol/ voor soo een kleyn verken tunghje soude geven/ veel
liever de Bigghen op de marckt liedt blijven / en verweckte een nieuwe
tweede rumoer / waer over het meeste volck in de wapenen quam om
tegens den anderen hant dadig te worden. Als dit mooyden twee drie da-
gen duerden / sijnder sestigh dupsent menschen gevonden teghens den an-
deren in de wapens / die heele dagen tegen malkanderen soo te keer gingen
datter dupsenden van menschen aen weder sijden sneuvelden die met haer
bloet de straten schoon spoelden. Soo verbittert waren die van de Stadt
tegen de Coningsche / datse de Edellieden sonder aensien van personen de
kop af sloegen ende haer lichamen met paerden langhs de straten sleepten
daer nae volghden hupsen-mooyden / plunderingen/ ende de hupsen bran-
dende in hare assche te laten sincken ende neder stooyten. De stucken
speelden vant Kasteel 2 a 3 weken soo door de straten en hupsen dat
geen menschen raet wisten om haer te verschuylen / alsoo't die van 't Ka-
steel met den Koning van Spanien hielden/de visier van den Koning was
het ter nauwer noot ontvlucht of hadden hem gekregen/ de armade van de
Stadt hadden haer met vrou en kinderen aen de eene sijd vande Stad gere-
tireert en vast gemaeckt/om tot een goet accoort te komen.

Want sy wilden niet meer soodanighe lasten nocht den Koning van
Spanien onderworpen wesen. Maer op haer eygen hant regheeren als
een vrye suverayne Staets regeeringhe. Dus verschanst blijvende leg-
gen / verwachten / sy secoers van Duc de Guise Generael vant Franse
Leger. Die gekomen sijnde ontfingen hem met groote vreugde. Want
hy beloofde haer met sestigh Schepen en 25 Gallepen vol geoeffende
Soldaten en victualie by te staen en te hulpe komen binnen 3 maenden
tijdts. Ondertusschen quam de Koning van Spangjens soon haer soo
veel vryheyt aenbieden als sy begeeren. Maer de Armade van de Stadt
sloegen de presentatie des Konings soon af/upt vreese datse doode lieden sou-

de

enwesen alsse hare wapenen neder leyden. Ondertusschen quam binnen 1634
e 3 maenden de Fransche Scheeps vloote nae haer toe ende waren al
p poztecule : maer dooz contrarie windt rescontreerde haer de Spaen- 21
she Vloote die haer sloegen/ende dwonghen nae de selve havens te retire-
n daerse uytgheloopen waren. Dus waren die van Napels van haer
ntset ontsteken / en Duc de Guyse liep perijckel van sijn hooft te verliesen
soo hy haer belooft hadde binnen de 3 maenden met volck en victualie
t haren noodt te reden / dat hem misten. Maer sy hielden hem soo
nge in versekering totse met malkanderen op dese conditie veraccoydeer-
en. Te weten dat de Napolitanen 20 Jaren byp souden sijn / van alle
ollen / uytgesondert datse een ten hondert souden geven / ende dat noch
erloop van 20 Jaren de tol mast in een doen blijven / alse dooz oude
den gheweest was. Doen ick dat spel ten eynde hadde ghesien nam
t vooyt mijn repse dooz Arose op Moltoe Basian 10 Duytsche mijlen
an Arose. De Stadt Moltoe Basian hooyt onder de Paus van Roo-
en en is vol Adel. Daer is een groot mirakel gheschiet / namelijck
t / een kraem vrouw sijnde verlost van 2 kinderen quam inde kraem te
erven. De man macht noch middelen hebbende om dese onnoosel schaep-
ns op te brengen/ soo gaf hem Godt dooz een sonderlinge ghenade melck
sijn borsten / om de kindertjens / op te queecken. Van daer quam ick
ijn ommekeer na Cartonen/ 12 Italiaensche mijlen van de boven ghe-
aemde plaets / en van Cartonen nae Cienen. Dese Stadt Cienen
vooz desen van den Hertogh van Florencen ghenaemt de Medicis ghe-
onnen met conditie dat de ingesetene van geenige dingen in 50 Jaren tal
uden gheven. Dese Stadt is heel schoon en uyt muntende in sijn ghe-
uwen en welvarende rijck in negotie ; midden in dese Stad op het Stad-
uys is noch een oudt Romeyns swaert te sien van 18 voeten langh.
ooch vint mer van de Romeynsche tijden een out verdestrueert Kasteel 300
appen int op-klimmen. Van daer quam ick op Pison hoorende onder de
hzanducq van Florensen / 't leyt 50 Italiaense mijlen van Florencen/ 't is
n heel oude Stadt / van oude Heydenen ghebout. Eertijdts ghewest 13
taliaensche mijlen groot. Daermen noch teekenen van sien kan hoe groot
Stadt vooz desen geweest is. En nu een 3 part kleynder / van daer
Ligorne : en daer by leyt een plaets genaemt Marsoog. Daer spoelt
Zee een stuckweeghs int lant na Piso toe / in Piso sijn fraeye dinghen
sien heel curieus en aerdigh die de Hzanducq heeft laten maken / nae
t hy dese Stadt won. Ghelijck hy een Toozen heeft laten maken van
armelsteen met 24 salen die men int ronde van buyten sien kan / aen de
est syde hanght hy soo ver over datmen meent dat hy een op 't lijf sal val-
n/en heeft 108 Jaren soo gestaen. De oude Kerck van hare vooz-Ou-
rs ghetimmert en is mee heel curieus en waerdigh om te sien / want
heele Want is met Agaten seer konstigh ghesneden / waer onder sich
derhande kleuren vermenghen. Op de kermissen die te Piso tweemael

1634 21 des Jaers ghehouden werden / komen alderley Cooplieden ende vreem-
de Natien om / dese wonderlijcke raritepten te sien. Daer loopt ock
een Revière binnen door de Stadt. Ghеen brugh is bestendigh een ron
Jaer de sterckheyt van de stroom tegen te staen/ daer zijn ock klare Fon
teynen van marmelsteen heel kostelijck en konstigh gemaeckt. Als med
een geut 16 Italiaensche mijlen langh daer het water van de bergh Linc
af loopt tot in de Stadt Piso. De Doctoren aldaer seggben / dat
het selve water om sijne luchtigheydt ghedroncken den krancken goet is
Daer by is ock een Stadt ghenaemt Volteren daer Albaster ghegra
ven wort / en daer fraepe stucken van gemaeckt worden / als schootelen
kannen/ en dierghelijcke andere dinghen meer/ dat nae alle landen ghestuer
wort. En 20 mijlen van Piso aen de Zee kant/leyt een Stadt ghenaem
Pionbien dat de Franschen in 't Jaer 1647 inghenomen hebben. Daer
is een haven daer twee drie hondert Schepen sich kennen onthouwen
dat de Fransen met groot verlies van volck mede inghenomen hebben / he
groot verlies van de Fransen quam door dese oorsaecke toe.

De Franse met hare heele Scheeps armade in de haven Portecule leg
gende. Soo quam de Spaense Vloote van Napels ende beseten de Fran
Vloote in haer haven/ende deden soo een gewelt op de Franse Scheeps ar
made met schieten datse 86 Barcken van de selve in brant schooten / wae
doorse genoodsaeckt waren / haere haven Portecule te verlaten. Maer d
Fransen namen daer tegen Pionbien weer in.

Daer was een arm Burger binnen Pionbien die een goet getal klepn
kindertjens hadde / en die goede man kon somtijdts die lieve Schaepjens
geen brood mede deelen. En sommige plaetsen daer ontrent sijn schra
van bruchten: maer redelick van beestiael. En andere plaetsen daer
anders niet en eeten dan boonen die sy tot haer lijf noodruft upt Hollan
krijghen. De arme man moepelijck sijnde niet wetende waer mede si
ne kindertjens te papen gingh bedroeft upt de Stadt lant-waerts in / o
hoope dat de huys-lieden door mede lijden hem soude bystandt doen
Dat hem Godt ock verleende. Want soo hier en daer/ by den een en de
ander ontrent twalif sacken koolen en graen vergadert hebbende / so
bracht hy het selve met blyschap zijn vrouwe t huys. Die den oorbae
daer med dede / ende het se foe in de Son geleydt hebbende om te droghen
Was verblijdt / danckte Godt / seggende hier hebben wy de heele winte
met onse kindertjens ghenoegh aen! Maer de wint heeft haer vreughd
haest in droefheyt verandert / met al haer koolen en graen wech te blasen
De man t'huys komende ende sich van die moepelijcke langhduerighe ve
samelinge soo haest door de wint berooft vindende / kan men wel dencke
hoe hy te moede was. Doen de man mistroostigh al suchtende sijn scha
de overstraet gingh beschreyen / quam hem sijn buerman t'sestigh Jar.
oudt sijnde te gemoet. Die hem de oorsaecke sijner droefheydt af vraegh
der

en. Hy seyde lieve buerman mijn schade is al te groot / en u mede lijden 1634
an mijn niet helpen: doen antwoorden die goede oude man. Laet eerst
oozen/en dan willen wy sien? Doen sey de bedroefde/ick hebbe twee maen- 21
en en langher het landt dooz swerft eer ick van de goede huys lieden twa-
ef sacken koozen tot onderhout van mijn lieve kindertjens hadde ver-
oeden / dat ick met blijdtschap mijn vrouw t'huys bracht / die het selfde
n de Son gelepdt had om te droghen. En daer quam een windt die al
mijn koozen ende graen verstoof. Doen seyde de oude man: gaet by den
uden Hertogh van Pionbien / en laet hy u de schade van de wint ver-
goeden. Doen sprack de arme man is my mijn schade noch niet genoegh/
noet ick u schimp tot meerder droefheydt daer by laden? want wat heeft
oen Hertogh met mijn schade / of de windt te doen? Doen antwoorden
oen ouden man en sey / gaet op mijn woort by den Hertogh / en segh dick
wil recht hebben op de windt die my soo groote schade ghedaen heeft / en
eght tot den Hertogh dat ick u by hem gestuert hebbe / om recht te bege-
cen / doen gingh de man tot den Hertogh en sprack knielende aldus. Ge-
nadighe Vorst en Heer ick hebbe veel kindertjens en daer toe geen onder
hout / ende om de selve int leven te houden / heb ick int lant twee maenden
by de goede huys-lieden onderhout voor mijn lieve kindertjens ghesocht/
die my Godt danck twalif sacken met koozen voor mijn kindertjens hab-
den by geset / ende mijn vrouw hadde het selve in de Son gelept om te dro-
gen/ ende de wint quam en waypden altemael wegh / ende daerom kom ick
by u Ghenade / en versoecke recht van mijn gheleden schade op de windt:
Doen antwoorde den Hertogh: hoe kan ick u de aenghedane schade van
wint vergoeden/ gaet en verhaelt u schade by de wint. Doen antwoorde
de man: Ghenadighste Vorst / mijn buerman heeft my hier by u ghenade
gestuert/dat ghy my recht over de wint soud doen. De Hertogh antwoorde/
wel aen / komt morghen en brenght de man mede die u by my ghestuert
heeft dan sult ghy beschept krijghen. Des anderen daeghs quam de
treurige met sijn buerman by den Hertogh. Ende de buerman tot den Her-
togh. Ghenadighste Vorst ick versoecke van u Vorstelijcke Doorluchtig-
heydt dat u Vorstelijcke ghenade de schade van mijn buerman by de wint
gheleden/ op de wint door billijck recht wil verhalen / door uytspraake van
sententie? De Vorst antwoorde wat sententie kan ick u op de windt
geven? het sekerste om u buer-mans schade te vergoeden / sou met mijn ey-
gen moeten wesen. Neen neen antwoorden den ouden buerman de wint
heeft hem alleen de schade ghedaen / en de selve windt moet mijn buerman
van sijn schade ock te vreden stellen. De Vorst sy verwondert hoe sou
dat toe gaen? De oude man sprack: heb ick ghenade voor mijn Heer ghe-
vonden om het recht eghen de windt te spreken? De Vorst antwoorde/
ja ick geef u verlof/ spreeck uyt / weet ghy daer raet toe. Doen antwoor-
de den ouden man: sijn Hooghepdt gelieve dan eerst te laten vraghen wat
windt dat daer waeyden doen mijn buerman die schade van de windt lee-

Doen

1634 Doen liet sijn Hooghedt stract vraeghen aen de Vrouw / wat wint haer
21 voozen Weer ghewaept hadde? Sy antwoozden den Noozd-westen wint.
Doen liet den Hertogh vraghen / wat Schip in de Haven aenghekomen
was? Soo wiert sijn Hooghedt aengedient dat daer een Schip van Se-
yta vijftigh mijlen van Romen in de haven aenghekomen was. Doen
liet sijn Hooghedt de Schipper vragen / of hy goede windt ghehadt hadde
om in te komen? de Schipper antwoozde / ja Godt lof / wy hadden
een goeden Noozd-westen windt en wy zijn de haven behouden ingheko-
men. Doen seyde de Hertogh was de wint goet vooz u/en hebt ghy Godt
ghebeden om een goeden windt? Soo was hy quaet vooz desen man:
want die heeft u goet en prosyt ghedaen / ende dese man quaet en schade.
Daerom is het wel billick dat ghy dese man sijn schade vergoet en sijn
koozen betaelt / de Schipper betaelde de man zijn gheboden schade / ende
was noch blijde dat hy met sijn Schip behouden in de haven ghekomen
was. Nu van daer nam ick mijn repse op Ligozne / een kleyn steedtjen in
sijn begrijp / maer groot in alderhande Negotien / het komt toe de Gran-
ducq van Flozencen een seer fraey gelegen plaets.

Ten tijden vooz hondert en tien Jaren heeft de Granducq met de
Heer van Sienuve tegens Ligozne verruylt/ dese twee plaetsen / te weten/
Serssane en Piteer Sanote. Sint die tijdt is Ligozne een groote Koop-
stadt gewozden. Dooz de groote handel die daer upt Turckyen/Hollant/
Engelant/ ende andere landen gedzeven werden. Daer is een Kasteel dat
ghenaemt wozt Baenie: dat is te seggghen / een heet badt. Godt beware
alle menschen / datse daer niet in en komen: want alle Chzistenen / en ande-
re Natie die daer in komen/maer sullen daer niet licht weer upt komen/want
de slaven upt Barbarpen van't roepen afgemat / en die het Turcksche jock
ghenoeg onderwozpen sijn / wozden daer gestuert om ghelt te halen / ende
daer geen gelt kennende krijgen / moeten daer geduerig haer leven blijven
sitten. Ontrent bupten de poozte daer de Gallepen leggghen / is een
Fontepne die de Granducq tot een gedachtenisse heeft laten maken. Op
dese Fontepne staen vier Turcken levendigh groot van metael ghegooten/
de Vader met dzie Soons. Desen ouden Turck was int ghebiedt naest
den grooten Turck / en quam met een macht van Gallepen in meeninghe
om Ligozne in te nemen. Doch Godt gaf de overwinninghe aen de spde
van de Granducq / die de Gallepen verdestrueerde / de meeste part van
de Turcken zijn in de slagh gebleven / ende de grootste wierden de kop af-
ghehouwen / ende aen de Ovevers van de Zee ghenaghelt / die heden ten
dage noch te sien zijn. Maer de hoofden van dese Gallepen / de Vader en
zijn dzie Soonen staen pder op een hoeck van de Fontepne met de han-
den om hoogh/ offse met yzere ketenen gesloten waren. Daer boven staet de
Granducq van marmel / met haer geweer onder sijn voeten / ende hare
Tulbanden leggghen tusschen sijn beenen. Tot een teken dat hem Godt
de overwinninge hadde verleent. Den ouden Turck / Vader van de dzie

jonge

jonge Turcken / staet met syn aengesicht om hoogh nae den Hemel siende / 1635
om datmen sept dat hy sijn eygen nederlaghe ondert bechten / inde Sterren
hadde voorsien. In de selve Stadt Liggorne daer ick mijn huys-houdinge 22
hiel / ende nevens mijn Coopmanschappen met de Hollanders ende an-
dere Natien / aldaer voor Tolck diende. Soo ist gebeurt op Paes-dagh
int Jaer 1646 / datter onversiens soo een groote ende schrickelijcke aert-
bevinge ontstont dat wy anders niet en dochten of wy souden moeten ver-
gaen: want de gantsche Stadt schudden en beefden twee dagen langh dat
sich niemant in sijn Huys dorst vertrouwen. Soo dat alle de inwoon-
ders met vrouw en kinderen buyten haer huysen op de burghwallen en
straten mosten vernachten ende sich des daeghs mede verhouden / soo
datter veele menschen doot bleven. Veele huysen neder storten. Ja daer was
inde heele Stadt geen Huys noch Kerck die niet op 25 plaetsen gespleeten
en gheborsten waren / by de burgh-wal van de Granducqs Magasijn
achter de Kerck / waren oock veel boomen uyt de aerde geslagen.

En 36 Schepen die in de haven op ancker lagen wierden van de eene
tot over de andere syde gheslinghert / dat het scheeps volck den overloop
sonder vallen niet konden gebruycken. Gelijck de Franse Schippers me-
de seyden datter de visschen door de kracht van de aert-bevinghe met
duysenden uyt het water sprongen / ten lesten stilden de aerd-beving soo veel
datter de lieden hare huysen weder begonnen te herbouwen: maer de
gantsche stadt was soo beschadight datse een Jaer van doen hadden om te
repareeren. Doen liet ick mijn vrouw en kinderen daer blijven: en reysde
na de stadt Florencen / dese Stadt is kostelijck en wel waert om te sien /
veele volcks uyt alderhande Natie komen aldaer om hare vermaerthevdt.
De Granducq heeft daer sijn Hof houdinge met sijn 3 broeders. Daer is
oock een plaetse die wert genaemt op Italiaens de Gallerye van de Gran-
ducq daer 300 menschen in sitten wercken / en maken alderhande koste-
lijcke en rare dinghen / van het Albastert ende andere rare steenen die daer
wassen en gegraven worden. Dit Albastert ende andere kostelijcke stee-
nen nae behoren op gemaeckt sijnde / worden in alle plaetsen ende Lant-
schappen versonden / als mede eenighe steenen om op te schilderen / en voor
groote Heeren te ghebruycken. Op dese Gallerye worden de beste
en de kostelijckste wercken gemaeckt die ter werelt ghevonden kennen wor-
den ende de meeste wercken worden ghemaeckt voor de Granducq op
sijn eygen kosten. Dese Gallerye staet int ront: ende aldaer kan men sien
alle Keysers ende Koningen van het beghin des Heydendoms tot nu
toe / alle te samen naer 't leven / seer konstigh in Marmel steen ghe-
houwen. Daer niet ver van daen is het Schathuys daer alle konste-
lijckheydt van gout en silver te sien is. Als groote bekers van gout en
silver die de Keyser Titus Vespasianus soude hebben laten maken / gelijck
men gelooft. Niet verre van daer heeft men de lijfgarde van de Gran-
ducq en daer lept een zepl steen die 800 pont swaer weeght: die daer in ou-

1636 23 de tijden ghebzacht soude zijn gheweest. Niet verre van de Guarde is een Hups daer alderhande wilde Beesten in sijn/als Leeuwen/Tygers/ Luppaerden/Rhynoceren/Beeren/ende meer andere wzeede Beesten/die Ick mijn leven niet meer gesien en hebbe. Bp mijn tijdt timmerden zp daer een Kerck daerse al 30 Jaren te boozen ober doende hadden geweest/die heel kostelijck getimmert wozt van gekoleurde steenen dat heel raer om te sien is. Dese Stadt met hare raritepten wel besien hebbende / repsde ick na Bologuien/ ende is vier Italiaensche mijlen binnen zijn mueren / dit hoozt onder den Paus van Romen. Daer is mede een Paleys daer de drie-kroon van de Paus in steen upt-gehouwen op staet. Ende daer zijn meer andere schoone ghebouwen te sien.

Dertigh mijlen van Bologuien lept Farrare/ wel eertijdts een Hertogdom/ nae des Hertogs ballingh schap heeft het de Paus aen hem ghetrocken. Niet verre daer van daen komt een Reviere afloopen upt het Hertoghdom Savopen/ de selfde Reviere loopt ock niet ver van de groote Stadt Carmone tot Venetien toe/ en eer dat ghp bp dese Reviere komt nadert ghp een binnen-water/daer zijn twee stercke Slupsen/ de eene een toozen hoog/ en d'ander nevens de aerde/ d'eene Slups toe zijnde / rijst een Schip een Cooren hoog. En d'ander open gaende daeltse een Cooren nederwaerts/ dooz de kragt van 't water vaertmen met het schip na Farrare. Ick voer van Farrare na Vincence en na Padua / daer een hooghe Academiæ van alderhande Talen is/ ende de Medecijne flozeert daer mede. Van daer trock ick op Venetien.

Venetien is dooz de Stadt als Amsterdam seer water-rijck: maer niet wel soo groot: doch de Hupsen zijn daer booz swaerder ende kostelijcker van steenen op gebouwt. Daer is ock een hoovaerdigh ghetimmert Rigalte genaemt/ daer de Negotie geschiet. Op de drie hoecken van de Stadt leggen drie Kasteelen als Eylanden / die de Stadt beschutten. Daer leydt noch aen de West-kant van de Stadt een Kasteel op de zijdt van Sancte Nicolaus , midden op de Marckt van Rigalto staet een schoone uptmuntende kostelijcke Kerck. En op de selve Kerck staen vier konstige Paerden nae 't leven van Metael gegoten. En de Marckt is bultigh met steenen geplaetst. De Stadt Venetien is Adel-trots / en die van Adel gaen daer wonderlick gekleedt: te weten/met een langen swarten Tabbaert/ende een kleyn swart mutsjen op 'er hooft/ de Edel-lieden/geen upt-gesondert/ moeten altemael een swarte sack/ van een elle lang/ en een half breedt/ ober de eene schouder dragen. Ick vraegden eenige Lieden en oude Borgers wat die vier Paerden op de Kerck bedieden / en waerom Rigalto soo hoogh en bultig geplaestert was/ en upt wat oorsake al de Edellieden op een manier soo vreemt gekleet gingen. Doen zeyden sp my/ Dat de Turchen wel eertijdts tegens de Venetianen geoorlogt hadden/om de selve onder contributie te brengen. Daer de Venetianen met den eersten niet toe verstaen konden. Doen swoer den Turck/ soose met hem niet wilden accorderen/ dat

hy

hy Venetien soude verdestrueeren / de schoone Kerck op Realto staende/ tot zijn Paerdestal maken/ ende de Marckt Realto bezaepen tot een eeuwighe gedachtenisse/ ende den Adel een Jock op den hals smijten. Doen quamen de Venetianers met den Turck over een / datse alle Jaren aen den Turck een willige schenckagie soude geven van ettelijcke Tonnen Goudts / ende datse op de Kerck Realto vier Paerden van Metael ghegoten souden doen stellen/ ende de Marckt bultigh beplaetsen met gheplaesterde steenen / ende de Edel-Lieden souden Eeuwig verbonden wesen een swarte sack van een elle lang en een hallif elle breedt over hare schouderen te draghen. Tot een verseckeringhe datse op dese maniere met den Grooten Turck veraccordeert waren. 1637 24

In 't Jaer 1647. Den 23 May was mijn gelegenthept Venetien te laten/ door dien te Venetien eenige Gallepen die sy Caranne noemen / gereet lagen met menichte van Barcken die de Cooplieden goederen in laden/ende daer waren wel 2000 à 3000 menschen / soo Cooplieden als passagiers die op Spaletra wilden / waer onder ick my mede begaf / ende wy quamen voorspoedigh te Spaletra.

Spaletra is een kleyne Stadt / maer vol Crabaten. Een halve mijle daer van daen is een Reviere met twee Kasteelen. 't Eene wordt van de Turcken Kleese ghenaemt/ en leydt op een hooghen Bergh/ en de inwoonders van Kleese zijn meest Christenen/ en spreken Turcks/ ende de anderen zijn Renegade. Die van Kleese mogen in de Stadt Spaletra niet komen : maer moeten daer buyten staen blijven: want daer zijn twee afsteeck plaetsen/ een voor de Turcken/en een voor de Christenen/om datse malkanderen niet aen mogen raken/ om dat de Pest onder de Turcken soo regeert : ende moeten malkanderen de Ware en 't Geldt over langen. Het Geldt dat de Christenen van de Turcken ontfangen/werpen sy datelijcken in een Eeck-Pot diese daer al by der hand hebben staen. Daer voor hebbense ock een groot huys doen timmeren/ghenaemt Laserette daer alle Turckse Goederen en alle menschen die uyt Turckyen komen veertigh dagen moeten stil houwen en verblijven / eer sy in de Stadt Spaletra moghen komen / de Turcken repsen in Compagnie twee drie hondert sterck / en komende in de Stadt moeten sy haer in Turckse kleederen verkleeden. De eerste plaets daer men vernacht is tot het Kasteel Kleese/ daer men so lange moet wachten tot de Boer-Lieden met hare Muyl-Ezels komen om de goederen op te laden. En die daer nae niet willen wachten : maer voort repsen / die zijn in persoon met hare goederen prijs : want sy houden dat voor Rebelsye tegens de Wetten van haer Landt. Aen 't Casteel Kleese komende/ moeten Menschen en goedt tol geven/ en somtijds krijgt men noch wel slagen toe: want de verkeerde Christenen sijn slimmer/als de Turcken : en geslagen zijnde moet ghy gelt toe geven voor hare moeyte datse u ghe-slaghen hebben. Nu will ick mijn repse van Spaletra na Turckyen verhalen. Wy repsden te Lande van Spaletra met ons drie duysent sterck in Compagnie

1638 behalven al de Ezels die ons volghden/ soo quamen wy eerst tot een Stad
genaemt Bosnoserap op 't Turcks / de selve Stadt is seer groot en volck-
25 rijck daer altijt dartigh duysent Soldaten leggen om dese 3 passagien te
bewaren / te weten : de eene van Italien / de andere van Duytslant / en
de derde van Ongeren. De Soldaten hebben sommige maer twee blanc-
ken daeghs/ soo lange sy leven / dese worden genaemt Janitsereu. Ja
selve de geboren Turcken en slechte Soldaten zijnde / hebben selfs niet
meer : maer die Spajes genaemt worden / hebben dubble gagie om datse
dubbelt geweer voeren / ende hebben twee vleugels van ontrent 2 ellen
langh achter op haer rugghe vast gemaeckt / die verre boven hare hoofden
uytsteecken / als offe wilden vliegen / ende hebben mede voor de sterren
van hare hoofden veeren van een span langh/ en een span breet. Dese heb-
ben altoos de voortocht op hare vpanden. Een Capiteyn in Turckyen
heeft des daeghs 150 aspers/ een asper is een halve stuyver/ en 150 asperen/
maecken anderhalve Rijcxdaelder Hollandts gelt. Een Luytenant heeft
75 aspers daeghs / een Vaendrager 35 aspers / een Sergiant 22 aspers/
een Capiteyn des arms 16 aspers / een Lantspissaet of onder Corporael
12 aspers / een Adelborst 8 aspers / een Trommelslager 22 aspers daegs.
Dese dagelijckschye gagie worden haer promtelijcken des Jaers twee ma-
len van den grooten Turck gegeven. De kost dranck en kleeren moeten
de steden en landen haer geven. In Bosnoserap leyt een hoogen bergh
wort genaemt Crona : en op die Bergh leydt een heel schoon Kasteel ge-
bouwt van de Koning van Crabates in die tijt zijnder regeeringhe. Voorts
namick mijn wegh op een Stad Bellegart reysden wy 3 dagen over hooge
bergen die soo hoogh waren/ datmen op den oppersten top zijnde / in On-
gerlandt kon insien / en soo naeuw van passagie dat den eenen mensch den
anderen qualijck kan wijcken : maer de Bergh by nae afgekomen sijnde
moet ghy u wel wachten voor de Ongeren / want sy passen geweldigh
op als sy kans sien / om de reysende van goet en leven te beroven : maer de
Christenen benemen sy niet anders als haer goet / om datse selve mee Chri-
stenen zijn. Dese Bergh af sijnde moet ghy te paerde door een water rij-
den twee mijlen breet. En dan komt ghy by een groot Dorp ghenaemt
Kietsieoeck. In 't Dorp sijnde / daer staet een groot Palleys daer een
duysent paerden of twee konnen stallen/ende een groot getal van menschen/
dat de Koninck heeft laten timmeren tot gerijf van de Reysende man. Heel
Turckyen daer vindt ghy voor dagh reysens sulcken Palleys om te loge-
ren / men moet oock maecken daer by tijdts te wesen of men moet daer
buyten staen/ om de menighte van menschen die daer daeghs logeren: maer
ghy moet onder wegen u eygen kost en dranck me voeren. Nu komende in
dit logiment / soo hebben de Turcken een goede maniere : want sy geven
u elck een schotel met warme spijse / en een broot elck met schoon wa-
ter/soo wel Turcken als andere Natie. Want de Turcken en drincken geen
wijn/schoon of haer lant overvloet van goede wijnen heeft/al evenwel hou-

den

den sp het wijn drincken voor sonden: dese inwoonders van 't Dorp zijn al 1639
te samen Griecken. Die komen eens des Jaers by malkanderen ende 26
offeren daer elck een kaers / en krijgen elck voor een kaers twee brooden.
Het eene broot offeren sp den Duyvel / om dat hy haer geen quaet sal doen/
en het ander broot eten sp.

Van daer quam ick op Bellegraet een mijl eer ghy by de Stadt komt/
is een weg nae Wallachy daer moet ghy 2 bergen door passeren die boghs
gewijse als een gemaeckte poorte door de natuure aen malkanderen ghe-
wassen zijn / en daer moet ghy tol voor u goet geben. Noch 2 reysen
moet ghy door diergelijcken Bergh passeren die aen den anderen door
konst van handen gewrocht zijn. In de Stadt van Bellegraet sijnde/
soo siet ghy dat daer veele konstelijcke goederen verkocht worden die aldaer
upt Egypten-lant met mupl Ezels ghebracht worden. De ghevangene
menschen upt andere landen worden daer mede aen de hant verkocht / en de
meest biedende krijght hem / even alsoo verkoopen sy de diamanten mede
upt de hant voor de meest-biedende.

Van daer quam ick by een Stadt Schoopje genaemt / en lept tusschen
3 hooge bergen / en daer wort anders niet gemaeckt als roodt leer / die op
verschepden Christenlanden verstuurt en verkocht worden. Maer wijn
en broot is daer heel goet koop: want voor een asper / dat is een halve-stup-
ver / koopt ghy 2 brooden soo veel ghy in 2 dagen eten kondt. En 2 flap-
kannen wijn voor 3 asperen / dat is twee-blancken.

Van daer quam ick tot een Stadt ghenaemt Sallenpck / is een Stadt
die aen de Zee lept / aldaer worden meest anders niet dan dekens en la-
kens gemaeckt. Men sept dat in dese Stadt souden zijn 4000 Joden en
60000 Griecken. De Turcken hebben geen getal / om datse ontelbaer
zijn. Daer werden soo veele lakens ghemaeckt als het heele Hof van den
Turckschen Keyser in een Jaer kan verslyten; welcke lakens alle Ja-
ren met Turckschye Gallepen daer van daen gehaelt worden. De Jo-
den hebben daer 27 Kercken en de Christenen 32 Kercken. Maer de
Turcken hebben geen getal van Kercken door de menighte. Niet ver
daer van daen is een lant ghenaemt de Moree dat heel kostelijck ruyckt/
van wegen de aenghename vruchten die daer wassen / als Paradys ap-
pelen die de Joden veel ghebruycken in haer Lover-feest / oock was-
sender veele Oranie appelen en Millegram / en Dadelen. Dit selve landt
is vol Christenen / die al te samen onder de gehoorsaemheyt van den Turck-
se Keyser staen. En het is een ghewenst lant van wijnen / en van andere
goede waren: maer de Turcken aldaer sijn van booser natuure. Gelijcks
het by mijn tijdt gebeurt is / by de Stadt Boedon daer saten 7 of 8 Turc-
ken onder een boom en aten / en daer quamen op die tijdt eenighe pasja-
giers upt Morea daer voor by haer wandelen / ende de voorste nergens
van wetende / mochte haer geen goede dagh gewenst ofte gegroet hebben/
die sloeghense het hooft af / en speelden onder malkanderen met het selfde
hooft/

1640 hooft/ tot een exempel van de anderen / datse haer moesten groeten. Ick
27 was doen ter tijdt in de Stadt Widien / daer groote Negotie is van het Sout dat daer gegraven wort: dit Sout wort aen veele plaetsen gestuert. Daer loopt de Revière de Donauw voor-by tot aen der Tartaren landt. Ende dese Revière is seer periculoos om te varen / van weghen de Griecken / die sich daer met kleyne Schepen op onthouwen en geen onderscheyt van menschen maken: want sy de Turcken en Christenen / en wie sy oock kennen krijgen / de kop af-houwen en de hoofden dan in de Donau smijten. Gelijck in mijn tijdt 13 Grieken daer over gherecht wierden / die alle 13 van onderen een pael doort lijf geslaghen wierden / waer van sommighe noch 2 of 3 daghen leefden / om dat haer harte van de pael niet gheraeckt en was. En men mach haer geen dzincken geven op verbeurte van selven aen de pael te raken / en daer om wordt het verboden; want als sy dzonken / die men met het water moet af vallen / al evenwel moet men't avontuuren. Doch wy quamen noch God lof behouden aen lant / ende ginghen 4 daghen landt-waerts in / daer wy geen menschen noch hupsen en sagen: want het was al meest wilderniße en bosschagie / daer't gras over onse hoofden wasschende was / datmen malkanderen niet sien konden. Daerom moetmen om de Moordenaers heel sterck in Compagnie wesen / en wy quamen voor-by een plaetse genaemt Superp / daer een schoon Kasteel leyt / en daer by leggen ses of seven menschen begraven in een speloncke onder een Kelder / daer alle en een yder in mach gaen kijcken die wil. Om dit Koninckliycke Graff staen 16 marmel torens / waer van in de toorens gehouwen zijn / en daer staet in een eenighe Tael Letteren die niemandt lesen noch verstaen kan. Maer men zeydt dat daer een Coningh met zijn Vrouw en kinderen soude begraven sijn / die in zijn regeeringe onder Andernopel soude verslagen wesen. En op de selve wegh leydt een stercke wacht van Constantinopelen / om dat de Tartaren en Cosacquen daer soo sterck te samen loopen; hoe sterck dese wacht is / nochtans worden se dickmaels van de Tartaren en Cosacquen overvallen en geslagen.

Ick vorderde mijn reys soo veel als ick kon / en quam op Andernopel. Dit is wel een heele groote Stadt / maer by Constantinopolen niet te vergheliycken / daer is een wegh daer komen de Carwane al te samen aen / soo uyt Polen als Ruslandt / en oock mede uyt het lant van Babylonien. 1642 voor seven Jaren / heeft den Turck Babylonien eerst in ghekreghen / ende ick was die selfde tijdt daer binnen / doen 't van den Turck belegherd was. Dese Stadt is heel groot / machtigh van rijckdom / ende ongheloovelijck Volckrijck. Andernopel is de Rendevous-plaets daer de Turck zijn Armade vergadert. Daer staet oock een Kerck die wel eer Griecks geweest is; maer nu Turcks. Dese Kerck is heel kostelijck upt de gront van Alabaster op ghetimmert / en het dack t' eene mael met ghesla-

ghen

goudt

goudt bekleedt: Want als de Son schijnt soo moet ghy blint in de Stadt gaen: Want ghy kunt u eygen handen niet sien door de glans van 't gout; mijn oogen verblindt zijnde van dat schitterende Kerck-goudt. 1641 28

Trock van daer nae Constantinopolen 6 dagen reysens van Andernopel/ soo veylich dat een kint die wegh wel mocht reysen en een seer fraeye ende plesierighe wegh om te door trecken. Alleen dat men over een brugh van plancken moet die over een moras lept en breet genoch is: Waer ontmoeten u op die brugh Passagiers uyt Constantinopelen / en ghy niet te rugge keert soo stooten sy u in 't moras. En somtijts en doen sy 't niet willens: want het gheschiedt meest door 't gedrangh van 't volck dat malkanderen ontmoeten. Anderhalve dag-reysens lept een hoogen Berg / als men daer boven op is kan men Constantinopolen sien leggen. Men acht het voor een groot geluck al sinen onbeschadigt over weg door 't gedrangh van de passagiers te Constantinopolen kan komen/en te Constantinopolen sijnde / soumen sich verwonderen van de menichte der menschen die in 't Hoff van den Keyser zijn: Want als de Keyser om zijn plesier eens uyt wil rijden / soo loopen thien duysent mannen voor heen voor de Keyser uyt. En elcke Compagnie is verschepden van geweer en kleedinghe. De eerste partije hebben slechte Tulbanden/ de 2 hebben Tulbanden op hooger als de voorste/ en zijn hooger en dicker als een Kinnetje Boters / dat zijn de slechte Officieren van de eerste partye. De 3 party hebben tulbanden op / als de eerste: maer hebben elck een plupm daer op soo dick als een menschen hooft/ ende hebben elck een mes van 2 voeten langh Karewassinghe ghenaemt/ onder hare armen aen de zijde vast ghemaeckt of gebonden. De 4 party zijn Janitsers of de lijf-guarde van de Keyser / en komen altemael met sabel/ bonte rocken / en hebben elck een groote Veder op haer hooft / elck een hellebaert op haer schouder. De 5 party is een soorte die genaemt worden Spajes / dese leven alle daghen van den broode van den Keyser tot hare kints-kinderen. Dese dragen elck een musket in de eene handt / ende een stuck lant in de ander handt / ende hebben elck een vergulde paock op haer sp/ met een hooghen tulbant. De 6 party komen de Kaetsheeren van den Turckschen Keyser die Veeren op haer hooft hebben die onder wel een elle breet zijn / en boven heel smal toe loopen / dat heel schoon en fraey om te sien is: Maer dese komen seer kostelijck te Paerde rijden. De 7 party komen de Chrisien kinderen / die Provoost Turcken ghemaeckt worden: Want alle Jaren neemt de Turck een kindt uyt de Hupsen die onder zijn gebiedt staen. De selve dragen geele Kappen van geel Laken/ ende zijn een el cupm lang. De 8 partye komen de Passae/ dat is te seggen de Hertogen en Graven die by beurten regeeren. De 9 party komen 40 paer grijse lange gebaerde mannen / die heel kostelijck gekleet zijn die dit lupt-keelt upt-roepen. Godt gheve den Koninck een langh leven. Daer nae komt de Koninck op een paert / wiens kostelijckheyt onmogelijck is te beschrijven. Want het paert heeft een kostelijcke steen voor 't hooft / dat als de Son

schijnt

1642 schijnt men daer niet teghen op kan sien. Ende oock een schoone Heer
29 op t'hooft die meer als een tonne schats ghekost heeft. Het is onmoghe-
lijck des Turcken paerts kostelijckheyt te beschrijven/of te waerderen/wie
sou dan de onverghelijckelicke pracht/ pronckerije van den grooten Turck
met gedachten kunnen uytbeelden. En op elcke syde vant paert loopen
2 oude Heeren te voet / die de sleep van des grooten Turcks oock ophou-
den. Daer nae komt sijn hof-gesin met duysenden nae loopen / met
trommelen / lupten en andere instrumenten / met sulcken gedrommel / dat
die in hare huysen sijn sidderen en beven. Daer nae volghen meenighte
van Kameels en mupl Ezels / s'waer geladen met kisten / vol kostelijcke
waren / gout silver en gesteenten / dit doet hy alleen uyt dartele hovaer-
dy om de 12 gheslachten Israels te trotsen en met sijn groote macht de
oogen uyt te steken / ofte ten minsten om haer te bedroeven. De 10 party
komt de Pasie ofte onder Koning met sijn sleep achter aen. De groote
Turck heeft dit gemeenelijck voor een manier / dat hy sijnen vicerov rijck
genoeg gewoorden sijnde soo laet hy hem in sijn hof het hooft afslaen om sijn
rijckdom te besitten/en kiest dan weer een nieuw hooft naest hem.

Flus heb ick aengeroert / datter de lieden in hare huysen soo verbaert
waren / is om dese oorsake dat de Haesack. Dat is de Commandeur
besichtight de straten of die schoon genoegh sijn; want soo hy een stroo
op straet voor yinants huys vint leggen / soo slaet hy de huys-heer soo
langen onder het black van sijn voeten datter het vel van gaet/ soo gaet hy
gemeenelijck 's weecks om datse de Straten schoon souden houden. Ins-
gelijcks gaet hy by de Vlees-verkoopers om / en bevint hy dat de Vlees-
verkooper benen met vlees verkoght heeft / soo krijght hy 100 slaghen
onder sijn voeten. Als een Turck u te moet komt / soo moet ghy hem
aen de lincker syde voor by gaen. 't Is in mijn tijdt gebeurt / dat daer
een Hollandts Schip quam van Ligorne/t'huys hoorende tot haren geby-
naemt Kasteel Ligorne; dit Schip bracht in den Jare 1644 een Frans
Ambassaduer over / en lag aen de Grieckschye syde genaemt Galata / soo
ghevielt dat de Schipper eens met een party van sijn volck aen lant gingh
waer onder sijn Stierman ghenaemt Cornelis Heyn mede was / en
gingen met den anderen wandelen/en haer ontmoeten een Turck / en niet
wetende de manier dat hy de Turck most aen de lincker hant voor by gaen.
Soo sloegh hem de Turck voor sijn mont / hem verwerende kreegh
hy noch een slagh van de Turck dat hy een groot stuck weeghs van hem
stoof. De Stuerman wiert daer en boven noch van de Turcken gevat
ende sonder veele kromme sprongen met hem te maken / soo kapten sy hem
de hant af in presentie van alle Hollantsche en Engelsche Koop-lieden
dat hiet steeckt jou vinger in de aerd / en ruyckt in wat lant datje bent.
Niet ver van de selve plaets Galata daer de Koop-lieden woonen/
daer is een plaets ghenaemt Tapala / daer sijn seer frape schietstucken
te sien die de Griecken daer hebben laten gieten / inde tijdt haerder regee-
ringe

ringe/en sijn in getal 450 en soo wijdt datmen daer boor de regen in krup- 1643
pende kan schuplen en sijn over de 20 voeten laugh / behalven Mortiers en
anderen die niet ghebruyckt worden/ maer daer tot een ghedachtenisse blij- 30
ven leggghen. En op die spd' wooncn anders niet dan Christenen/en mo-
ghen daer soo wyp wooncn als in andere Steden / en hebben daer soo wel
hare Kercken als op een ander : Maer over de andere sijdts van't water/
pas soo ver als een pistool overdraghen kan. Daer is de rechte Stadt
van Constantinopolen daer de Keyser sijn hof hout / daer mach niemant
een Kerck hebben : maer wel wyp wooncn/en winckel neeringh doen. Dat
water daer men is over varende is hallif widt en hallif swardt / de
witte komt uyt de sijd des Constantinopolen / en de swarte sijdt is uyt
Ruslant. De selfde Kasteelen sijn 3 dagh reysens van Constantinopolen/
soo ver reysens is de haven van de Kasteelen tot Constantinopolen me-
de. En de gestucken van de Kasteelen sijn meest water-pas gestelt/en soo
wijdt als een tobbe. Soo datter niemant verby mach varen/ of hy moet
eerst aen leggghen en sijn paspoort vertoonen / 't is wonder om aen te sien
hoe hart dat de witte en swarte sijd teghens malkanderen stooten onder't
Kasteel Serap van den Turck. Het hof van den grooten Turck is ontrent
3 Duytsche mijlen in de ronte / met het vrouwen ghetimmer en de Lust-
hoven daer in begrepen. Daer sijn over de 100 ontmande Egyptenaers
die altoos de vrouwen van den grooten Turck op passen en bedienen. De-
se ontmande Egyptenaers halen alle avonden een seeltjen uyt een seec-
kere kist daer toe ghemaeckt / en welckers naem van de vrouwen dan op
dat seeltjen staet / die moet dan dien nacht by de Turck te bedde gaen.
De eerste die een Soone ter wereldt vrenght succedeert int Keyserdom nae
des grooten Turcks overlijden. En soo de andere vrouwen oock kin-
deren voort vrenghen / sijn't dochters / men spaertse in't leven : maer alle
de soons moeten gewurght worden. Gelijck ick eenige heb gesien begra-
ven leggghen met een groote tulbant op de kist / met kostelijcke steenen om't
hooft/en eenighe groote was-kaersen die een heel Jaer vrant boven't hooft
van alle man. Het graf van den grooten Turck is heel groot en Kercx ge-
wijse/waer in de groote Turck met sijn vrouw en alle sijne kinderen by den
anderen begraven leggen.

Daer sijn eenige Kercken daer de Turcken 3 mael alle dagen in gaen
om te bidden. En de Prediknnt gaet boven op de toorn van de Kerck staen
met 2 jongens by hem. En roept: Godt is eenigh / sijnen naem is eenigh/
so wie lust heeft om God te dienen die kome. Doorts so hebben sy geen kloc-
ken op de toorens ; daerom so staen sy so en roepen.

De grooten Turck heeft 3 hondert by wijven en naer drie getrouw-
de / ende de selve vrouwen die worden bewaert in een hof nae de Keyser sijn
sinnen goet duncken/en nae de doot des Keysers worden sy op andere plact-
sen bewaert/om te komen tot onse voorige propoost.

Daer sijn altijdt 360 daer de galley boeven of de onnosele ghevangheu

644 Christenen den heelen dach op moeten roepen / en worden 's avonts met
120 slaghen onder de soolen van hare voeten betaelt. Maer die een ghe-
31 boren Turck tot Kappiteyn hebben die worden soo niet geslagen / vande
verlochende Christenen werden de galley gasten so gaddeloos getracteert:
want een verlochende Christen is tienmael arger dan een geboren Turck.

Hier bevoorens heb ick verhaelt / dat nae de eerste gebooren soone alle de naevolghende soonen verwurght werden. De Keyser by mijnen tijdt genaemt Sultan Abrahim / was met eenen van de nae soonen ofte kinderen die men om den hals sou brengen: Maer om sijn groote afkomste soo wierde hy verschoont en heymelijcken onder de aerde op gebracht. Ende alsoo men niet en wist offer een Keyser voor de hand was / soo is desen voor den dach gekomen / om dat de Keyser in sijn jonckheyt 7 Jaren was verborghen geweest in een helder / uyt vreese van de doot. Daerom had hy noch een scheven hals. Soo dat de Keysers soon in Malta gevanghen sit. En dat om dese oorsaeck dat hy suspect was van by sijn vaders by-wijven geslapen te hebben / soo was sijn meeninghe haer naer Egypten te vervoeren met een Galjoen schip van 30 stucken / en noch een Galye vol kostelijckheyt. Soo komen de Maltesen tot sijn ongheluck tegens hem te slaen / ende alsoo het stil weer was / soo kon sijn Gallioen niet wenden / waer over hy vermeestert en overvallen / met sijn vaders by-wijven binnen Malta ghevangen gebracht worde: in den Jare 1644. En de selve ghevangen sijn niet te lossen. Alsoo den grooten Turck vrye haven begeerde van de Venetianen om in hare haven te leggen / ghelijck de Venetiaenders in de haven van Constantinopolen vergunt worden. Dat is de oorsake dat de Venetianen en den Turck tot noch toe in oorloge zijn / dat den eenen soon so menig duysent menschen gekost heeft gedurende den tijdt van oorlogh.

Nu willen wy voorder schrijven van de groote macht / soo ist dat de Reysen wel eer geregeert hebben daer ontrent. Soo hangt noch een kop van een Reuse in Constantinopolen soo groot gelijck een groote tobbe / en sijn gheweer haught daer by met sijn boogh / en sijn koker met pijlen. En de Burgheys en Inwonders binnen Constantinopolen sijn 40000 Jooden / ende 90000 Grieken. Ende 300000 Turcken. Maer op ginssy daer sijn 7 berghen daer Constantinopolen op ghetimmert is heel groot van begrijp. Maer op een sijdt ist heel betimmert van houte huysen. Soo datter in mijn tijdt afgebrant sijn over de 700 huysen in de tijdt van 24 uren. En dat is de oorsaeck datse geen toeback en derven drincken / noch wijn: want sy houden het wijn drincken voor sonde / en die toback drincht heeft sijn hooft verbeurt. Int Jaer 1640 is te Constantinopolen een groote Dame geweest in schoonheyt en rijckdom / uytmuntende die gheen partuer uyt alle de grooten in Constantinopolen haer persoon waerdigh achten. Doch het schijen dat een Egyptenaer door hooghe staet overbloet van geit haer beter gheviel / daerse heymelijck al een verlooft was / dat-

se

se hier aen wel liedt blijcken: want doen de Commandeurs Soon van Egypten quam binnen Constantinopolen / doen was sy ghereet om met hem te trouwen. En daer wordt een groote Feest ghehouden / om dat hy soo grooten Heers Soone was / soo woude hy den Keyser selven nooden. Den avondt te voren eer de Bruyloft ghehouden wierde / soo liet hy een groote stellagie maken / daer een man onder staen konde / en liet daer twee sacken / van een mans hooghte / setten; de eene sack was vol gout / ende den ander sack was vol silver / die hy alle beyde den Grooten Turck tot een schenckagie vereerde / om dat hy hem de eere ghedaen hadde / dat hy daer teghen t'huys over stonde / ende hem gheseghent hadde. Soo als de Bruyloft nu ghehouden wierde / soo begonnen sy lustigh te dominieeren / en de Bruygom door den dronck verheught en vrolijck synde / riep over luyt: Ick hebbe hier kost en dranck ghenoegh / silver en gout genoegh; maer een pijp Toeback ontbreeckt hier. De Bruygoms Vader seyde: Soone ick hebbe den Keyser genoegh gegeven / dat ghy wel Toeback dincken meught. So lieten sy de beste Toeback halen die in Constantinopolen te krijghen was / en een hoop van de langhste en fijnste pijpen / ende ginghen doen niet ses of seven in een af-ghesonderde kamer sitten Toeback dincken. De Commandeur voor by komende / ende ruickende den roock van de Toeback: doen tradt den Haga daer in huys / en vraeghde / wie is die hier Toeback ghedroncken heeft? Doen antwoorden sy: wy hebben Toeback gedroncken / wy hebben den Turckschen Keyser wel soo veel gegeven / dat hy ons wel excuseeren sal. Den Haga seyde ghy moet u ghevanghen gheven. Doen seyden sy willen u 200 ducaten geven soo ghy wilt stil swijgen / soo niet / soo beroepen wy ons op den Keyser. Doen gingh den Haga nae den Keyser en rapporteerden sijn wedervaren. Waer op den Keyser belaste datmen de bruygoms vader inde deur van de bruyloft op sou hanghen: maer de Hollanders ende Engelsche mogen wel Toeback dincken: maer op't lant niet. 1644 31

Wy willen nu weder van Constantinopolen beginnen te verhalen dat aent voorighe ontbroocken heeft. Soo staet daer een tooren van een steen opgerecht die ontrent 4 vamen hoogh is / en een halve vaem dick daer staen letters in ghehouwen die niemant lesen kan / en boven op staet een kroon / men sept dat de oude Reusen die ghetimmert souden hebben. Men seydt dat wel eer drie Reusen verlieft waren op een dochter. Ende de dochter wilde de sterckste van haer drien hebben / dies beproefden sy alle 3 hare sterckte aen dese tooren. En de jonghsten van dese 3 Reusen / heeft dese tooren met sijn 3 dienaers op ghebeurt / waeromme hem de Dochter ten deele viel. Waeromme heeft hy tot ghedachteniſſe van sijne overwinninghe een kroon op dese tooren ghesedt die men tot deser uren aldaer noch sien kan. In de Winter-tijdt stueren sy eenighe gesanten uyt met groote schatten / alwaer Mahomet begraven leydt / die sy seggen dat haren won-

1644 oerbaren Prophect is gheweest / dies soo stuuren sy met de Gesanten al-
31 daer nae Mahomets graf een schoone deeken met paerlen dicht beset en gheborduert: Al waer tot dese statie mede gaen wel 40 gheladene kemels/ ende wel 100 mupl Ezels die dese schat daer brenghen om te verlossen de jarighe wacht by Mahomets graf / ende om daer selve een jarighe wacht houden van te leven: Eer dese groote statie uyt-trecken soo ghe-leydtse den Turckschen Keyser selve een stuck weeghs naer buyten met trompetten en scharmeyen/maer dese ghebordunrde perel deeken wert van de verlosse wacht weder om gebracht / alsoo de Keyser nae zijn doot daer selve mee overdeckt wort. Dese Mahomet hanght en sweeft in een yseren kist in de Kerck te Mega door kunst van twee magneet-steenen.

Dese reste van de andere antiquitepten die men hedendaegs binnen Constantinopolen bevindt sijn Hippodrome die de Turcken noemen Atmayden: het welcke de plaetse is / daer de Keysers hier voormaels hare paerden lieten loopen om het volck te vermaecken / die 't selve spel aen saghen op een stalagie ofte Theatrum dat daer toe ghemaeckt was / 't welck nu ter tijdt heel verdestrucert. In 't midden van dese groote plaetse staet verheven op vier klooten van fijn marmel een schoone Obelisque of vier-kante spits op-gaende steen / van diverse kolcuren al van een stuck/ hoogh 50 cubiten / verbult en verciert met secrete letteren / en daer vast aen een groote kolosse / waer inne gestieden zijn Historischer wyse / de memorable gheschiedenisse die daer gheschiet zijn in Hippedrome. Daer by staet noch een andere Columne / ende een van metael ghemaeckt met grooter kunste in forme van drie ghedraeyde serpenten met meer an-dere teeckenen die in alle oorden der stadt / hier en daer noch ghesien werden. Gelijck 't Palleys van Constantinus haren eersten vernieu-wer / d' welck vast aen de muren staet/ontrent den hoeck die naer't Oosten streckt. Het graf van den selven Constantinus / het welcke altemael van Porphyr ghemaeckt is / staet in een hoeck van de alder-buytste straten van der Stadt. Ende voorts gaende nae de poorte van Selieure/ sal dy vinden een groote Colomne van marmel met Historien ghegraveert ghelijck die van Antoninus ende Adrianus binnen Roomen sijn. Voorts sijnder noch veele water condupten / ende cisternen / de sommighe staende op welf selen / en de andere op een grooten ghetal van Colommen ofte pijlaren / met veel meer andere diergelijcke overblijfsels van anti-quitepten. Wy dunckt dat het mede noodigh is te verhalen van de badt-stooven der Turcken / en hare maniere van wassen. Soo vindtmen dan binnen Constantinopolen een groot ghetal badt-stooven/ soo wel ghemey-ne als particuliere / de welcke konstelijck en kostelijck ghebout sijn / dat het te verwonderen is/en boven al die gheene die van des grooten Turcks Barails sijn / voor sijn Vrouwen ende sijne Bassanen : jae dat meer is / de meestendeel van de ghemeyne stooven sijn al verciert met Colommen/ besetsels / ende tafereelen ende ock met plaveydtsels van verschey-

den

den Maberen van verschepden couleuren ende schoonheydt. Maer dese 1644.
badt-stooven sijn ghebout / in sulcker wijse datse hebben twee principale 31
groote stucken van timmeragien / die ront ende hoogh met een verwelf sel verheven sijn / ghelijck een halve sphere. Ende dat de eerste daer men in gaet / heeft in een van sijn hoecken een oven ghelijck de kachels in Duytslant / de welcke dient om de heinden / ende andere doecken te droghen / van de gheene die daer komen baden. Ende int midden staet een schoone marmere fonteyne van loopende water / of dat daer met konst ingebracht wort / en rontomme de muuren sijn veele sit steden / en wepnigh van den anderen verschepden / bekleedt met Turcksetapisserpen / waer op die ghene die daer willen baden / haer ontkleeden en haere kleederen laten leggghen inde bewaernisse van den Capsaire / ende nae dat sy haer schamelheydt bedeckt hebben met eenen grooten blauwen ghebiegareerden linnen doeck / die men haer gheeft / soo gaen sy eerst in de sweet-stoove / om te sweeten / van daer gaen e in een ander groot Huys al waer't badt staet / welcke Huys heel hoogh verheven is / en het rondt verwelf sel is al vol gaten / die op verschepden plaetsen ghestoffeert sijn met schoone klare en fijne glasen / op dat het daer te lichter soude sijn. Alwaer van ghelijcken int midden een schoone mormel fonteyne staet / daer overvloedigh veel waters uytspringht / ende vast daer aen staet een marmel tafel die op vier ronde kloot en rust op de welcke / naer datmen wel ghesweet ende ghebapt heeft in een groote Marbere ofte Porphyre kuype die daer by staet / de dienaers diemen aldaer houdt in grooten ghetalle / begheeren dat ghy pladt neder op uwen buyck sult gaen leggghen / en dan soo komt een van die grootste herels / ende nae dat hy u wel van achteren en van voozen alle de leeden wel verroerdt / ende soo ghetrocken heeft dat de beenen kraken / ende de Musculen wel ghedreven sijn. Soo begint hy te klimmen op uwen ruggghe met de handen op uwe schouderen / en gaet met bey sijn voeten by malkanderen ghevoeght al langhs uwe lendenen stibberende / recht of hyse wilde breecken. Daer nae keert hy u weder op uwen ruggghe / ende begint weder alle uwe leedenen te verroeren / ende te trecken als te voozen / sonder u nochtans seer / ofte eenigh letsel ofte quaet te doen. Maer ter contrarie soo versoet u dat de senuen / het verlicht ende ververst u in sulcker voeggen de leden datmen daer heel locht ende dispoost door wordt. Ende als ghy aldus ghetracteert ende ghehandelt sijdt ghweest / soo gaet ghy in een kleyn kamerken dat redelijck warm en wel ghetempert is / alwaer u desen goeden guant weder anveert / ende nae dat hy u wel ghecraut ende gewreven heeft / al u lichaem ende ledenen met een strameynen borsse / of van Camelet die hy aen sijn handt heeft ghelijck een hantschoen in plaets van een roskam / soo wast hy u met dat schoon klaer water / dat upt die twee Fonteynen ofte konduten komt / het eene koudt / en 't ander warm 't welck in eenen marmel becken valt / daer inne hy dat tempert / ende schept dan daer upt om te begieten met een schoon ghedamasquineert kooperen becken /

beecken / ende dat meer is / hy wrijft de planten van uwe voeten met een Sponsie-steen / om die alsoo te reynigen / en scheeren u den baert en 't hayr af / ende oock het geene onder de Orels staet / maer om u schamelheyt / ofte secrete plaetsen te suyveren / geven sy u een schaer-mes ofte Psilotre (welcke sy Rusma noemen) ende is een Salve / die men op alle rouwighe plaetsen leydt alsmen het hayr daer af hebben wil : want soo haest als sy daer op lept / doetse terstont op staende voet al het hayr upt vallen / en dese salve gebruycken de Turcken ende Turckinnen dickmaels : want sy een afgrijsen hebben op alsulcke plaetsen eenigh hayr te draghen. Ende als ghy aldus gesweet hebt / ende aldus getreden / gewreven / gekraut / ghestreken / geroskamt ende ghewasschen zijt / soo gaet ghy weder daer uwe kleederen zijn om u te drooghen ende te kleeden / ende als ghy als dan eenen drinck-penninck gegeven hebt voor de voorschreven knechten ende dienaren / ende twee ofte drie asperen den Capsaire die aen de deure sit daermen in komt ommme 't geldt te ontfangen van de gene die daer komen baden / soo gaet ghy daer 't u belieft. Nu suldy weten dat alle de Natieu van wat wet of religie dat se zijn sonder onderschept ontfangen ende getracteert werden om haer lieden gelt / maer boven alle anderen soo gaen daer meest de Turcken / Mooren / en die gemahumetiseert zijn / om haer-lieder wellustе / ende gesonthept des lichaems / ende principalijcken om de onderhoudinghe van haer-lieder Wet. De welcke alle Musulmans beveelt / dat sy in hare Mosqueen niet en sullen komen / voor ende al eer sy wel gewasschen ende ghereynight zijn / welcke wasschinge sy in groote waerden houden.

Nu willen wy eens sien wat onderschepdt dat daer is in het baden van de Turcken ende Turckinnen. Dese Turckinnen hebben altoos seer groot verraeck in de Bad-stooven te gaen / soo wel om haer gesonthept te behouden / als om haer lichamen schoonder te maecken / het welcke ick niet alleenelijck en segge van de ghemeyne vrouwen / maer oock van de alder Edelste ende grootste vrouwen / dewelcke wel drie ofte vier-maelen te Weecke in de Bad-Stooven gaen / niet in de gemeyne / maer in haerr eyghene particuliere Stooven / de welcke de meestendeel van haer-liedene in hare Huysen ofte Sarail hebben : maer die van andere staet ende qualiteyt zijn / die gaender ten minsten eens ter Weecke / in dien sy lieden van de andere voor ontijdigh ende oneerlijck niet geacht en willen zijn / alhoewel sy niet gaerne en faelgeeren aldaer te gaen / om twee redenen ende oorsaken : de eene is ten eynde sy haere Wett souden onderhouden / de andere reden is wel de principaelste / ten eynde sy een eerlijcke occasie ende excusatie souden hebben ommme upt den hup e te komen / alwaer sy altijdt anders in ghesloten sijn / door de groote jalousie van haer mans. Alsoo dat dese vrouwen aldus beslooten sijnde sonder upt te mogen gaen dan by consent / ten ware in de bad-stoven / alwaer se niet anders en gaen dan met gedeckte aen gesichte / om hare wreede ende jalourse mans te contenteren / die haer lieden / soo onder daenigh / subject en beslooten

ten

ten houden soo dat sy dickmaels onder 't deckſel van int badt te gaen op een ander haer gaen vermaken daer 't haer lieden goet duncht omme haer wellusten te volbrengen/ ende wolijck te sijn / sonder sorghen om van hare mannen betrapt te worden. Want in dese baden ghеen mans en komen/ terwijlen datter de vrouwen sijn / ende daer sijn oock sekere vrouwen om de vrouwen te bedienen ende te repnighen / die daer sonder hare kamenieren komen: ja dat meer is sy gaen daer met haer 10 en 12 in/so wel Turckſche als Grieckſche / die malkanderen seer familiaerlijcken ende vriendelijcken wassen. Ja sy werden somtijdts soo amoreus op malkanderen al waren 't mans / sulcks dat wanneer sy eenighe seer schoone dochters ofte vrouwen sien / soo en sullen sy niet op houden voor ende al eer sy eenighe middelen ghevonden hebben om met haer te baden / om die te handelen ende tasten over haer heele lijf / nae haer lieder begeerte ende believen / soo vol vrouwelijcke luxurien sijn sy lieden. Aenghesien dat alle dese voorschreven oorsaecken / te weten / de repnighept des lichaems / ghesondthepdt / superstitie / vryhepdt van upt te moghen gaen om haere vleeschelijcke wellusten te voldoen / soo en ist niet te verwonderen dat sy soo dickmaels in de badt-stooven gaen. Alsoo dat oock de groote Vrouwen/ en oock de vrouwen van state gaerne derwaerts des smorgens vroeg gaen/ om aldaer te blijven tot smiddaeghs toe / met haer nemende een ofte twee van haere slaven / d'eene op haer hooft draghende een kooperen badt dat vertindt is in de maniere van een kleyne emmer daer men water in haelt / waer in dat lepdt een langh fijn hemt rockken van kattoene / met noch een schoon hemt / en een vroeckken / ende andere doecken van sijverlijcke sachte lijn-waet / met noch een minerale sake genaemt Rusma de welcke ghepulveriseert/en int water gheleght sijnde ende ghemenght met levendighe onghebluste kalck / sy appliqueren op alle de plaetsen daer sy het haer quyt willen sijn/de welcke ter stont upt valt met het sweeten. Dit badt aldus voorsien ende gestoffeert sijnde/wort alsoo ghedragen/ overdeckt sijnde met een fluweelen ofte karmesijnen pavilioen / seer rijckelijcken verciert / met silver en goude hanghende quispels / andere slave / indien der twee sijn / die draeght een schoon fijn tapijdt / met een schoon oorkussen. Ende gaen als dan met soodanighe ghereetschappen achter hare vrouwen / de welcke boven hare kleederen dragen en aenghedaen hebben een fijn linnen hemt / 't welcke sy noemen barami. Nu aldaer ghekomen sijnde/ doen sy het tapijdt neder spreyden en daer op ontkleeden sy haer / ende leghen daer oock hare kleederen op / en Juweelen / want haer cieraden en verciert / selfs sijn alsulcks / dat soo wanneer sy int badt willen gaen 't zy Turckſche of Chriſten vrouwen / op dat zy lieden te beter malkanderen souden behaghen / soo vercieren ende kleeden sy haer met haer lieder alderbeste kleederen/ ende Juweelen die sy hebben. En nae dat sy op het tapijdt ontkleet zijn/en in't badt komen/30 mael keeren sijdt waeck omme/ het onderste boven om te ghemackelijcker daer op te sitten. En dan so staen de

sla-

1644. slaven d'een aen d'eene sijde en de ander aen de ander sijde om haer lijf
31 te wassen ende te vrijven tot dat het ghenoegh is / daer nae gaen sy
ruysten in een ander kamerken dat matelijcken warm is / binnen welcken
tijdt de slaven den een den anderen gaen wassen. Ende in deser manieren
blijven sy in die warme kameren / ende bad-stooven soo langhe het haer lie-
den goet dunckt / ende gaen daer nae haer kleeden en legghen de heuden
ende het andere gereetschap / die sy mede gebracht hebben weder in het voor-
schreven badt / en gaen achter hare vrouwen wederomme thuys-waert /
nae datse betaeldt hebben de meesterse van de badt-stooven de selfde prijs
die de mans betalen. Nu dit is ghenoegh van haer lieder baden. Nu
en behoorde ick ock niet achter te laten die plaetse ghenaemt Bezestan /
d'welck is een groot hoogh en vierkant huys / op de wijse ende maniere
van een gedeckte halle / met vier poorten ende soo veel straten daer binnen /
die altesamen rontomme voorsien sijn met winckelen van alderhande en
sonderlinghe koopmanschappen / ende Juweelen van grooten prijse / als
peerlen / ghesteenten / voeringhen van marteren / fluwynen / sablen / lossen
vossen ende andere dierghelijcke voorighe / die aldaer seer goeden koop
sijn / buyten hier te lande / want t'sal dickmaels gebeuren / dat ghy aldaer
sult koopen een gheheele voeringhe van sijne marteren tot eenen langhen
tabbaert / om tachtigh ofte hondert ducaten / die ghy in onse landen niet
en sout kennen krijghen om drie ofte vier mael soo veele / voorts alderhan-
de soorte van goude suilvere ende sijde lakenen / camelotten ende fijne gros-
greynen / Turcksche booghen / beuckelaers / cimeterren / met meer andere
seer rijcke ende uytgenomen koopmanschappen.

Ter selver plaetsen werden noch verkoght den meest daer voor bieden-
de ende laetsten verhooghet / een ontallijck ghetal van arme Christen sla-
ven van alderhanden ouderdom en wesen / in sulcker wijsen ghelijckmen
de Waerden verkoopt. Want die eenen uyt den hoop bedinght oft koopt
die besiet eerst haer ooghen / haer tanden / ende al't gheheele lichaem / doen-
de de selve heel naeckt ontkleeden. En laten de selve gaen loopen ende
springen / ten eynde sy te beter de gebreken der naturen ; ende de misnaeckt-
heyt van hare lichamen souden mogen bekennen.

Daer zijn noch veel andere ghemeene plaetsen daermen verkoopt / te we-
ten op de eene oude kleederen / op de andere huysraet. En noch op
een ander plaets alderhande goude ende sijne werck ghemaeckt met de
naelde. Ende in de Halle van de Sadel-makers verkoopt men de alder-
schoonste paerde ghetuyghen / lederen nappen / ende andere dierghelijcke
fraeyigheden en gentillessen / al rontom gheschildert met Damast werck /
oft op sijn Jamesque diemen in eenighe andere plaetsen van Turckyen
sonde moghen vinden ; maer Besestan is de plaetse daer de alder hoste-
lijckste Juweelen en dingen verkoght worden. Wy dunckt dat het mede dee-
len van het ampt der Jantseren niet onaengenaem sal wesen. Daeromme
willen wy ordentelijck van haer beginnen te spreken ofte schrijven.

De

De sommighe Janitseren sijn gheijoudt ende de andere onghetrouwt. 1644
Voor de onghehuwden sijn voor quartieren tot woonplaetsen in de Stadt 31
gheordineert. Alwaer zy woonen in tijdt van ruste en vreede. De ghe-
houden hebben ordinarelijcken by ghebeurten de wacht met veertighen en
vijftighen by dage en by nachte langhs de straten / op datter gheen twist
gheschil/ofte vechtinge soude vallen. Ofte oock om datter gheen dieverye
inde Stadt en soude gheschieden. Dese Janitseren hebben gheen andere
wapenen dan een langhen stock van Indiaens Riet/ ofte van ander hout/
overmits dat een yeghelijck van wat staet/ conditie ofte qualitept hy soude
moghen wesen verboden is eenighe wapenen te draghen. De Janitse-
ren die ghetrouwt sijn woonen inde Steden ende Dorpen / ende waer't
hen goet dunckt / om haer huys ten besten te onderhouden. Ende van
beyde dese twee Staten der Janitseren ghetrouwde en onghetrouwde/ soo
sijnder veele verspreyt tot hulpe en bystant van de vreemde Ambassadeurs/
van wat gheloove ofte Natie datse sijn die tot des grooten Turcks Hof
komen ofmme met hem te handelen. In dier voeghen dat een yeghelijck
Ambassadeur heeft ses ofte aght Janitseren tot sijn bewarenisse / ende
versekerthevdt van persoons huys en huys-ghesin / op datmen hen lieden/
noch den geenen die onder haer lieden toebehooren/ gheen injurie ofte ongc-
lijcken souden aen doen. Ende in dien hem sulcks yemant vervorderde te
doen/ so hebben dese Janitseren vol-komen macht de selve te kastijden met
stock-slaghen op haer lieder buyck ende billen/ ende somtyds onder de plan-
ten van haer lieder voeten/sonder dat yemant soude derven hem tegens hen
lieden verweeren ofte wreken so groot is haer lieder auctoritept/waer voor
sy tot gagie van de Ambassadeurs ontfanghen 4 asperen daeghs / daer
van zy hen lieden onderhouden / ende dat boven haer lieder soudie van den
grooten Turck/ daer en boven soo hebben sy goede hoope/ dat soo wanneer
sy lieden de Ambassadeurs wel ende ghetrouwelijcken ghedient hebben:
datse doorloven en goet rapoort van de Ambassadeurs van haer lieden ghe-
trouwen dienst / van den grooten Turck meerder gagie sullen veroberen
ofte tot grooten state komen/te weten tot Spachis Zaniligilers / Zagar-
sis/ofte eenighe andere meerderen state. Maer als dese mannen soo oudt
gheworden sijn datse niet meer en mogen ofte kennen dienen ter Oorloghe/
ofte dat sy door eenighe andere middelen ghecasseert werden van den sta-
te der Janitseren / soo werden die ghesonden tot de bewaernisse van de
Steden ende Casteelen / d'welcke wy lieden seghghen/ in ordinaris Garni-
soen / ende haer lieder oppersten werden tot Castilijnen ghemaeckt / ver-
sien sijnde een yeghelijck naer de gagie die sy lieden pleghen te ontfanghen/
waer door dat niemant van hen lieden tot eenighe armoede verballen kan/
ofte hy heeft altoos ghenoegh door middelen van desen om eerelijck hem
daer mede te onderhouden. De Bolucx zijn oversten van hondert Janit-
seren/ hebben eenen staet van tsestigh asperen daeghs / henlieder officie is:
Soo wanneer den grooten Turck in de Mosqueen gaet ofte buyten rijdt/

1644 datse als dan op seer schoone paerden wel rijcklijck verciert in goeder
ordonnantie voor de oyden der Janitseren ryden / met eene holle ende lich-
31 te lancie in de hant / ende aen den sadelboom den beuckelaer ende den Bus-
deeg an / d' welck een buyst-hamer is / ende aldus ghewapent zijnde met
hare hooghe pennachen ofte vederbosschen op 't hooft / schynen sy van
verren wel soo op-geblasen ende vreesselijck / dat het ghetal van ontrent
een vier hondert die sy lieden zijn / meer ghebeers maeckt / dan dupsent van
onse paerden souden doen. Als nu dese Bolucx Bassis out ende gebreke-
lijck werden / ende datse den oorlogh niet meer en kennen volgen / so wer-
den sy lieden tot Capiteynen om de stercke Kasteelen te bewaren. Den Ca-
pitein Generael van de Janitseren / ghenaemt by den Turcken Janitsai-
re Aga / ofte simpelijcken Aga / ofte Agach / 't welck in haer lieden spra-
ke Stock beteken't / heeft dupsent asperen daeghs / ende ses dupsent Du-
caten 's jaers. Ende wert noch daer en boven vijf mael 's jaers verkleet /
met gout en spde laken. Daer en boven doet men hem noch leveren muni-
tien / victualien / ende al het geene dat hy meer van doen heeft / tot onder-
houwinge van zijnen huyse en state / hy heeft onder hem een Cherhaya ofte
Vrctogero de welcke zijnen Stadt-houder Generael is over de Janitseren /
die twee hondert asperen daeghs heeft / ende dartigh dupsent asperen
's jaers tot pensioen / hy heeft ock onder hem een Janssiairiazigi / 't welcke
is gesept de schrpver van de Janitseren / de welcke een besoldinge heeft
van hondert asperen daeghs sonder pensioen.

Soo veel als den Aga aengaet / die heeft wel twee ofte drie hondert
slaven die toebehooren tot sijnen dienste / en is een man van sulcken au-
toritept / dignitept / en state / dat het dickmaels gebeurt dat hy de doch-
ter ofte suster trout van den grooten Turck. Ende als hy open hof hout /
't welcken hy twee-mael ter weken doet / soo is hy gehouden den Janitse-
ren een maeltijt te geven van Vroot / Vips / Schaepen / ende Watere:
des zijn sy lieden ock gehouden haer alle morghen te laten vinden in sijnen
huyse / om te besien of hem yet belieft / 't welck sy lieden terstont volbrengen /
ende soo dickmaels als den grooten Turck door 't landt-trecken / ofte ter
Mosqueen gaet / soo rydet den Aga alleen achter de slach oyden van de
Janitseren op een seer schoon Turcks paert / van den welcken den sadel
verciert is met beslagen goudt / ende kostelijcke gesteenten / ende is gekleet
met eenen langhen gouden ofte Fluwcelen / ofte Carmosyne Sattynen
tabbaert. De Solaquis zijn 3 hondert in getalle die verkooren ende uyt-
geleesen werden / uyt de alder dispooste ende excelenste Archiers van alle de
Janitseren / voor des grooten Turcks ordinarise wachte / ende dese
zijn altesamen met een Damaste kleedinge gekleet / ofte van Wit Sattyn /
welcke kleedinge sy achter langh laten hangen maer vooren schorten sy lie-
den die op / met eenen breeden gouden ofte silveren riem / ende dragen op 't
hooft eenen hooghen witten vilten hoedt / waer zy achter vast aen ma-
ken eenen grooten vederbos van redelijcken schoonen prijse. Sy dra-

ghen

gheu voor hare wapenen een Cynitterre/ende in haer lieder hant eenen ver- 1644
gulde ghespannen boogh e ende een pijl / met eenen koocker vol pijlen ach- 31
ter op de rugghe. Ende als den grooten Turck upt rydt / ofte nae der
Mosqueen/ soo gaen sy twee ende twee te samen rontom hem / te weten/
't een gilt aen de rechter syde / de welck alle gader slincr zijn / ende de an-
dere aen de slincker syde die alle gader rechts zijn / welcke ordonantie sy
lieden onderhouden op avontuere of het gebeurde door noot / ofte upt ge-
nuchte van den grooten Turck / dat sy lieden souden moeten los schieten/
dat sy als dan haer lieder heere den naers niet soude toe keeren / want sy
houden dat voor een groote onwaerdighevdt/ schande en oneere / upt welc-
ke oorsaecke sy lieden ghenoemt werden Solaquis ofte Czolachars / dat
te seggh en is slinckaerts. Nu als den grooten Turck te velde treckt / en
dat men een Revière moet passeeren / soo moeten sy lieden daer door
swemmen / ende in dien 't water tot haer lieder knien toe komt / so
schenckt de grooten Turck een yegelijck tot een yresent 50 asperen / ende in-
dien 't over de middel komt soo hebben sy 100 asperen ende noch hooghcr
150 asperen / en komt het dan noch hooghcr / soo rvden sy lieden daer
door te paerde. Nu dit yresent en wert hen lieden niet van elcken Revière
ghegeven daer sy door trecken / dan alleenelijck van de eerste : maer van
al de anderen niet met allen 12 ofte 15 asperen daeghs / ende werden twee-
mael des Jaers verkleet / ghelijck de Janitseren : maer dese en zijn niet
subject eenighe wacht te houden / nochte op 't Sarail te gaen / dan als
den Turck te paerde rydt nae der Mosqueen ofte in 't velt. Sy hebben
twee Capitepnen ghenaemt Solac Bassis / die elck sestigh asperen daeghs
hebben / die oock verkleet ende van alles voorsien worden gelijck de andere
Capitepnen / ende rvden oock te paerde : boven het ghetal van de Sola-
quis heeft den grooten Turck noch 40 lackeyen ofte stafiers. Dese zijn
ghebooren Persianen / die sy noemen in hare tale Peicz ofte Peiclars een
yegheijck van dien versien zijnde met een gagie van acht of tien asperen
daeghs / ende tweemael des Jaers verkleet van wit Damast ofte Satyn
met diversche koleuren ghefiguert / en een ghemenght fatsoen dat kort is
van voren ghemaeckt met korte taskens die halfront zijn hangende/achter
tot op 't vouwen van de hoossen / waer onder zy noch dragen / behalven
haerlieder kousscn ende hemden / de welcke van seer fijnen lynwaedt zijn/
een groot ghefronst taffetaf dat sy aen haer lieder riemen op schorten : op 't
hooft dragen sy een hooge bonet van fijn silver vergult / die men in haer lie-
der tale noemt Scuff / van voren verciert zijnde met een scheede van
de selve stoffe / rontom voorsien met veele kostelijcke gesteenten / soo orien-
taelse als valsche / waer op dat boven vast ghemaeckt is / een hooghe
ende groote vederbos van witte plumen ghelijck Reygers plumen / ende
andere diversche klepne vederkens van verscheyden voghelen / sy gorden
haer lichaem met eenen breden ghebreyden riem van goudt ende syde ghe-
naemt Cochioch / die seer kostelick ende schoon is / ende soo langh dat se

1644 31 dziemael om haer lijf gaet / aen den welcken haer lieder kostelijcken poen-
ken in haer lieder tale genaemt wert Bichiach. In d'eene handt draghen
sy den Anagiach / het welcke een kleyne aexe is / ende in de ander handt
eenen snuptdoeck vol van eertsuycker ofte van suycker kandys / d'welck
sy eeten als sy loopen / soo wel om haer lieder macht ende kracht te on-
derhouden / als om heurlieden te benemen eenighe alteratie. Dese Peick
loopen ende draven altijdt voor den grooten Turck / springhende sonder
rusten ende ophouden / voor op haere teenen. En als sy dus loopende ko-
men in eenigh schoon groen velt ofte eenighen schoonen wegh / soo keeren sy
hen lieden terstont omme / met haer aenghesicht nae den Groot en Turck
ende gaen soo achterwaerts seeckere mijlen / ofte soo langhe als den
wegh duert / roepende met luyder stemme : Alau deicherin. Dat /
is te seggen Godt behoede den Grooten Turck ofte Keyser langhe in
dus danighe macht ende voorspoet. Dese lichtveerdighe Peick ofte Lac-
keyen werden noch ghebruyckt tot andere noodtlijcke affayren van
meerder importantien : want indien dat het ghebiele dat den Grooten
Turck eenighe saeken / de pesschen / commissien ofte brieven wil senden
in eenighe oort ofte landtschap van sijn Keyser-rijck : soo werden dese
daer toe ghebruyckt / de welcke datse die ontfanghen hebben / ende haere
oorlof met grooter reverentie ghenomen hebbende / stellen hen lieden ter-
stondt op de repse : roepende met luyder keelen : Sauli / Sauli. 't Welck
soo veel in onse tale ghesepdt is / als : wacht u / wacht u : springhende alsoo
dwers door 't volck gelijck de Geytkens / sonder rusten / nacht en dagh / soo
datse meer weeghs af-legghen / dan het beste Turcksche paert niet en
soude kunnen doen. Men is van verschepde burghers aldaer gesepdt / dat
dese flore Lackeyen in hare jonckheyt de milte doen verdrijven door eeni-
ghe remedie die sy daer toe ghebruycken / ende houden dat soo secreet datse
om gheen goet van de werelt pemant souden willen openbaren / te kennen
gheven veel minder leeren. Sommighe van haer laten de planten van
haere voeten met yser beslaen / ghelijck men de paerden doet. Ick heb-
ber eenen ghesien wiens planten van sijn voeten soo hart waren dat men
met geen yzern ofte elssen hoe scherp die mochte wesen / soo kosten de plan-
ten van sijn voeten niet door voort nochte doorsteken werden. Ende als
sy nu aldus beslaghen loopen / soo hebben sy in haer lieder mont een silvere
kloodt de welcke rontomme vol gaetjens is / ghelijck aen de ghebytten
van de paerden sijn / ten eynde dat hen lieden mont te verscher soude blij-
ven / ende dat hen lieden geen qualijckheydt en soude overkomen / ende
dat den asem haer lieden te langher souden vallen. Dese gheloof ick dat
haere milte behouden hebben / om dat sy hare asem kennen verlenghen ront-
om haren riem den welcken seer breedt is / en van leer fray ghewrocht / daer
hangen veel bellekens aen / de welcke door de beweginghe van haren loop
een seer schoon ende lieffelijck ghelupt van haer geven. Dese Lackeyen la-

ten

ten henlieden duncken/ datmen in de werelt haers gelijcken in't ras loopen niet en soude kunnen vinden/waer van men sich niet en behoort te verwonderen / want in der waerheydt sy loopen ghemeynlijcken soo veel weeghs/ alst beste paert van Turckyen soude kennen ofte moghen doen. Soo dat sy alst van nooden is loopen heen en weer van Constantinopolen tot Andrinopolen / in twee daghen en twee nachten / 't welcke soo veer is / als een seer goet paert in vier daghen soude moghen draven ; want dese steden wel vijf Turckse dachreysen van den anderen leggghen. Ten sal hier oock niet qualijck te passe komen / nochte buyten propooste wesen / dat ick hier by voege/de straten officien/lasten/ gagien ende diensten van de Kocks ende andere dienaers van de keucken des grooten Turcks / daerom is het van nooden te weten / dat hy ghewoonlijck onder-houdt in sijn hof / hondert en vijftigh Kocks/ Azamoglans / soo meesters als knechts ; van de welcke de beste en de gheschickste uytghenomen ende gheordonneert sijn voor de Privee keucken van den grooten Turck / ende de rest sijn voor de ghemeene keuckens van den hoove. De meesters zijn ghegagieert met acht ofte tien asperen daeghs/ ende de knechts met drie asperen / en daer en boven heeft peder van dien alle Jaren een nieuw kleet / die van de Privee keucken hebben elck heuren oven op hen selven / om de spijse te moghen berepden/sonder nae den roock te smaken. De welcke ghesooden ofte ghebraden sijnde/ende wel berepdt wesende/ wert van hen lieden gheleydt in eenen parcelijnen schootel / ende alsoo ghelevert in handen van de Cesignierg/ die wy heeten voorsnijders om die te dienen ter tafelen van den grooten Turck / nae dat den proever sijn officie ghedaen heeft in sijn presentie ; d'andere Kocks van den ghemeyne hoove / leveren hen lieder spijse den geenen die last hebben de selfde upt te deelen int Sarail ofte hof / nae de ordonnantie by de officiers ghestelt / die daer toe ghecommitteert sijn ; want over dese twee keuckens / te weten de Privee en ghemeyne sijn ghestelt 4 Oversten / van de welcke de eerste gheheeten in haer lieder tale Hargibassi ghestelt is / ende den last heeft om die selfde gaede te slaen ende bewaren./ ende om de Kocks te doen betalen haer lieder gagie / den welcken voor sijn gagie heeft alle daghen 60 asperen ende voorts Jaerlijcks eenen Satijnen tabaert. De 2 heet Emimmutpagi / dat is te seghen/ groot Penninck meester gestelt ende gheordoneert / om te gheven alle de Penninghen tot kosten van de keucken / ende heeft voor gagie alle daghen 50 asperen / en voorts alsulcken tabbaert als den grooten Turck hem wil doen gheven / op den dach van hen lieder grooten Bairam / de welcke is haer lieder Paesdach. De 3 is gheheeten Chechaya ofte Hofmeester/die ghestelt ende gheordonneert om te sien en mercken/ alle het geene dat upt ende in de keucken gaet / ende oock om te sliſſen alle de twisten ende geschillen/die tusschen de Kocks souden moghen rijsen : en dese Chechaya heeft al sulcke gagie als den Emimmutpagi heeft. De 4 en laetste is ghenoemt Muptariapagi / die't boeck houdt / en de rekeninghen van alle

1644. 31

1644 de kosten die in beyde de keuckens ghedaen worden / en heeft oock den last
31 van dach voor dach te ordonneeren 't gheene dat den grooten Turck sal
eeten/voor desen dienst en heeft hy niet meer dan 30 aspereen daeghs. Nu
mooght ghy sien hoedanigh den staet is van de Kocks en andere offi-
ciers / van de keucken van den grooten Turck / ende van die van sijn Se-
rail ofte hof. Nu resteert noch van't berepden van de spijse / ende oock
van de ghewoonelijcke maniere van eeten der Turcken / de welcke seer
is verschillende van de onse die soo overvloedigh curieus ende lecker is/
gelijck onse Kocks mede sijn. Maer de hen lieder is ter contrarie sparigh
ende van groove spijse / sonder soo veel verschepden manieren van lar-
deersels/ bereytsels/ saussen / soppen / ende confituren / ende oock hen lieder
Kocks sijn slechte ghesellen / die niet lecker ende curieus en sijn in hen
lieder kocken ende berepden / want de Turcken zijn te vreeden met slechte
spijse die goet om berepden is / soo verre als die wel voedende zijn ghe-
lijck als Bocken vleesch is / Gepten / Hamel / ende Lams vleesch/ of-
te van Cabriten / ende eenighe Hinnen / de welcke sy hebben vetter ende
smakelijcker dan op eenighe andere plaetsen. Sy eeten luttel Rundt-
vleesch / en noch min Calf-vleesch ; want sy seggen dat de Koeye ghesche-
den sijnde van haer Calf soude haer melck verliesen / ende dien achter vol-
ghende soo soude hen de boter gebreecken ende oock de kaes/ende alle andere
dinghen die van melck gemaeckt werden en noodigh sijn/de Schaeps voe-
ten houden sy voor een seer sonderlinghe spijse / de welcke ghemeynelijck
te koop ghestelt werden / in veele winckels van Constantinopolen al ghe-
sooden/ende met gestoten loock berept/ 't welcke tot allen tijden hen gemey-
ne sause is. Men verkoopt daer oock de pastepen van ghekapt vleesch/
en oock Rijs ghesooden met boter ende amandels / d'welcke seer goet van
smaeck is. Aengaende 't vleesch/ sy eetent veel liever ghebraden als ghe-
sooden/ 't welcke sy op deser maniere doen braden. Sy hebben eenen groote
yseren pot / soo groot als een ketel/waer dat sy in den bodem leggen gloe-
pende koolen ende stellen dan daer op eene yseren rooster / waer op sy
hen vleesch laten braden metten domp ende hitte van de koolen / d'welck
noch goet noch gesont noch delikaet en kan wesen. Aengaende den dranck/
soo is hen lieder gemeynen dranck schoon ende klaer water / wel is waer/
dat sy oock hebben andere ghemaeckte dranken / die in dieverse manie-
ren gemaeckt ende oock verkocht werden in veele plaetsen van der Stadt.
Eenighe ghesooden van gerste en water / andere met peeren ende appelen/
ofte oock een dekoctie van pruymen / rosijnen/ vijghen/ peirren/ persen/ en-
de andere dierghelijcke vruchten : ende van alsulcke dranken als sy hee-
ten Sorbet / hebben sy voor costume in de Somer te drincken met ys of
sneeuw om te verkoelen. Sy drincken oock over en nae de maeltijdt seer
veel brande-wijn/die sy heeten Archtent. Aengaende de natuurlijcke wijn/
hoe wel dat het drincken der selver hen lieden bijde wet van Mahomet ver-
boden is / soo en laten sy nochtans daerom niet dien te drincken / jae soo

groffe-

groffelijck dat sy hem qualijck draghen konnen / te weten : als sy die 1644
dzincken buyten haer schade sonder haere kosten/want daer en is geen volck 31
ter werelt / die liever den dzyen slemp heeft dan de Turcken / sonderlinghen met de Christenen / midts dat die meer verteeren / ende beter tafel houden / dan haer lieder volck doet. Hier hebt ghy dan de maniere van eeten ende dzincken der Turcken. Maer om niet te vergheeten te spreken van de kleederen van hen lieder Rocks/soo sal ick lichtelijck verhalen / als dat sy draghen Rocken van Marroquum/of van swart schaepen leder ghemarroquineert / van voozen sluytende met groote platte knopen van fijn tin gemaeckt/ in de plaetse van silver : ende hebben op haer hooft een witte Tarcole/gelijck de Janitsers/maer sonder goude boozden ofte andere cieraet/maer slechtjens wech.

Te Constantinopolen langh ghenoegh ghewoont hebbende / vertrock ick nae een stadt genaemt Galiopel : deselve stadt en omleggende landen zijn seer rijck van Oly van Olyven/ die met menighte van Schepen nae alle Landen verstuert wozden. Van Galiopel repsden wy op een Stadt ghenaemt Bzuse daer veel sijde ghemaeckt wozt / ende wozden met menighte van daer nae Parsien / Constantinopolen ende andere plaetsen ghestuurt. Van daer ginghen wy nae een kleyne stadt ghenaemt Asinierne / de selve stadt is vier daghen van Bzusse / en heel wel varende van Engelsche Koop-luyden : want de Engelsche daer veel laken en peper bzenghen / die sy teghens sijde weder verruylen / en andere Turckse stoffen : want de Turckse stoffen die daer van Virgere af-komen uyt het ghebergh te met menighte van Kemels hayzen dat daer soo overvloedigh komt datmen sich sou verwonderen. En het selfde Kemels hayz is soo fijn en sacht als Sijde wesen kan. Daer komen alle daghen 200 Kemels gheladen met kostelijcke goederen / gelijck Was / Kattoen en andere kostelijcke Koopmanschappen : want dese menschen met Kemels sijn wel dzie maenden onder weeghen eer zy over komen : want zy in die tijdt noch huysen/noch beesten/noch menschen onder weghen sien. Daerom moetense haer in die tijdt ruym van kost versien ; want zose te kozt quamen souden nerghens wat vinden : maer het water hebbense by de weghen genoegh.

Van Asinierne quam ick te Smierne : alwaer het gemeene volck op't lant komen wercken/en weven seer kostelijcke Turckse dekens/en andere konstelijcke dingen van opgemaeckte waren.

Van daer repsde ick nae Skie met een Schip op Licander/dat een schoone Zee-Stadt is / daer de Hollanders en Engelsche Schepen aen-komen / en halen daer veel Wolle en andere kostelijcke waren van daen. Niet ver daer van daen lept een plaets ghenaemt Grandiapere / dat is de groote Stadt Egypten. Niet ver daer van daen loopt de Reviere Nilus/ die moetmen op varen nae Grandiapere / dese Reviere ghecft dat landt haere was-dom en vzuchten / dooz diense eens Jaers dooz Godes beschickings

1644 kinghe en wijse regeeringhe het lant Egypten overspoelt al soo het daer
31 niet en reghent. Int vooz Jaer als de Nilus begint over te loopen int
lant van Egypten, Soo vergaderen de ghemeene Burgers met duy-
senden by een/ en komen met trompetten/scharmpen/en andere misicale in-
strumenten de Niel verwellekomen. En dancken God vooz sijne gena-
de en wonderlijcke bestieringe. Dese Stadt is vzeeselijcken groot / dat
men daer eerst in komende licht zou verdwalen. Daerom isser altijdt
volck die de reysende man waer nemen / en setten hem op een Kemel en
voeren hem vooz een klepn gelt daer hy wesen wil. Daer woonen veel
duysent Gziecken : maer hebben schier met de moscobiters een ghelijcke
vzeemde maniere van trouwen; want als de Bzuygom nae de kercke gaet/
soo steeckt hy een gouden ofte silvere penning in zijn eene Leers / en in de
ander een stuck van een touw/wanneerse nu langh ghenoegh op de vzuy-
loft vzolick geweest zijn / ende dat het tijdt is dat de Bzuydt en Bzuygom
te samen nae haer slaep kamer vertrecken. Soo moet de Bzuydt den
Bzuygom zijn Leersen uyttrecken / heeft nu de Bzuydt dat gheluck dat-
se eerst uyttreckt die Leers daer die goude ofte silvere penningh in is /
soo is zy geluckigh / en hy heeft haer lief / en waert. Maer treckt zy die
Leers eerst uyt daer het touw in is soo isse ongeluckigh. En het ongha-
luck komt haer datelijck op den hals / want hy smeertse dan lustigh af/en
dat heeftse dan vooz haer pekel sonden.

Midden in de Stadt daer staet een steen / waer in met groote letteren
gehouwen is / de naem van de Koninck Nebucadnesar die veele duysenden
aldaer verslagen soude hebben. uyt Egypten trock ick nae't lant van
Beloften dat van 2 landen onderscheyden wozt / daer is een hoogh en
een langh landt / maer 't bovenste is het rechte landt van beloften niet.
Maer het onderste lant ist gantsche lant van Beloften. De eerste Stadt
vant lant van Beloften wert genaemt Bagas daer soude begraben leg-
gen soo men seyt de Vzopheet Samuel. Van Bagas quam ick op een
Dozp genaemt Albodt / en dooz Albodt op Thamas/van Thamas op
Cadde / daer staet het leer-huys van Josue / dat met olijf boomen om
plant is/en seer plesierigh om aen te sien. Van daer gingen wy de Zee
kant langhs om dat wy niet verder lant-waerts in wouden gaen: want
wy souden by de Zandt-zee ghekomen hebben : de Zandt-zee sieter eben
van koleur als water uyt; maer in stil weder leydtse black, en men kander
zonder perpckel dooz vepsen: maer op een seecker tijdt van 't Jaer wozt se
gaende dooz een stercke wint en werpt sulcke sant baren op als de onstuym-
de Zee/ en wie dan de Zandt-zee niet over gepasseert is/ wozt van de ba-
ren overballen daerse dan onder versmoozen / en verzogen dooz de Son
en hette van 't zant. Die daer dan gevonden wozden als de Zee weer
black en still is/ die wozden dan nae Venetien gesonde om vzieaeckel van te
maken. Om weder tot de Zee-strant te komen ; die had ons gebzacht tot
daer wy quamen daer 5. 6. Steden in 't ronde by malkanderen legghen.

De

De eerste wert ghenaemt / Acee. De Hollanders en Enghelsen pleeghen 1645
daer veel kattoen en vellen van daen te halen. Niet ver van Acee leyt Sur: 3
niet ver van Sur leyt Sydon. Daer pleegen veele Franse kooplieden te
komen. Dese Stadt is seer sterck door 't Kasteel dat daer by leydt / niet
ver van Sydon leydt een Stadt genaemt Baratte. Dese steden leggen
altemael by den anderen / van Acee kan men te water ende lande tot de an-
dere steden komen / ende is seer plesierigh te reysen door de veelderhande
schoone vruchten die men daer op de weghen vindt. Ock is daer een
plaets die ghenaemt wort de Dooze / nae de Propheet die daer begraven
leydt. Dichte by dat graf leydt een Revierije dat het onderscheydt maeckt
tusschen het beloofde ende onbeloofde lant. Daer staet ock een groot Ka-
steel/dat ghenaemt wert het Kasteel van de Griecken/ ghenaemt St. Jan
Dachere. De Griecken komen daer by malkanderen om de sonden te
vergheven/en brenghen elck een Was keers mee/om voor haeren hant bran-
dende te offeren. Seven mijlen daer van daen leyd een Stadt ghenaemt
Ivo / en is een seer oude Stadt maer kleyn. Daer by is een graf dat heel
diep onder de aerde loopt / in de welcke leydt begraven de soon Jacobs de
welcke ghenaemt wordt Simeon de broeder Josephs / niet ver van de
voorschreven Stadt/ leyt een Bergh die genaemt wert Charmel / niet ver
van dien Berg leyt een hups met boomen beplant daer Jesaias sijn Leer-
hups is geweest/ en onder de aerde is een hol ghenaemt Elisa nae de knecht
van Elias die op ghevaren is in een gloeyende waghen. Een half uure
daer van daen leydt een fraye Stadt ghenaemt Iva/ by dese Stad leydt
een plaets ghenaemt Babaral / tusschen dese beyde plaetsen staet een au-
der daer Elias sijn ghebedt alle daghen pleegh te doen. En daer dichte
by is een groote timmeragie daer de Turcken haer gebedt doen/ ende steken
alle Jaer een groote menighte van wasch-kaersen aen ter eere van den
Autaer die daer staet en houden de selve plaets seer heyligh. Ontrent 3 mij-
len van daer leyt een plaets ghenaemt Oesan/ de selve is een heele verdestru-
eerde plaets en weynigh bewoont ontrent 24 mijlen / daer van daen leydt
een plaets ghenaemt Siepooze daer veele Speloncken in zijn / en de gra-
ven sijn meest al met kostelijck marmel steen ghedeckt / en daer in upt ge-
houwen den tijtel der gheener die daer begraven sijn. Daer staet ock een
lust-hof van 24 Salen hoogh. Een dach reysens daer van daen leydt een
Dorp ghenaemt Caranien. Niet ver van daer leydt een Stadt genaemt
Zahem/daer is een graf daer Josephs ghebeente in leyt begraven/ de selve
Stadt leyt tusschen de berghen in/ op de rechter syde leyt de bergh genaemt
Harevel / op de lincker zijdt leydt de Bergh ghenaemt Ivel / de bergh
Harevel is een gesegende Bergh van Godt / en daer op wast veel wijn en
tarwe. De Turcken hebben op desen Bergh een plaetse op ghestelt daer
sy haer Paescha met groote vreughde houden. Een halve dach reysens
van desen Bergh leydt een plaets ghenaemt Atast dat is een kleyne
Stadt daer hebben de Turcken een kapelle daer sy haer Godts dienst
doen.

1645 doen. Een halven dach daer van daen is een kleynen Bergh daer Ben-
32 jamin sijn huys heeft ghehadt ; want het landt was hem tot lot ghevallen / ende op de selve Bergh kan men Jerusalem sien. Soo repsde ick nae de Stadt. En kon van verre verdestrueerde plaetse sien / en op de Bergh ghekomen sijnde daer Salomons Tempel heeft ghestaen/ sach ick noch een stuck muurs vant verdestrueerde hof daer de Leviten by malkanderen pleeghen te komen. Niet ver daer van daen leyt noch een voor-hof daer de kinderen Israels by malkanderen quamen met geschencken. Naest daer aen staet den Autaer daer sy gheoffert hebben / en van den Tempel Salomons staet dan een muur. En aen de wester kant daer staet oock een oude supl van marmelsteen daer 't leem al af ghevallen is. Dit is de selve plaets die Godt de kinderen Israels gheweesen heeft/en is bedroeft om aen te sien. Van de Bergh afghegaen sijnde/ging ick in een hof daer het water door de gront in komt loopen/daer naest by is een voor-huys/ maer heel verdestrueert/ daer de kinderen Israels haer eerst pleegen te reynigen eer sy in den Tempel gingen : de selfde Born loopt in een Olyf-bergh / by de Olyf-bergh staet een badt-stoof dat heel goet is voor siecke lieden/ op de Olyf-bergh komende / sach ick daer een fraey oudt huys staen. Daer de opper Priesters ghestudeert hebben / en men kan van den eenen Bergh op den anderen gaen / daer in een dal sijn de graven daer de Leviten begraven leggen/ maer de Tempel is niet te vinden / komende aen de selve graven kent ghy onder de Olyf-bergh door ghemaeckte groote vierkante verwelf sels van marmel steen door gaen / en komen daer sy eertijts het slacht offer gheslagen hebben ende de ander poorte komt recht teghen de ghewesene Tempel over. Van daer ghegaen sijnde gingh ick rontom des ghewesene tempels plaets. Ende daer van daen gingh ick nae de poort / en de poorte voor by gaende gingh ick tusschen 2 kleyne berghen / die beyde ghenaemt werden Junas. Ende het dal heel uytgaende / daer quam ick tot een plaets ghenaemt Josuwat. In het selve dal staet een groot Paleys ghetimmert met 60 Salen. Daer voor staet een heel kostelijck marmel steenen huys / ghenaemt de kracht Absolons den soone Davids / om dat hy gheen erven nae en liet / soo heeft hy dat tot een ghedachtenisse daer doen setten. Ende in t selve Dal aen d'ander sijd van den Bergh Monte Calvaret ghenaemt / daer staet een fraeye schoone Kerck daer noch veele Monicken in sijn / en veele Catholijcke en andere Natien pleghen te komen om nae Jerusalem te gaen / daer veel gelts uyt alle landen nae toe ghestuurt wort. Naest daer by op de ander sijd' leydt een Bergh ghenaemt de Gront van Syon / daer de Koninghen nae David ghesalft sijn. Dwars over gaende komt ghy aen een huys dat wort ghenaemt het huys van David en staet recht teghen de ghewesene tempel over ; ende is een oudt huys / en daer worden het heele jaer door/ kaersen gebrant/om dat de Koninck David daer huys ghehouden heeft. Men wiert daer ghesept / dat de kinderen Israels / doense uyt

Egyp-

Egypten quamen/aldaer de thien Geboden in geset souden hebben. Naest 1645
daer by staet op de luchter sijd een toozen al veroudt / die David op-ghe- 32
recht soude wesen / ende wert al te samen met malkanderen Oudt Jeru-
salem ghenaemt / en is met een heele kostelijcke pzonck steenen muur
omtrocken. De Turcken hebben de muur grooter ghemaeckt ; soo dat
daer niemant als Turcken in mach gaen. Naest daer by lepdt een steen/
en een schoon Paleys daer veele oude Turckschе Kepsers aen ghetimmert
hebben / en daer desen Turck in mijn tijdt noch aen doende was / en
onder dese steen lepdt een groote spzingh-bzon / ende dat selve huys is
heel kostelijck getimmert / en boven de steen is ghemaeckt een gewelf van
marmelsteen met groote pylaren. Op de selve plaets komen de Turc-
ken met menighte te samen op de maniere ghelijck de kinderen Israels
ghedaen hebben / en bzenghen elck een gheschenck penningh / en de sel-
ve is omtrocken met een schoone muur. En daer komt een wegh upt den
Tempel / daer men nae de steen toe kan gaen. Mp is ghesepdt dat desen
steen midden in de werelt lepdt / en dat Doen Salomon aen de Tempel
bouwen wilde : en de gront op-gravende / soo quam het water met sulc-
ken gheweldt upt desen steen spzinghen / dat men banghe was dat de hee-
le aerde soude onder geloopen hebben. Ende dese Well en was met geen
macht te stoppen : maer doo2 de besweeringhe Salomons in den name
Godes is de water spzongh haer kracht soo benomen ghewo2den / dat
de selve Bzon nu gheen schade meer en kan doen. Niet ver daer van daen
lepdt de Pzopheet Hegagi begraven met olijf-bomen ront om sijn graft/
ende met eenen marmel steenen zarck ghedeckt. Daer staet opghehouwen/
dat de Pzopheet Hegagi daer begraven lepdt. Daer legghen oock veel be-
graven die van de Koninck van Gziecken verslaghen zijn. Daer is een hol
daer sijn wel 1000 menschen begraven/die de Konink wilde laten opgraven
en verbzanden. En des snachts soo lepde sich daer een Leeuw boo2 den in-
gangh van het hol. 'S Mo2gens komende boo2 de poo2te/ sach de Koninck
den Leeuw daer legghen en stond van sijn boo2nemen af. Naest daer by is
een hol daer Hesekiel begraven lept met sijn Dienaers en boecken. En int
selve hol en derft niemant als de Turcken in gaen. Dese graven leggen 2
mijlen van Jerusalem. Nu willen wp op houden / meer van de distructie
van Jerusalems te verhalen : Maer willen nu aen vanghen te verhalen de
costume van het nieuwe Turckse Jerusalem. Daer mach gheen vzeem-
delingh in komen om de Stadt te besien / of hp moet sich aen de wacht
eerst aengeven / en betalen boo2 sijn hooft 20 rijcxdaelders tot tol boo2 den
Kepser / en dan wo2t hem noch van de Kepsers wegen een stock op de rugh
ghelept tot een teecken van onderdanighept/soo ghebeurdent eens dat twee
Bo2sten upt Italien ghekomen waren om't lant te besien. Dese quamen
aen de poo2te te Jerusalem/soo wierde haer ghevzaeght/ van waer zp qua-
men. Sp antwoo2den upt Chzistenlant. Soo wierden zp ghevo2dert
tol te geven / dat zp willigh deden : maer doen men haer de stock op haer

1645 rugge wilden leggen. Doen versochten sy dat af te koopen/ ende gaven
daer 1000 gulden voor: doen sy nu meenden vry te sijn verstondt het den
32 Turck so niet: maer dit wel dat de 1000 guldens prijs waren/ om dat sy
sijne wetten hadden soecken te corrumperen/en dat daer voor de stock twee
mael op haer ghelept sou werden / tot een exempel aen anderen dat sijne
wetten met geen gelt konden afgekocht werden. Ende ontrent Jerusa-
lem lept een plaets ghenaemt Alboet daer staet een groot Huys ghetim-
mert / daer lept begraven de Propheet Simma dat een heel fraey Huys
is/ onder 't selve huys spring ht een Fonteyn soo soet als melck. 2 Mij-
len van Jerusalem lept een Stadt ghenaemt Gabrin / van daer komt ghy
op een plaets ghenaemt Betlehem: ander halff uur daer van daen is een
graft van de Moeder Rachel/dat wert tot noch toe de grave Rachels ge-
naemt / om dit graft staen 12 groote steenen en sijn heel fraey uytgehou-
wen/daer boven lept een groote steen/daer de naem van Jacob in uytghe-
wen is: ende de 12 steenen zijn de stammen Israels / en de bovenste is
van Jacob selfs. Voort reysende nae Gabrin / daer sijn fraeye curieuse
dinghen te sien / en de selve is een klepne Stadt maer heel kostelijck om
te sien. Daer is een graft die kostelijck omtupnt is. In de grave lept
Abram en Sara begraven. En niet ver van daer leydt Isaac met zijn
huys-vrouw / ende Jacob met sijn huys-vrouw in een Speloncke onder
de aerde met een groote poorte daer voor/ daer alle man mach ingaen/dese
speloncke is ghenaemt out Gabere en de Stadt is nieuw Gabere. En-
de in de sel ve Stadt is goet koop wijn / maer de kost is dier. Niet veer
daer van daen leydt een graft daer een groote Albastere steene pilaer op
staet; daer in dat grafleyt de Vader des Koninckx Davids ende Joab
die dese pilaer daer op gherecht hebben eer hy Absolon verslaghen had.
En naest daer by lept Abner de groote Secretaris van de Konnick Sau-
wel. Ende 3 mijlen weeghs van de Stadt Gabrin daer leydt een plaets
ghenaemt Alnemamere / dat is te seggh en: de Linde-boom van de plaets
aen de west-sijde leydt een Bergh daer leydt een steen daer Godt Abraham
beval hem selven te besnijden / en daer staet ook een huys op de rech-
ter-hant daer Abraham in heeft ghewoont en heeft 4 deuren / in yder sijde
een deur. En het gantsche huys is verdestrueert: maer men kan noch
eenighe kamers sien daer uyt men kan mercken datter eertijdts een schoon
huys ghewees t is daer de Engelen quamen en brachte tijdinghe dat Sara
een Soone baren soude/ die met hem ghegeten en ghedroncken hebben/ghe-
lijck hy gemeent heeft / daer naest by staet een frupt boom daer sy onder ge-
geten hebben. En gheen mensche en derft de selve aen roeren noch eeten/
want sy seggh en dat sy sonder schade daer niet souden af komen. Niet
ver van den Bergh Bron die de badt-stoof van Abraham ghewees t
is. tusschen twee berghen staet een steen / daer staet op ghehouwen hoe
Jacop sijn Soone Joseph ghelepde / doen hy nae Egypten af voer. Een
mijl of 2 gaens lept een Stadt die Rama ghenaemt wort / en lept 2 mijlen
van

van Jerusalem: niet ver van daer leydt een groot huys met schoone fruyt- 1645
boomen om plant. En niet ver van daer leyt hy en sijn Moer in een hol. 32
Daer niet ver van daen leyt een schoone Kerck by de Turcken op ghebout/
ende kost een machtigh ghelt / daer loopt oock een Bron upt / ende selve
Bron staet met boomen om staeckt / ende int voor Jaer kan men daer wa-
ter upt tappen de welcke heeft een smaeck ghelijck wijn: maer diet niet ge-
woon is te drincken soude daer licht sieck af worden / by de Stadt Ra-
ma kan men qualijck repsen door de menighte van Lupaerts die de men-
schen veele schaede doen. De Stadt Rama is veel betimmert met toor-
rens / ende van binnen is sy heel verdestrueert / en men kan Jerusalem
van ver sien leggben upt de Stadt Rama. Van daer repsde ick tusschen
2 berghen ende daer loopt een kleyn reviertje / daer by staet een huys daer
heeft inghewoont een vrouw ghenaemt Zaveres daer de Propheet Elias
by verborghen lach in de tijdt doen de hongher het landt verdruckte / en
doen de Koninck Achab hem heeft willen vermoorden/om dat hy Godt ge-
beden hadde dat het in 3 Jaren en 3 maenden niet regenen sou. Daer van
daen gegaen sijnde / gingh ick op een Bergh daer staet een graf daer Jo-
sue en Chalep die upt de Woestepne ginghen om het lant te bespien / ende de
selve leggen daer begraven. En daer staet een kostelijck huys dat Josue
ghetimmert heeft / en op het graf staet uytghehouwen met letters de
naem van Josue en Chalep. Een half uur daer van daen in een kleyn
stedeken dat ghenaemt wert Twerne daer is het huys en graf van Pincas
de Soon Eleaser de ghesalfde Priester Godts ten tijden Salomons / en
oock 70 de outste Richters van Jerusalem / die daer elck sijn wapen op sijn
kist heeft.

Daer van daen repsde ick nae Sur een Stadt die leydt niet veer van
Sant Jan Dacco in de ronte gaet men na't bovenste lant van Belosten.
Nu wy willen beginnen van't onderste landt van Belosten / te spreken.
Om te beschrijven de begravinghe / en wie daer begraven leggben. Soo
repsde ick nae een ghenaemt Ahter die 3 uuren ontrent in een diepe valeye
schrickelijcke veer is / ende in de selve kan men nae Oost-Indien repsen
te lande. Ende Aster is een kleyne Stadt daer al te met wel duysent ke-
mels voor dat lant gelijck aen komen upt de Zant-zee die daer ontrent leyt.
Ende selve Kemels voeren dat nae St. Jan Dackero / en stueren dat
goet nae Sidon. Om te verstueren nae Constantinopolen ende andere
plaetsen. Daer komen de Kemels met 2 eet vruchten / die sy upt Aster
mee nemen / ende de vrucht is smakelijck om te eeten / en smaeckt als een
water lamoen/en is soo groot als een groote tonne/dat de Kemels maer een
op yeder sijdt kunnen hebben / en meer andere vruchten die hier niet te krij-
ghen en zijn. Naest daer by leyt een schoon huys of Paleys. Ende dat
selve is rontom gebout met olijf-bomen / en de selve olijven sijn heel groot/
ende op elcke sijd' vant huys is een Fonteyn / en het selve water wert veel
ghedroncken van de Passasiers / en dat selve water heeft een smaeck

1645 ghelijck als ſuere wijn / en dat ſelve water kan zijn deught niet beſchreven worden. Soo heb ick ghevraeght wat voor een hups dat gheweeſt heeft.
32 Ende ſy ſeyden my / dat het de Propheet Zacharias toe-ghekomen heeft / ende heeft daer ghcleeft met 70 Leeraers / ende zy wouden seggghen dat het de ſelf de Fonteyn was die Moſis doen zy upt Egypten door de macht Godts die haer upt de handt trock van den Koninck Pharao : maer zijn begraffeniſſe en is op die plaetſe niet. Ende daer van daen een half uur gaens zijn 2 hoolen / die met dooznen in malkanderen zijn ghevlochten / en de graven zijn van mozmelſteen. Ende het ſelf de hol / ſeyden zy / was zijn Kerck daer hy zijn gebedt gedaen heeft / en in 't ſelf de leyt begraven de Soon Jacobs die ghenaemt wert Simon. Daer kan niemant in gaen / noch Turck / noch Chriſten noch eenighe andere Natie. Niet ver van daer leyt een hol / daer loopt upt het hol een Revierſje dat ſelver loopt in de Stadt Sevcto. De Stadt Sevcto is een heylige plaets. Daer zijn noch veel oude ſchriften die de oude Propheten ende Leeraers gheſchreven hebben. De ſelve legghen in een kamer by malkanderen beſlooten. En een mael des Jaers ſoo hebben zy een heyligen dagh / ende op die dagh ſo doen zy het open / ende latent alle man ſien. Ende de ſelve Stadt is heel groot van ombangh / maer daer is poorte noch muer / maer rijck van volck ſoo Joden als Turcken : maer heel weynig Griecken. Daer ſtaet noch een oude toorzen die is ghetimmert ghevorden van den Propheet Hoſie die met zijn 16 Leeraers daer begraven ſoude legghen / ende met dertigh van ſijn Raetſheeren. Ende in 't beginne van de nieuwe maent / ſoo gaen zy daer in om haer gebedt te doen / ſoo wel Joden als Turcken / en bidden Godt dat het regenen ſouw.

Ende op Paes-dagh ſoo komen die van Jeruſalem ende van andere plaetſen / ende by malkanderen zijnde / ſoo bidden zy / jae ſy ſinghen de ganſche Pſalmen / ende haer gebedt gedaen zijnde / ſoo gaen zy in het hol ſien of daer water in is / ende daer water in vindende ſoo is haer ghebedt Godt aenghenaem gheweeſt / ende iſt datſe daer geen water in vinden ſoo ſijn zy heel bedroeft / ende doen weer een ghebedt : Maer alſſer water in is / ſoo zijn ſy vrolijck. Ende 't is op de ſelve maniere ghelijck den Nilus / als hy is overloopende / dan zijn ſy vrolijck een acht daghen langh / ende het vreemde volck nemen zy van de ſtraten mee / om met haer te eeten ende te drincken. Daer niet veer van daen is een hol ghenaemt Guſhaleb / ende om 't ſelve is een muur fraey op-ghemaeckt / daer ſtaen 32 pijlaers rontom binnen de muur / daer leyt begraven de Koninck Sannachareb / en is geweeſt Koninck van Aſſer / ende daer leggen noch 32 Raetſheeren by hem / met ſijn 2 Soons / de eene werde ghenaemt de ſtercke Koninck / ende de ander wert ghenaemt Sedaſer / de ſelve Soons zijn op die plaets verſlaghen / en legghen daer t' ſamen begraven. Naeſt daer aen leyt een Dorp ghenaemt Coeſien / daer zijn 2 hoolen met koſtelijcke hupſen / ende op de ſteenen ſtaen dat daer eenighe officieren begraven legghen. En die hupſen

sen zijn met een schoonen muer omtrocken. Noch daer naest by staen twee schoone hupsen/ maer zijn groen bewassen / ende de deuren zijn hoogh gemaeckt / dat men wel kan sien dat daer geen kleyne menschen in gewoont hebben / ende daer zijn oock treffelijcke kamers / ende men kan noch wel sien dat die vergult zijn geweest / boven de deur hanght noch haer swaert met ysere ketens vast. Een uur van de plaets Gus haleb / leyt een Stadt genaemt Baram / daer staet een schoonen boom die fruyt draeght / ende op de selve plaets zijn 2 hoolen onder de aerde die heel fraey gemaeckt sijn/ daer leyt in de Propheet Obje / die ghespijst heeft 400 Waersseggers in de tijdt van 't vluchten voor Isabel. Niet veer van daer leydt een schoon huys / daer hy zijn Collegie heeft gehouwen / en de selve boom draegt noch dagheliicks vrucht / de welcke zijn dadelen. Daer naest ontrent een steen worp leydt een schoon huys met een lustighe bogaert / nu ist verdestrueert; in 't selve hol leydt begraven den Priester Pincas de Soon van Jair / de welcke naem daer noch upt-gehouwen is/ is noch leesbaer genoech. Daer naest by is een graft daer leyt een kroon op het hooft boven die daer begraven leyt / en men sept dat daer de Koninginne Hester leydt / de huysvrouwe van den Koninck Assuerus / ende daer staet een schoone Fonteyn boven haer hooft. Ende daer wert veele water ghehaelt van de Passasiers ende van de Stadt Barem / op 't selfde graft leydt een steen daer in staet upt-ghehouwen den naem van de Koninginne Hester / niet ver van daer leydt een kleyn Dorpjen genaemt Thalmo/ ende in de Stad sijn veel graven / maer door de outheyt kan men 't niet lesen wie daer begraven leggen. En upt de selve Stadt komt veel olye van daen / die 't heele lant spijst / en nae-by de stadt leyt een kostelijck graft met een grooten om-loop van water. En op die plaets leggen veele Heyligen die ghevlucht waren upt het lant te Babel. Noch is daer een plaets daer begraven leyt de Propheet Jonathan. Dichte by Thalmo leyt een bergh genaemt Thabor. Op de Bergh leyt een schoone lust-hof. En op de Bergh heeft het huys ghestaen van de Propheet Habacuc / ende voor 't selve huys loopt een schoone Revière met een muur omtrocken / en op Sijn graft staet zijn naem upt-ghehouwen met de namen van sijn huysghesin ende 26 van sijne Leeraers. Onder den Berg leyt een warm badt / en daer komt veel volck om te baden/ ende het selve badt is gesont voor alle siecktens. De selve plaetse wert ghenaemt Mirie daer veele begraven leggen. In de Stadt is een groot Paleys daer 70 stoelen in de muer sijn upt-ghehouwen. En aen elcke stoel zijn de Namen van de Priesters. En 't selve huys is heel kostelijck ghestaen van alderhande fruyt datter de vruchten wel eer in de vensters ghehanghen hebben. Maer nu ist heel verdestrueert / maer een van de boomen draghen noch vrucht. Niet ver van de Stadt Twerne in een diep dal dat heel fraey van nieuws beplant is. Daer is oock een graft met 3 hoolen en is met een groote muer omtrocken / en de selve plaets is op Turcks ghenaemt Arabel / dat is te segghen / den Dennen boom die

Daer

645
3

1645 32 daer staet tot een ghedachtenisse. In die plaets leydt begraven de Moeder van Moses met zijn Suster ghenaemt Mariam. Dese volgde over al een Fonteyn doen de kinderen Israels uyt Egypten gingen en met haer ock de huysvrouw van Mosis. Ende op dat selve graft staet een Dennen boom: ende onder de boom leggen 3 broeders van den geslachte Jacobs. En die van de boom eet wert beschadight. Sy weten wis dat de Moeder van Mosis daer begraven is / niet wetende waer Mosis leyt. Niet ver van daer loopt een Revière door de stadt Arabel. En niet ver van daer leyt een graf daer Zedt begraven leyt / en de Turcken hebben daer een nieuwen steen opgelept / en hebben daer opgeschreven dat Zedt daer begraven leyt / op 't selve graft leyt een Bron die altijt draept / daer de Turcken een schoone timmeragie over heen ghemaeckt hebben. En 't selve water loopt met een schoone Revier door de stadt Arabel. Een uur of 2 gaens leydt een Dorp ghenaemt Zatwas / daer staet een schoone Paleys daer in gewoont heeft de Zweere van Mosis / genaemt Dovoroe. En het selve huys is groen bewassen / en de Turcken hebben daer een Kerck op ghebouwt / en doen daer haer ghebedt / en dat alle dagen drie reysen. En sy hebben daer een Bron staen / daer sy haer voeten en haer heel lijf wassen op de maniere ghelijck Abraham ghedaen heeft / doen hy tot de Engelen zeyde dat hy haer voeten wilde wassen. Niet ver van daer leyt een Bergh / daer een Revière komt afloopen / en het water valt in een spleet soo dat sy niet weten waer het water blijft: maer het geraes kan men hooren een groote half uur. En daer wert ghesept dat 't de klip is gheweest daer Mosis het water ingeslagen heeft: maer 't is onseecker. Naest by leyt een Dorp: en een uur gaens van daer leyt een groot Kasteel met een tuyn. 't Selve Dorp wert genaemt Chaire daer boven de deur is gehouwen Jonas daer gewoont heeft. Daer is ock een graft dat men sien kan dat Jonas daer begraven leyt / en sijn naem staet uyt-ghehouwen met Hebreeusche letters. Niet ver van daer staet een kostelijcke Kerck / die de Joden en Turcken daer geset hebben. Niet ver van dese kerck leyt een kostelicke stadt die heel wel bewoont is / en wert ghenaemt Ziepore / die frap betimmert is met nieuwe huysen: En de Stadt is heel out en de wallen ock. Naest aen de selve Stadt leyt een plaets ghenaemt Roeme / en daer is een graft met olyf-boom ontuynt daer tusschen leyt Benjamin / en boven zijn hooft staet een grooten steen daer zijn gheslachte op staet in ghehouwen. Van daer reysde ick nae een Dorp genaemt Caperganamien / en leyt 2 uren van't voorschreven Dorp. Naest by 't Dorp leyt de Jordaen / daer de kinderen Israels over zijn ghegaen / en daer men noch over moet reysen. Ja ginghy ick met een hoop volck nae Damasco / een oude maer niet heel groot / maer een fraepe betimmerde Stadt / daer de oude huysen zijn weder van nieuws op-ghetimmert: En daer zijn 2 groote studeer huysen die heel kostelijck van marmel zijn ghetimmert / men sept dat Joab de selve heeft laten timmeren / midden in de Stadt daer staen 2 groote wateren. De

Welcke

welcke op Turcks genaemt worden Damamne de eene/ ende de ander is genaemt Supervaer. De selve Revier loopt onder het slot : en dat selve slot heeft Joab laten timmeren. Ende ick hebbe nopt sulcke rare antiquitepten ghesien / als dese Reviere en de Stadt Damasco / maer voornamelijck het Kasteel. En ick hebbe noch verschepde rare schulpen / en andere raritepten meer die ick upt de Joodaen mede gebracht heb/ de welcke ick de lief hebbers kan laten sien. Daer is een Fonteyn daer de Joden haer eerst 3 mael wassen eer zy in de Kerck gaen / en daer sijn oock een parthy Turcken die water by de wegen draghen / om alle dorstighen te laven / soo wel Kooplup / als andere menschen / en de selve maniere is heel Turckyen door. Men vint beschreven in den Alcoran dat de Propheet Mahomet alle zijne Mahometisten verbiet wijn te drincken. Soo wel om dies wille dat hy de wijn hiel voor een waerachigh voetsel van alle quade sonden. Als oock ghelijcker veele schrijven om de Araben te houden door sulcken straffen verbodt in meerder soberhept. De welcke mits de natuerelijcke hitte die in hen lieden is / waert 't dat sy den Wijn soo overvloedigh dronken/ haer soo ghemackelijck niet en souden laten dwinghen / of onder subjectie begheven. Dyt oorsaecke van dit verbodt soo wort ghevonden over al Grieckenlandt door / ende Turckyen en andere Provintien die onder de heerschappye zijn van den Grooten Turck. Een groote menigte van Turcken en Moozen / ghenaemt Sagas / die daghelijcks gaen langhs de straten en vergaderinge van Steden en Dorpen en vlecken van de voorsepde landen met een ledere tonne vol fonteyn ende regen water / hangende in een dwale aen haer lieder zyde overtrocken met een koleurt kleet rontomme geborduert met zyde / oock ongewrocht. En in de hant dragen zy een schale van Corintiaens tin/ vergult ende bedeckt/en presenteren ende geven hen lieden te drincken / vermanende ende verweckende met wijse woorden/ dat sy souden dencken op de doot voor de dienst van sulcke goede wercken / eysgen sy gheen gelt of recompensie. Maer ist dat men hen lieden upt beleefthepdt een stuck gelts gheeft / zy nemen dat selve seer geerne / en by maniere van danckbaerhept soo trecken zy upt een groot tasse die aen haer lieder riem hanght een viole wel-rieckend waters / en sprenghen daer mede het aenghesichte van die ghene die haer wat ghegheven hebbende. Ick heb op een morghen stont ghesien te Constantinopolen een deel tot 50 van dese frape Saguas alle gelijck met haer lieder tonnen / breede riemen/ tassen ofte malen / schalen / spiegels / ende alle andere ghereetschap toe gherust/ welcke alsoo toe gherust zijnde / gingen zy haer lieder Nieuwe jaer wenschen aen alle de gheene die haer te moete quamen / het waren Turcken Joden ofte Christenen / en dat ter eeren van haer lieden hepligben Nieuwen feeste die zy in grooten waerden houden/ ende om de lieden te verwecken/ soo presenteren sy den eenen een supcker broodjen / en de ander een Granien appel / ofte zy besprenghen haer aen gesicht met wel-rieckende water. Men moet weten dat de liberalitept van de Turcken en Moozen

1646 33

1646 soo groot is / dat sy altoos avonturen sullen te gheven de waerde van
een oozdtjen. In feest houdinghe is de vreughde ende liefde onder de
33 Turcken soo groot datter niet een anbachts man is staende in sijn wincke
kel of hy houdt een groot vat vol waters op sijn winckel banck staen tot
gerief van de gemeente; en de selve maniere is heel Turckyen door / gelijck
sy doen in de stadt Damasco/ door de stad Damasco van Cayro/ ende ko-
men soo 20000 te samen/soo Turcken Mooren/als andere vreemde Natien/
die onder de wet ende ghebooden leven van den valschen Prophect Ma-
homet. Men vint beschreven in haeren Alcoran. Dat Godt alle de
Pelgrims die upt devotie komen besoecken de Tempel van Meckque by
de Arabische Alcaba ghenaemt belooft heeft haer lieder zielen nimmer-
meer verloozen te laten gaen / en door een vast betrouwen op sulcke belof-
ten/soo doen sy garen alsulcke pelgrimagie, te weten noodighe en wettighe
ofte gemeyne pelgrimagie. De welcke voorsiende de swarighept van de
reyse/ mits de lange wildernissen / ende de periculose plaetsen diese moeten
passeren. Soo beginnen eenighe de reyse vroegher / ende de andere later
nae dat yeder sijn lant wijt gelegen is / ten eynde maken sy te samen te ko-
men op de kleyne Paesdaegh die sy heeten Chim Baram tot Meckque/
maer eer dat sy vertrecken/ soo bidden sy malkanderen om vergiffenisse van
haer lieder mis daden/ en om dat haere reyse te zaligher soude sijn : voorts
als den dach ghekomen is van hen vertreck / vergadert sijnde in een seer
grooten ghetal nemen aldermeest haere wegh nae Damasco ofte nae Cay-
ro / de welcke van de Arabische ghenoemt wort Alcayra. Daer de Re-
viere Nilus loopt/daer de Corowane haer vergadert / want sy vertrecken
niet garen / of sy sijn ten minsten een grooten hoop sterck met de u
grooten hoop Janitsers die ghestelt sijn tot versekere ghelevde bewarin-
ghe en savogarde van de Carawane / ende om dat sy niet en souden be-
rooft worden van de Araben / die dach ende nacht legghen en wachten in
de wildernissen om onversiens te beknippen ende de Pelgrims te beroven/
ende daer en boven aensiende / dat de Carawane soo veel periculeuse droo-
ghe ende onvruchtbare wildernissen moeten passeeren / daer van alle saec-
ken die noodigh sijn tot 's menschen leven / soo wort oyder ghestelt van
een deel Kemels op te laden met seer veele proviande boeringhe en water.
Soo veele tot behoef van menschen en beesten onder wegen van nooden is/
om datter onderwegen geen water ghevonden wort in alle dese santachtige
en dorre Woestijne/ dan van 3 daghen tot 3 daghen reysens / als sy nu de
Woestijne gepasseert sijn/ende dat de pelgrims ghekomen sijn tot Medine
Chalnabie die ooch ghenaemt wert Cribie of anders Jesrab soo gaen sy
in den Tempel / alwaer sy den Alcoran leggghen op het graf van Maho-
met. Voorts de Sanger roept op de toozen ghelijck haer lieder gewoon-
te is om 't volck by een te vergaderen tot haer Sermonien alwaer sy drie
uren blijven. Als nu den dienst gedaen is / soo gaen sy op een Bergh
by de Stadt Arasetagi ghelegghen/waer dat sy hen nacht ontkleeden. Des

anderen

anderen daeghs vroegh soo valghen sy weder haer wegh nae Mecque
het welcke drie kleyne daghen reysens is. Daer gaen sy in den Tempel 1646
haer gebedt doen/welcke gedaen sijnde / soo gaen sy 7 mael rontom eenen 33
vierkanten toorn die by den Tempel staet / kussende in elcken omme
gank de hoeck van de Toorn/ van daer gaen sy tot een put van sout wa-
ter die sy heeten Birsensen / de welcke beslooten is. Een ander toorn
staende van de eerste 10 ofte 12 treden/seggghende dese woorden by den put :
Dit sy al ter eeren van de Barmhertighe Godt / Godt wil my mijne sou-
den vergeven. Als dese woorden gheseyt sijn/soo sijn daer sommighe
Dienaers die daer gheselt sijn om water te putten. En gieten een yder 3
kleyne Emmertjens vol over't hooft / sonder eenighsins hare kleederen
te verschoonen : want de dese Mahometisten meynen dat sy door sulcke
uytwendigh wassen ghereynight werden van haer lieder inwendighe son-
den. Daer en boven soo seggen sy dat den toorn/ daer sy seven mael om ge-
weest sijn / het selfde huys is daer Abraham zijn bedieninghe eerst heeft
ghedaen. Nae datse nu dus nat gemaeckt en gewassen sijn gheweest: soo
gaen sy haer offerhande doen op een Bergh niet verre van daer gheleghen
van veele Pamels / welcke sy nae de offerhande den armen uyt deelen ter
eeren Gods/ na dat de offerhande volbracht is / soo wert hen een sermoen
ghedaen by de Cadey Musulaman. En het selve ghedaen sijnde / soo
gaet een yeghelijck twee steenen worpen op een plaets daer sy seggghen dat
de Duyvel hem aen Abraham gheopenbaert heeft / als hy dese Tempel
maeckte. Van daer keeren sy wederom nae Meckque om te lesen vee-
le andere gheboden . Godt biddende dat hy hen soude willen verhoo-
ren / ghelijck hy Abraham verhoorde als hy den Tempel timmerde .
Als nu alle dese ceremonien ghedaen sijn / soo vertrocken sy van daer nae
Jerusalem / de welck sy noemen Cusuniobosech. Alwaer sy gaen besoec-
ken de Bergh daer Salomons Tempel ghestaen heeft die sy in groote eer-
waerdighepdt houwen : op dese plaets Celebreren sy een ander feeste / en
doen meerder ceremonie / want sy souden hare pelgrimagie gheensins voor
goet houwen/noch Godt aenghenaem wesen in dien / nae datse dit ghedaen
hebben niet en quamen int landt van Beloften. Als sy nu vertrecken
uyt den Tempel Salomons. Soo neemt een yeghelijck sijnen wegh
nae huys ofte elders daer't hem belieft / en gaen soo met menighyten by
hoopen draghende een groote baniere ofte vaendel met een halve Mane
staende op het opperste van de hanthave : singhende langhs de steden en
Dorpen den lof van haer lieder groote Prophect Mahomet / biddende de
almoghende Godt / dat hem gelieve te seghenen het gheene haerlieden ge-
geven sal worden om te eten. En als sy wat gekregen hebben / so gaen sy
in't midden op de marckt vande plaetse daer sy in komen neder sitten eten.
Als sy nu gegeten hebben/soo doen sy met groote devotie en bewijs van
heyligheyt openbaerlijck haer lieder ghebeden. De meestendeel van dese
Pelgrims de welcke vande Turcken genaemt worde Hagilars/sijn Moo-

1640 en menschelijck ghenoegh ghelijck. Al ist dat sy seggen dat sy van Ma-
33 homet af-komstigh zijn. Van dit volck heb ick een groote menighte bin-
nen Constantinopolen gesien. Ende om te rechte te repsen/ also ick het laut
van Beloften genoegh gesien hadde / soo repsde ick te rugghe weder naer
Constantinopolen/ alsoo daer anders geen passagie en is / of ick most het
door Oost-Indien naer Hollant genomen hebben / maer dit dacht my on-
geraden: daerom me wil ick my weder na Constantinopolen verboegen/ en-
de my daer noch wat door een tijdt stil houden.

Om den graghen nieusgierighen Leser te voldoen met raerder dinghen
mede te deelen van de stadt Constantinopolen / van het Hof en hof-
houdinghe van den Grooten Turck / als mede van andere aen-merc-
kens waerdighe saecken. Daer staet noch in't midden van de Stadt Con-
stantinopolen het oude Sarail / op Duyts een grooten Hof : dat alder-
eerst gebout ende bewoont ghewoont gheweest van Mahomet de tweede/
eer die voorgaende ghetimmert was : het welcke twee duysent treden in't
ronde is. Omsingelt met een muur van negentigh voeten hoogh en dick
nae advenant/sonder eenighe toorens. Daer sijn maer twee poorten aen/
waer van den eenen altijdt open staet / en wert seer nauw van de ghe-
lubde bewaert : maer de andere gaet selden open. In dit Sarail staen
veel huysskens verschepden van den anderen / een yeghelijck met sijn ka-
meren / keuckenen en andere gherieven : waer in de Vrouwen en Concu-
bynen van den Grooten Turck woonen / die 300 in't ghetal sijn / en
sijn meest Christen kinderen en dochters : waer van de sommighe ghe-
vangen sijn inde jachten en oorloghen / soo te water als te lande. Soo
wel uyt Grieken/Hongarijen/Walachien/Italien/als uyt andere Christen
landen. En de kinderen worden gekoft van de Kooplieden. En daer nae
van de Beglier pas of Generael / ofte Bassanen dat sijn Hartoghen we-
der aen den Grooten Turck ghepresenteert en gheschoncken / die de selve
in dit Sarail onderhout van alles dat sy begheeren / onder de bewaernisse
van de gelubde mannen. Dese vrouwen hebben van 10 / tot 10 een ma-
trone die haer lieden onderwijst / regheert. Ende leert alderhande handt
werck soo met de naelde als anders / de Capitein van dit Sarail genaemt
Capiangasi is ock een ghelubde / de welcke de besoldinge heeft van 60
Asperen daeghs/ die sich twee maels daeghs verkleet / eens in een lakens/
en dan in een syde kleedt / hebbende onder hem 40 ghelubde / die tot een
ghemeene dienst van de vrouwen sijn / die den grooten Turck ghebruyckt
alst hem belieft / en oft gebeurde datter een met kinde wierde/soo wort die
van de andere ghescheyden / haere staet en inkomste vermeerende / ende
houdende onder het ghetal van sijn vrouwen. Ende soo sy een knechtjen
baert die kan nae sijn doodt in't Keyser-rijck succederen. Daer de andere
daer hy geene kinderen by en krijght / die gheeft hy ten houwelijck uyt aen
sijne Janitsers/ende andere Officieren vant hof. En niemant hoe grooten

Cadet

Cadet dat hy oock is mach dese vrouwen sien dan den grooten Turck/ende gelubde vant Sarail. 1646

Van daer repsde ick met een Hollants schip ghenaemt Ligorne / om te besien de eerste plaetse doos Galliopele/ dat lept ontrent 3 dagen repseng van Constantinopolen. En van daer nae 't landt van Nassiue / dit is onder subjectie van den Koninck van Spangien. En is seer periculeng om te varen/van wegen de Zee platen ende klippen/en wy voeren voos by't eylant Candie / op 't selve Eylant woonen meest Grieeken. En de Caep is ghenoemt Ceriga / ende leydt Noort-Noort-West van Candia/en het selve is rijck van olye en krupdt. En int selve Eylandt wast een wortel Radix Farees genaemt/ en is seer goet voor tant-pijn / waer van ick een hoop hier mee ghebrocht hebbe : aen't Eylant Seriga komen veel schepen om hare ververschinghe te halen / want het daer van alles overvloept/ en lept op een hoeck van een Bergh/ en is wel bewoont/en volckrijck / het Eylandt van Suda dat Candia genaemt wort/ heeft sulck een groote haven datter 200 zeplen in kunnen leggen. En de Stadt Suda is onder subjectie van den grooten Turck / Candia is een vast betimmert landt dat den Turck in't Jaer 1647 inghenomen heeft / door oorsaecken dat de Malteſen / sijn Soon gevanghen hebben / ende en willen hem niet los laten / dan door gewelt van wapenen. So quam de Turck en nam Candia in : Maer aen Suda kan hy niet achter komen door het vaste landt: maer de meeste part van Suda hebben haer overgegeven/ende de Cooplieden en sijn niet een dupt beschadight : want de Turck had op lijf-straf verbooden dat men haer in gheene deelen beschadighen soude. Candia is een heel schoon lant van muscadelle wijn / die op verschepden plaetsen ghesonden worden van daer scheepten ick over nae de Stadt Missina . Ende in de Zee lept een Bergh ghenaemt Tromelus / ende de selve brant dach en nacht / hier seydt men dat het de Bergh Etna is. Ende het is daer seer periculoos om upt alle de klippen ende Eylanden te gheraken. De Stadt Missine hoort onder Subjectie van de Koninck van Spangien. En is machtigh rijck van sijde / dat op veele landen verstuurt wort. Van daer scheepten ick up nae 't Eylandt Malta/ ende lept Oost-waert van 't Eylandt Missine. En het Eylandt Malta is van witte steen klippen om set / en is 60 Italiaense mijlen groot / wel beplant en betimmert / en te sterck om in te nemen. De Stadt Malta die leydt op een hooghe Steen klip. Ende daer sijn 2 havens in te Seylen/ ende sijn in 3 deelen verdeelt/ en beschut voor alle winden. En het selfde Eylandt is heel kostelijck. Malta hier voorens ghenaemt Melita is een Eylant ghelegen in de Mediaense Zee tusschen Cicilien ende Tripoly. Van Barbarpen de welcke van't Westen tot den Oosten langh is / 22 mijlen / breet 10 mijlen/ ende in 't ronde 60 mijlen / het is leegh ende steen-achtigh hebbende vijf groote wijde havens / al upt eenen mont spruptende. Ende in den inganck van dit Eylandt / leydt een Kasteel al waer de Groote Meester op

1646 woonachtigh is/ welcke by nae onwinnelijck is / soo wel om de gelegent-
33 heyt/ als door de bouwinge van de plaetse. Mits dat het seer wel voorsien is van Munitie / ende op een hooghe rotse ghelegen / om drie spden omcingelt van de Zee . Aen de lant spde met een breede wateringhe ofte Canael ghemaeckt van Burgo / 't welck daer beneden leyt / dat seer groot en wel bewoont is / veel Scheepen / Huysen ende wel geboude Palepsen. Ende door het overvloet van water dat se hebben / ende sijn op het Kasteel / noch Putten noch Fonteynen. Daer staen oock by het Kasteel veel schoone Grieckse en Latijnse Kercken . Ende op 't midden van de groote plaets staet een groote verheven calomme daer men de quaetdoenders aen straft. Het is wel waer dat dit Burgo niet wel te houden is tegens een machtighe belegeringe / door dien datter vele groote hoven rontsomme leggen / daer mede het lichtelijck sou te dwingen wesen / nochtans zijn daer woonachtigh een groot ghetal van Krupsheeren / Ridders ende Hooplieden van alle Natie. Maer boven alle isser een groote menichte van Griecsche/ Italiaensche/ Spaensche/ Morisse/ ende Malteesse gemene vrouwen. De ghemeene en dragen in de Somer anders geen habyt door de over groote hitte die aldaer is/ dan een lanck linnen hemdt onder de borsten toegebonden / en daer over een langhen mantel van witte wolle / by de Mooren ghenaemt Barnuhe/ de stadt is 6 Italiaense mijlen van 't Kasteel ghelegen op 't hooghste van een Bergh omringht van 3 spden met groote valepen die vol steenen zijn/ en moepelijck om daer over te trecken / ende aen de zuyd zyde 2 mijlen van de stadt staet een groote Fonteyne / de welcke soo groote overvloedighyt van Palingen en Ael geven/ dat het by nae onghelooffelijcken is/ de welcke soo scherpe tanden hebben/ datter geen net of hoorde is die sy niet aen stucken byten. In sulcker voegen / dat soo de geene die deselve willen vangen/ die moeten haer draet of hoorde bewinde met spde of knoen ontrent de angel. Ende soo haest de dobber onder 't water getrocken wort / moeten sy die haestelijcken uyt het water op-halen. Uyt welcke Fonteyne onse Gallepen haer vars water halen. Daer zijn in dat Eylant ontrent 60 Dorpen die al bewoont worden/ al waer seer veel Gerst en Coreyn wast/ het welcke een specie van Greyn is / dat se onder haer tarwe menghen als sy broot backen. Daer wast oock veel Catoen/ en hoop frupt/ als Citroenen/ Oranghie appelen/ Meloenen ende meer andere bruchten en frupt/ die seer excelent van smaeck zijn. Maer van wijnen en tarwe doen sy haer provisie uyt Cicilien/ daer vallen oock seer schoone Paerden ende Muyl-esels. De Heere van Biggajonen / leyde my in een boom-gaert ofte hof die de groote meester hadt doen maken aen geen spde van de haven vast aen Bourgo / in de welcke een schoon huys staet/ met zalen/ kameren/ en keuckens / het voorhof is met vierhante steenen gheschockeert Ende in de Galerye is een koele Springh-Fonteyne/ seer beguaem om te drincken/ met een huysken voor de Hoveniers. Ende een Capelle met een vyver om te paerden uyt te drincken / alle te samen met subtile konsten ghehou-

wen

wen ende gesieden / in een groote Kotse een groote man te paerde / groen 1646
gheverft veel grooter dan de Rustique van Roomen: aengaende 't hof/ de
aerde iffer in ghedraghen / ende is beplant met alderhande frupt-boomen. 33
Als Paradys appelen die splieden noemen Muses / het welcke een frupt
is by nae soo groot als een kleyne haes / ende de bladeren zijn by nae een
anderhalf vademen lanck/ ende ander-half voet breet. Dadelen/ appelen/
peeren/ pruymen/ persigen / gemeene bygen / Indiaensche bygen met meer
andere vruchten. Sulcks dat de plaetse vol is van alderhande wellust en-
de delekaethept. De gherenpertheyt des lochts isser dangereus in de So-
mer/ovenmits de groote hitte van de Sonne. Daer is noch een haven
neerwaerts gheleghen ghenaemt de strenghe van S. Paulus. Van Mal-
ta scheepte ick nae 't lant van Alecante / het leyt in Spangien ontrent 100
mijlen inde Straet genaemt Jebeltere / de selve plaetse Jebeltere die leydt
recht over de kust van Barberyen / ende men sou het met een groot ghe-
schut beschieten/ en de selve is heel naeuw / daer de meeste scheepen haer ver-
verssen / ende leydt op een hooghen steylen wijn Bergh. En de selve
haven is wel een halve mijl weeghs groot/ ende de scheepen en derven daer
niet in komen om de groote ondiepte / ende de selve is seer periculeus om
de Turcken die daer haer residentie houden. En tusschen Jebeltere en Ale-
cante ende Cartesenuwe. In de selve plaetse Alecante komen alle goe-
de waren gelijck Corenten en Wijn. Ende aen de West-zyde leydt een
groot Kasteel / in de Zee synde/ sou men seggen het waer een Eylant. On-
trent een dagh reysens leyt een hay / ende is een plaets van de Garnatinen
ende wert ghenaemt Sinte Catryn. Daer van daen reyste ick nae een
Stadt genaemt Sienua. Ende is een rijcke Stadt van goet en gelt / en
is heel betimmert met kostelijcke Paleysen / de eene kostelijcker dan de an-
dere. Ende rontom de Stadt is over berghen ontrent ander half mijle
weeghs / een muur opgetrocken die dubbelt is gebouwt/ 't is wel een goet
lant maer quaet volck. En van daer reyste ick langhs de kust Sienua
nae een plaetse / die ghenaemt wert op t Italiaens Sardien de Sante-
remo / ende is een plaets seven of acht daghen langh reysens tusschen de
boomgaerts in / daer alle kostelijcke frupten in wassen van Citroenen die
een hooft groot zijn / en van andere kostelicke frupten meer / die in andere
plaetsen niet te krijghen zijn / als overbloedig Olye en Wijn. Ende
dit volck seghghen het is een kleyn Paradys. Ende de selve plaets leydt
dicht aen de Zee / daer ontrent loopt een golf van Arbone. In de voor-
schreven plaetse wassen veel Paradys appelen / op 't Italiaens ghenaemt
Cidre / de selve zijn heel groot / ende een partye vallen kleynder / ende de
Joden komen van alle plaetsen dese vruchten met duysenden halen / als
mede de palm bladeren. Dese plaetse wel besien hebbende/ soo reyste
ick nae Vranckrijck op de eerste Stadt die ghenaemt wort Marsilien ende
leyt in Provence. Ende in de Stadt Marsilien leggen al de Galleyen van
heel Vranckrijck, Ende Marsilien is een kleyne Stadt maer heel groot

van

1646 dan om grijp met de voorsteden en het landt / want dese maken ontrent te
samen upt 60 duijsent weerbare mannen. En is heel fraey van plantasie/
33 daer de Catolijcken een Kerck hebben die genaemt wert Sancte Magda-
lene. Sy seggen dat dese Magdalene / soude wel eer in de verstoringhe
van Jerusalem daer aen gedreven komen hebben sonder roer of sonder zepl.
Dese Kercke is heel konstelijck ghetimmert / en ontrent by de selve stadt
Marsilien 50 duytsche mijlen lept een eplandt genaemt Corsica / daer zijn
de bloet kralen overvloedigh en werden daer op ghevist op dese maniere.
Daer zijn schuytjes / in yder drie mannen met knypp tanghen / daer sy die
mede op halen. Dat een heel kostelijck Corael is / ende daer van daen
over al ghestuert wort.

Van daer repsde ick nae Vranckrijck op Avingon onder 't ghebiedt van
de Koninck van Vranckrijck staende. Dese stadt is wel eer aen een Paep
geschoncken. Die dese Stadt lest heeft vast laten maecken en daer loopt
een kostelijcke Reviere langhs de stadt / en is niet wel winbaer door de
groote menighte van volck. Drie daghen daer van daen lept een Kasteel
dat genaemt wert Oranien. De Stadt is kleyn en 't eenemael onwinbaer
en het Kasteel is heel groot / daer altoos 400 Hollantsche soldaten op-
leggen behalven de stadts burgers/het selve Kasteel van Orangien leydt op
een hooghen steylen Bergh / en men moet daer in 't ront gaen ghelijck een
wentel trap op de spdt van den Berg. Ende aen de west-zyde is het soo
slecht oft met een beytel afgehouwen was. Dit Kasteel schynt van verre drie
kantigh te wesen / en is heel vast betimmert / en wel voorsien van krupt en
loot / en proviande ende zijn daer als hier te lande mede Gereformeert. En
op het Kasteel is een Bron ofte Put gegraven / daer sy soet water upt ha-
len / dat met een rat op-gewonnen wort. Wy smeten daer eens een steen
in / wy mosten een langhe wyle wachten eer dat wy die hoorden vallen.
De stadt Orangie is sonderlingh met stercke mueren omringht en met een
vaste wal. Ende is een fraeye Koopstadt van Amandelen / Oly / en Wijn
die daer wassen / ende worden nae de kust van Marsilien ghevoert. Die
van Orangie leven op de Hollantsche maniere / en de meeste Borgers spre-
ken goet Hollants. Van daer repsde ick nae Lion/ en van daer op Men-
polp die de name voeren datse hoovaerdigh zijn: Oock is een kleyne stadt.
Maer rijck van Rogge en Tarwe die daer zijn wassende. Om Vranck-
rijck kort te beschrpven / soo repsde ick naer Engelant toe / de plaets daer
wy aen gamen is genaemt Sorlis / ende lept op een hoeck van Engelant/
dwars tegen over de kust van Vranckrijck / ende daer lept veel volck om
dat voor den Turck te bewaeren / die wel eer de Chrijstenen daer van daen
gehaelt hebben / soo wel upt Yerlandt / als upt Engelant/en de selve plaets
is de mont van de Canael soo wel upt Vranckrijck / als upt Engelant/ de
welcke is de Canael daer de Hollantsche schepen door seylen / als sy in de
Spaensche Zee moeten wesen. Van daer gingen wy nae een plaets ghe-
naemt Plymuye/ ende van daer na Bruston/van Bruston op Wicht dat

streckt

streckt tot aen't vaste lant van Engelant. Op Wicht heb ick de goede Ko- 1647
ninck van Engelant aen de tafel sien sitten eeten: die met 4 of 5 Hellebaer- 34
diers bewaert wierde/en eenighe hooge Officeren. Te Wicht is een schoone haven daer kan een schoon schip in seylen. Ende het is wel bewoont met volck/'t is wel een schoon landt / maer verdestrueert van de Parlementarisen. Doen wy daer quamen / saghen wy een verdeelthey t ende oneenighey dt onder het volck. Want de Parlementarisen wilden den Koninck van kant helpen / ghelijck gebleecken is. Dese onmenschelijcke bloedighe scheur-sieckte was soo groot / dat den een den anderen niet vertrouwden toe te spreecken. En liepen als rasende schuymbeckende dolle honden/ met de bloote deghens langhs de straten / niet anders dan of sy malkanderen daer aen hadden willen steken / en soo met huydt en met hayr raeuwop-vreeten. Soo voeren wy van daer en quamen met de heele scheeps vloote voor't Kasteel Doevre/ dit Kasteel leyt op een hooghen Bergh/en dit Kasteel is soo vast/ dat de Engelse seggben dat het geen menschen werck en is. En de Stadt leyt onder aen de Zee kant. De Stadt is klein en leyt tusschen twee bergen in/ende men kan van daer door de engte vant Kanael Calis vlack sien leggben / ende komende voor de Stadt soo konden wy qualijck landen door het groot gheschiet dat daer was. Want doen wy daer quamen/soo lach den Fairfax daer voor/die het selfde oock door schrick in nam. Van daer scheepten wy nae een plaets die ghenaemt Wort Duyns/en wert op Engels genaemt Dele/daer drie groote vaste Kasteelen aen de water kant leggben / soo dat de eene den anderen kan beschieten: en daer lagen doen 58 groote Koninckx schepen voor / om de plaets te water te bewaren / daer sy Fairfax verwachten: maer hy wou niet te water/ dus quam hy te lande/in meeninghe alles in te nemen: maer alles wel beset vindende / dorst aen die worst niet bijten: dies schuurden hy sijn gat/en marcheerden nae Doeveres Kasteel. Daer wy hem niet verwachten wilden; want wy hoorden dat hy't op die Kasteelen hadde ghemunt. Dies gingen wy van daer t'seyl nae een plaets ghenaemt Santwijck / dat leyt ontrent drie Engelse mijlen Zee-waert in / daer veel laecken en stoffen berepdt worden/niet groot van omgrijp / maer vast van muuren. Daer komende soo dachten wy daer heel bewaert te wesen / maer het viel heel anders uyt. Want Fairfax quam met 6000 man en stuurden vier trompetters om te vraghen of sy de plaets wilden op gheven / anders wilde hyse stormender handt vermannen. En daer was sulck een allarm onder man en vrouw / datmen nauw een nacht op't bedde dorsten vernachten. Doen dese alarm ontstont/waren daer 20 matrosen/die met trommels en gheweer wel gemoet uyt liepen/en riepen Godt is met de Koninck Charoles / ende by de stucken gaende om te vechten / maer kosten weynigh uyt rechten door dien de Burghemeesters van de Stadt liever behoudens lijf en goet / de Stadt wilden overgheven alsoo de vyanden te sterck van buyten / en sy te swack van binnen waren / doen de Koninck-

1647 schye ghemeenten dit verstonden. Liepen in de huysen en smeten haer ghe-
weer neder. Den eenen ghebuerte Parlements en de andere Koninckx
34 ghesint zijnde vatten malkanderen by den kop / en knelis-duyvelden mal-
kanderen soo wat. Maer de Parlementarisen hadden de overhant / om
dat sy haeren Fairfax daer ontrent hadden. Daer was naeuw een hal-
ven dagh verloopen of den Generael Fairfax quaem daer in met tromme-
len en trompetten / ende maeckten daer haer quartier. Daer was sulken
ghewelt dat sommighe verkeerde Juffrouwen die 't met het Parlement
hielden / de Soldaten 't gelt in de handt stopten / en seyden arme sloozen /
bemere soliers bemere. Dat is gesept / lustigh soldaten ick dien geschoo-
ren. Sy hadden daer qualijck acht dagen huys gehouwen / of sy hoo-
den dat des Koninckx armade op haer quam aensacken. Doen schepde
Fairfax van daer met onverrichter saecken.

Ick schepde upt Engelant om die verwoede mensch slachtinghe. En-
de begaf my van daer naer / tot het noch ghescghende Hollandt: Maer
alsoo ick voor desen mede in West-Indien geweest hebbe soo en sal het niet
ondienstigh sijn een weynigh van dat selve Risck Brasilien hier aen te
roeren van het geene ick aldaer ghesien hebbe / ende wat my aldaer weder
varen is. Nu om de leser niet lange op te houden van onse upt-vaert upt
Tessel met aenroeringhe van de onderweeghsche haevenen / ende meer
andere plaetsen ghenoch bekent. Soo sal ick hier beginnen / dat wy in
quamen in de voornaemste plaetse Resif / die langhs de kust van de Zee
loopt / de selve is een stercke plaets / met groote Zee Kasteelen. Daer
omtrent lepdt een plaets daer Graef Maurits zijn hof hiel ende daer zijn
lijf guarde dichte by geplaets was: en is ghenaemt Antoni Faets. Niet
verre van daer lepdt een vestinghe die ghenaemt wert de 5 hoeck / de selve
kan 't water en het landt beschieten. Daer van daen niet ver weste-
lijcken op-waerts lepdt een ander Schans / die ghenaemt wort de 2 hoeck
dat lepdt dwars over het Recif. En het landt buyten de poorte van het
Recif dat by de Zee kant lepdt / is tusschen beyde de wateren nae de stadt
Olinde te gaen / 10 voeten wyt. En niet ver van daer lepdt een Landt-
kasteel / ghenaemt Port de Bruyn / en is niet wel winbaer / en men kan
omtrent met een mosquet-schoot de stadt Olinde beschieten. En de selve stad
Olinde lept aen een hoogen berg / en is van de Hollanders verdestureert / on-
der dese Stadt loopt een Riviere die upt de bergh komt / ende die van het
Recif moeten daer water halen. Ende andere Fortressen daer omtrent
gheleghen / Brasilien is wel heel rijck van Suycker / en andere schoone
bruchten. En daer is heel weynigh Broot; want het meeste Broot moet
upt Hollandt aldaer ghestuurt worden / anders soo moeten sy wortels van
boomen eten die ghenaemt wert Ferine / en wort daer voor Broot gege-
ten; het lant is vol wilt gedierte. Voornamelijck krielt het aldaer van slan-
gen / daer de passagiers wel op moeten letten datse een niet op 't lijf en schie-
ten met haeren vergiftighen angel tongh niet en dooden / ghelijck het my

gebeurt

gebeurt is datse my overvallen soude hebben hadde ick niet op mijn hoede 1647
geweest / doen ick ginghe nae de stadt Pariba. In de selve Stadt is veel 34
suycker die de Hollanders toe komt / ende is een kleyne Stadt maer een groot Kasteel / daer weer een groote Schans leyt daer men nae de Stadt een groot stuck weeghs gaen moet eer men in de Stadt kan komen. Nae by de Stadt leydt een plaets Aldea ghenaemt / daer de lieden meest naeckt loopen / anders niet aen hebbende dan een kleetjen om de middel om haer schamelheydt te bedecken / als sy nae de Hollanders willen gaen. Naest by de plaetse leydt een plaets ghenaemt Hoodt-landt: Dat is de plaets daer de Schepen by malkanderen komen om naer Hollandt toe te varen. De kust van Brasielien ende andere plaetsen ghenoeg besien hebbende / Scheepten ick van daer nae een ander plaets / die ghenaemt wort Refoxmose: Dat is een Reviere daer men met een groot gheladen Schip in kan varen / door de groote diepte. Ghelijck my gheseyt is: dat dese Revier tot in Oost-Indien loopt / door op-merckinghe in het varen van de Portugesen bevonden. Dese Brasilianen sijn af gerecht op de menschen Jaght. Want yemant in 't oogh hebbende / weten sy die door snelheydt in 't loopen te achterhalen ofte door hare schichten en pijlen van verre te treffen ende mede te slepen. De ghequetsten snyden sy datelijcken den hals af / ende nooden hare naeste vrienden daer op te gast. Maer die sy ghesont ende fris kunnen betrappen / die mestense nae haer sin volkomen het genoeg te zijn: Dan slachtense die / ende houden met alle hare vrienden daer mede een Triumph maeltijdt / van weghen hare gheluckighe vanghst.

Dese menschen vanghers ende menschen vreeters my niet langher aenstaende / ende alsoo ick mijn ghenoeghen van dat wilde lant volkomelijk hadde. Soo vorderde ick mijn repse weder naer Hollandt. Alwaer ick onder wegen gesien hebbe duysenden van vliegende visschen / die men niet behoefden te vanghen / alsoose haer selven ghewilligh ghevanghen gaven / om by menighte in ons schip neder te vallen. En dat gaet dus toe. Sy hebben vyandighe visschen die haer in 't water vervolghen / ende om haer te ontkomen soo vlieghense upt het water / ende sy kennen vlieghen soo langhe als hare vleughelen nadt zijn / maer als die beginnen droogh te worden dan vallen sy weder in 't water / of in de schepen / ofte op het lant. Hier door kregen wy soo een menighte van die visschen ende zijn seer goet van smaeck om te eten. Alsoo zijn ons onder 't Zeylen mede groote groene begraesde Eylanden al dryvende in Zee ontmoet. Waer op men nae het oogh wel kleyne Steden en Dorpen soude ghetimmert hebben. Dit hebbe ick met meer andere raretepten gesien / die hier te langhe soude vallen te verhalen. Alsoo misschien andere daer ghenoegh van geschreven hebben / ende hier van daen dagelicks volcks genoegh derwaerts nae toe-trecken / ende die mijn verhael van Brasielien niet nieuw en soude wesen / daeromme sal het best zijn dat ick vermoeyt zijnde door mijne

1647 veel duurighe achter een volghende Jaren reysens my hier in Hollandt om
re rusten neder sette. Vertrouwe den goetgunstighen Leser hier mede vol-
34 daen te sullen hebben die iek alle voorspoet / en geluck ben toe-wenschende/
Vaer wel.

Eynde van de wonderbaerlijcke kleyne Werelt.

Beschrijvinghe
VAN
BRESIELIÆ.

1648
35

DE inwoenders zijn over hueren van Spangien/ Wauritanen en Mooren-landt/ omwoonders van de uyterste grensen van Africen en Java: teghenvoetigh volck van het Eylandt Anrea / hoe-wel neveligh / soo wort'er nochtans met dese winden vermaeckt / de welcke ochtent de dampen op neemt ende maeckt een schoone Sonneschijn / 's Winters waeyter een Suyde Wint op / sommighe bossigh / sommige Wey-landt en Bouw-landt / sommige van vette vruchtbare kley. Om te beschryven het lant van't Resif't welcke leydt in 't water / aen de eene zyde / dat de Zee komt daer tegen spoelen / de andere zyde leyt de Reviere tusschen; doch in allerley vrucht wort meest gheroemt die sy Ananases noemen / 't is een laghe plant aen welckers tacken sijn seer sachte Pijn-appelen hangende: daer en boven zijnder veele vrucht-draghende boomen te sien / de welcke te langhe soude zijn om te verhalen / ende veelderley soorten van Visschen / soo eenverwige Vogelen / vier-voetighe Dieren: maer meest Wilt/ ten deele onbekent. Hier zijn uyt-wendighe veel vederighe Papegayen versiert met veel verwighe Vederen / en seer bequaem om menschelijcke spraeck te leeren: dese sijn een sulcke menighte dat sy de Dorpen verdonckeren ghelijck een nevel ofte mist. Van de Inwoonders genieten sommige haer vryigheyd als alle de Portugysen / Nederlanders ende Kopianen / ook Brasiliaen-

sche

ſche inwoonlinghen andere leven in ſlavernye / en de ſelve zijn Bzaſili- 1648
anen ofte Swarten / uyt het Eylandt ofte Koninckrijck van Angola ofte 35
Cabo de Verde gekocht en hier overgebzacht / ſy woonen in Dozpen niet
na onſe wijſen 't ſamen gevoeght ; maer met afgeſcheyden huyſen 't ſy door
vzees of miſtrouwen van malkanderen. Op het vaſte landt van Cimu-
rere daer is een Voghel die een hoozen op 't hooft heeft / en is heel krom :
ende noch een andere Voghel die een hoozen aen de wiecken heeft / daer ſy
malkanderen mede ſlaen / ende ſouden een menſche dooden : ende daer is
een Kebiere die genaemt wozt S. Franciſcus / in de welcke veelderlepe ſooz-
te van Viſch is / ſoo kleyn als groot. Daer zijn Viſſchen die de jonghen
uyt de mont ſpouwen. Daer zijn oock groote vzeemde Snoecken / de
welcke ſulcken een leckere ſmaeck hebben dat onſeggelijck is : en my is ge-
ſeyt dat de Pozтugeſen hebben willen beſoecken de Kebiere hoe langh dat
zy is. Daer zijn oock Zee-vercken̄s die haer aen de kant van 't water hou-
den / de welcke met ſulcken geſchzey uyt het water komen / dat ſy de men-
ſchen verbaert maecken. Ende daer is oock dien Cayman die de men-
ſchen ſoude verſlinden als het water. En daer is oock een ander ſlagh van
Vogelen / de welcke haer koſt hebben van ſteenen / de welcke haer by duy-
ſenden vergaren en gaen altijt vooz de windt / en dat dooz klepnheydt der
vogelen / om dat ſy dat ſwaer lijf niet in de locht konuen bzengen. Om in 't
kozt te beſchzyven de natuure der Beeſten / als groote Slangen / de welck
niet zijn om te vanghen / ende hanghen aen de Koockerneuts boomen / de
welcke zijn van veelderlepe verwe / als / ſwart / groen / geel / wit / blaeuw /
ende de ſelve zijn 25 voeten langh / ende de ſwarte zijn ſnoder dan de andere:
want haer verſtandt is ſoo / dat ſy de menſch om de middel vatten ; en de
groene zijn van ſulcken natuur / dat ſy zijn hanghende op de groote Koker-
neuts boomen / de welcke de menſchen ſien / komende ſoetjes vallen op
de menſchen haer lijf en laten de ſtaert by de beenen op kruppen ende ſteec-
kenſe in 't fondament ende doodenſe ſoo : en de geele zijn van natuur / als
ſy de menſche ſteecken / ſoo ſy dan eerſt het water krygben ſoo moet de
menſche ſterven : maer ſoo de menſche eerſt het water krijgen kan ſoo moet
de Slanghe ſterven. De Koockerneuts boomen zijn ſoo dat men van
een Noot hem ſadt dzincken en eeten kan : Maer daer ſijn ander ſlagh
van Slanghen / die niet als van Strups en andere ſoozte van Eyeren le-
ven : maer deſelve zijn ſlim om de menſchen te dooden / of men moer recht
op haer middel aen vreeden ; ende de Bzaſilianen weten haer wel
met haer ſlits-booghen te ſchieten / dooz dien dat het over al boſſich
landt is / ende al meeſt met frupt behanghen : namentlijck / Ca-
ſoens appels / Back-ovens / Penannas ende Mangapos : Ende een
ander ſlagh van appelen als zy van de boomen vallen ſoo vallen zy aen
ſtucken / als Eyeren : Maer op een party Eylanden naeſt by Bzaſilien /
vindt men klare Eyeren in 't landt die de Sonne gekoockt heeft / en
het is bevzucht met Bzaſilien hout ende dat van allerley koleur / dat de in-

1648 wonders vranden. Om te beschrijven de natuure van de Suycker maa-
35 ens / die zy't gantsche jaer door planten / daer't gantsche landt vol van
is. Om te beschrijven de slagh ende natuur van menschen sijn seer onder-
schepdelijck. Daer zijn ock een slagh van die Indianen die haer kost
hebben van de Portugheſen / de selve sijn soo van natuuren dat sy met
wijf en kinderen in een plaets gaen die ghenaemt wordt Aldea : dat is te
seggken / een vergadering / midden in't bosch ; ende haer bedden zijn van
Catoen t'samen gevlochten / daer zy met haer 4 of 5 leggen konnen / als
de Hollanders hulp van doen hebben / soo komen sy met 5 of 6000
man / om de vreemde natuure van kost die haer de Hollanders gheven / ende
een partye Officiers die onderhouden werden met kost en kleederen / op de
maniere der Brasilianen / en hebben groote gaten in haer oren die sy vol
wol doen / ende haer lijf is roodt van de Son / en haer wilde beesten
haer kost is. Het andere zijn swarte menschen die van Angola gebracht
worden / by heele scheepen vol / ende werden verkocht op't Kasif ; die
daer nae op Olinde gekocht werden / die slaven moeten voor al haer leven
eeuwigh dienen / en de kost moeten zy selve besorghen ; op de maniere ghe-
lijck den Turck met de Christenen handelt : maer den Turck handelt ghe-
meen noch beter met de Christenen / ende gheeft haer alle jaer een kleet :
maer de swarte krijghen maer een kleedt om haer middel. Daer is noch
een ander slagh van menschen die genaemt worden Capoepers / die selve
sijn heel curieus / die gaen de gantsche tijdt haers levens moeder naeckt /
ende in haer wanghen sijn groote gaten die zy vullen met allerlepe Vederen
ende Catoen / ende onder den kin sijn ock groote gaten die zy met Vederen
vullen van allerlepe koleur / en haer lijf is bruyn van natuur ; een
party van den Adel hebben haer lijf gantsch doorsneden / ende dat selve
met aerde weder aen gheplakt / en dat selve is de natuure en moedighedt
van haer kleeren ; en de vrouwen hebben de kinderen op de arm sitten met
de borst in de mondt / die haer kost hebben ghelijck de beesten / de eene
hier d'ander daer / d'eene nacht hier de andere daer / en haer kost is ghe-
lijck van wilde beesten die zy met pijl en boogh schieten / ende zy eeten de
kost niet ghekoockt in potten : maer sy graven een kuyl in't sandt / die /
daer sy de Sieroop leggen / wort sy ghekoockt en eeten dat. Ende haer
maniere is / als sy een doden hebben / dan gaen zy met groote hoopen by
malkanderen en sittem daer 5 of 6 daghen en huylen by malkanderen / dat
men haer een groot stuck-weeghs hooren kan. Om te beschrijven de Ge-
looven kan men niet mercken : maer sy komen om een jaer eens by duysen-
den by malkanderen op een hoogen Bergh en singen en tieren dat men haer
niet verstaen kan / zy houden't somtijdts met de Hollanders / somtijdts
met de Portugesen / die haer maer de kost geven : en sy dragen ock een slagh
van swaerden van Brasilien hout / daer men een mensch mede van malkan-
deren sonde konnen houwen / somtijts komen zy met Papegaye en Perkit-
ten / die zy ruylen voor kleyne Schilderyen en ander tuygh. En my is ock

ghe-

ghesept van de Inwoonders dat de Tapoepers haer dranck is van vrucht 1648
die sy upt een boom tappen/ daer sy dronchen af worden; ende dan komen
de Tapoepers met honderden en danssen met groote hoopen onder mal- 35
kanderen / 't sy op wat plaets wat het wil; ende de selve menschen loopen
soo snel door de ggewoontsept dat sy de wilde beesten konnen achterhalen/
die vreesen ock niet voor de wilde dieren/die daer ghenoegh zijn te krijghen
daer sy dach en nacht nae loopen jaghen. En my is selven ghebeurt dat
ick met Graef Mouris quam voor de boepen daer wel 6 of 7000 mede
waren / ende de selve zijn soo fel in't loopen dat sy de vyandt konnen ach-
ter-halen: maer om te vechten soo moeten sy achterstaen. Sy
konnen ock een deel kost op-soecken voor ons / en daer is ock
een ander slagh die dubbelde tanden hebben / die ghenaemt werden
de Menschen-vreeters; de Vrouwluy gaen met de kinderen op de
rugh: en gheven haer de borst in de mondt / die wel op letten om ons
volck te vanghen / om daer van een goede maeltijdt te houden / en-
de haer spraeck valdt haer soo / waer dat sy maer pieyen / ende haer
maniere van slaepen / is op dese maniere; de meeste part hebben
een gat ghegraven / daer sy met het lijf in kruypen / ende het hooft
steeckt'er upt / ende decken haer met het warme Sandt. De ander
wilde slagh / werden ghenaemt Capoculis / de selve Indianes heb-
ben een manier dat sy de menschen vanghen en tappen haer het bloedt
af / ende drincken haer bloedt voor wijn; ende leggben de menschen in
een gadt met groene bladeren bedeckt / ende daer sandt over / en vyer
op / en braden haer soo / ende komen met een grooten hoop ende eeten
dat selve: ende de selve Tapoepers hebben groote gaten door de neus/
met wilde vederen versiert / ende daer is ock een slagh van menschen
die ghenaemt werden Ardes / die upt het landt van Ardes ghebracht
werden met groote hoopen / die op de selve maniere zijn als de Tapoepers/
die haer aenghsicht hebben heel doorsneden / die by menighte op de suycker
moolens ghekocht werden / die de suycker moeten planten / en die wor-
tel wert ghenaemt Ferinje / die sy voor broodt eeten. Daer is ock een
slagh van menschen die de ooghen in de borst hebben. De Ferinje is van
natuure/ dat/ als men dat plant/ dat heeft de natuure / dat / als het op
komt / soo wast daer een boom aen omtrent een span hoogh / daer is
een wortel aen omtrent een hooft groot die sy de wortel af-snyden / en
steecken de boom in de aerde/om weder te wassen. Die wortel gheschraept
synde/ soo is hy wit / en die rijft men / als hy ghereben is soo douwen sy
dat sap daer upt / de welcke is als gras dat sy in een grooten kuyl gie-
ten om de fenyn ghepdts wille / soo de mensch wat in sijn lijf kreegh / hy
soude daer van moeten sterven. Dat selve Ferinje is heel ongesondt
voor de mensche die hier van daen komen door de kracht van het Ferinje/
de welcke het bloedt op eedt: Maer de Inwoonders sijn het ghewoon/
de welcke Inwoonders hebben gheen noot van de Vromen gelijck de

onse

1648 de onſe / de welcke een menſche in de ſchoe in kruppen ende bijten haer
ent vleys / en worden door de groote van't eeten gelijck een ronde Erte die
35 de menſch in't lijf in vleet ghelijck de Kancker : maer zy konnen daer wel
voor weſen / als hy daer met een ſpelt of mes by kan om te ſteecken / het
vleys rontom los en halen hem daer uyt/anders ſoude hy hem den voet wel
heel uyt vreeten/ ſoo ſy daer niet dra ghenoegh after ſaeten : daerom komt
dat menighen Soldaet het been lam of kreupel heeft/dat hy daer ſtaen noch
gaen kan door de lupighepdt van haer verſuymen dat ſy hem daer niet uyt
en halen. Daer is oock een hooft-pijn/de welcke ſlaet uyt de natuure dat
de menſch niet voor hem ſiet / die ontſtaet uyt de natuure dat de Wormen
komen in 't fondament kruppen/die den menſch zo moe maeckt door pijn :
maer daer is raet genoegh toe/ ſoo hy neemt een Appel of Lymoen en ſnijt
hem in 4 ſtucken / ende ſteeckt hem in't fondament / ſoo ſult ghyſe door de
vperighepdt verdrijven. Maer dieper te landt in is een vreemde natuure
van Wormen/de welcke kommen in natuure gelijck een Orte die in de ſcheen
in kruypt ende loopt heel in't dick van het been : maer men moet datelijck
nae de Inwoonders gaen en latenſe uyt halen : maer ſo de Worm breeckt
ſo moet het menighmael ſijn leven koſten. Maer de koſt en dranck moet
hier van daen komen/die zy daer eeten. En daer ſijn gemeene wilde beeſten
die de menſchen ſchade doen : gelijck in mijnen tijdt ſelve ghebeurt is/en me-
nighmael ſelve gehad hebbe. Daer is een plaets de Rede van Sint Fran-
ciſo/daer waren een deel Soldaten/Officiers/onder een boom ſittende/ die
van een grooten Tijger beſprongen ſijn / ſoo dat hy twee verſcheurde en de
ander ſwaerlijck gewondt heeft : en doen hy ſijn wille volbracht hadde ſoo
ginck hy weder wegh : want daer hulp noch geweer noch andere dinghen/
het welcke gebeurt is/de maets die my het ſelve vertelt hebben/dat men hem
wachte moet van de wilde dieren/die daer ſijn in groote meenighte/ die het
landt uyt geeft tot groote ſchade. De plaets die genaemt wort Portegalo/
houden ſy ghemeynelijck als de belaghers harer vpanden vrient/ oock ont-
breeckt aen die rouwe gemoederen geen kooſ hepdt in't quaet doen/ wreedt-
hept / trouwlooſhepdt ſijn by deſen niet ſelde in plaets van voorſichtighept
en kloeckhept/dit mercken zy / welcke de hoop van winſt : van onſe landen
daer nae toe treckt. Voorwaer in deſe ſeden der menſchen mach men met
de minſte beſchouwinge verkeeren / de wijſhept der natuure verwonderen/
welcke ſoo veel hebbelijcke/ſoo veel drijften der gemoederen met een gelijcke-
niſſe der leden bedeckt heeft : deſe dingen onderrichten ons verſtant/op dat
wy by verſchepde geweeſt ſijn en bekennen/wat quaet en wat goet dat men
van elck volck te verwachten heeft : want nergens ſult ghy eenigh ſoo ge-
ſchickt en volmaeckt van leden vinden / in welcke niet pet ſchort noch ſoo
trouw / welcke niet gedaen ende gepreſen wort met wapen teghen de Por-
tugeſen beſchermt / omtrent de ſtrant leven ſy onder de ſelve vermenght on-
der haer gebied : het landt voed haer eygen gheſlachten en formen in won-
derlijcke verſchepdenthepdt van vierboetighe Dieren/Slanghen/Vogelen/
Viſſchen/

Viſſchen / Boomen-planten / welcke aen haer ſchrijvers ghelaten een ghenoeghlijck ſtof : het is overvloedigh ghenoegh in bronnen en vermaerde revieren / onder welcke de voornaemſte is dieſe ghemeenlijck Rio de la Plata noemen / die met een mondt van 40 mijlen in de Zee gedreven wert / soo gevveldigh dat de Schippers ſoet water ſcheppen eer zy upt de Zee het lant ſien / oock ſijn der vermaerde Reviere Rio de S. Franciſco en veel andere meer / die niet ghenoemt ſijn. Rimpelt uw voor hooft niet Leſer ? Wy ſijn bupten Italien en Griecken / 't is niet alleen de ouden vergunt veel woorden te maecken : oock by de Americanen is de kracht / het hare naer haer wil te upten. Dit alles in't byſonder te vervolghen / ſijn niet de ghelegenthepdt / landtdingen in Brezil te beſchrijven / 't ſy ghenoegh de ghelegenthepdt / landtpalen / voorghdpen / volckeren / oplromſte aen-ghevveſen te hebben 't ſal maghelijck ſijn andere in haer gheſchickte sprecken / upt plicht dit byſonder te verhalen. De wijdt der Aerdt-ſchrijvers heeft overlangh in Noorder / Zuyder voorghdpe onderſcheyden : maer de delinghen in't Spaenſch / Derlantſch / is jongh de eerſte / en is van natuure de laetſte van de menſchen Nekloeckhepd en dapperhepdt die van de ſcheppende Godt / deſe van verdeeltheden tuſſchen de Vorſten die gedurighlijck en onveranderlijck / deſe vereerlijck ende nae advenant der voorlagen verſcheyden. 1648 35

Onder de Chalonien volck plantingh van Brezil is van Farnabock van de grootſte / als welck ſich ruſtigh mijlen langhs de ſtrand upt ſtreckt / tuſſchen de mondt van de vermaerde Revier van Sinte Franciſcus / en de voorghdpe van Tamarica / is het gevvonne goet van Eduvart Albuquen Portughys / upt wiens naem ſijn Broeder Matthijs Albuquen heerſchte / de welcke tot Olinda ghekomen was wepnigh te voren als het de onſe in naemen / hier worden elf woonplaetſen en Dorpen van Portugijſſen / bevvoont / gheteldt : de eerſte is Olinda aen de Zee-ſtrandt / ſeer ſchoon van Huyſen en Kercken. De gelegenthepdt en is om ſijn heuvelen / die't in ſijn omvangh heeft / ſoo oneffen / dat het nauvvelijcks door menſchelijck vernuft gheſtreckt kan worden / in des ſelfs hooghte. De Jeſuiten Klooſters treffelijck van ghebouw / rijck van inkomſten / en van Koningh Sebaſtiaen ghebout / uptgheſteehen / het vertoonde ſich eerſt net en ſeer ghenoeghlijck ghezicht aen die upt Zee quamen : daer beneffens ſach men noch een van de Capuſijnen / ghelijck oock aen ſtrant de Dominicanen / en in't voorſighe deel der Stadt / behalven het Nonnen en andere Klooſters / het Klooſter van Sinte Bent / ſterck van natuure en arbeydt / het heeft twee Kercken ghehadt / de eene met naemen St. Salvator / de ander S. Peter toeghe-eygent ; de Inwoonders worden op 2 duyſent ghereghadt / behalven de Ghecſtelijcke en Slaven ; deſe vvierden met een onghelijck ghetal / als ſy pleghen tot 4 vaendelen ghroepen te worden : daer waren ontrent 200 rijcke vvel gheachte burghers : van hier te ſupde tuſſchen de Reviere Biberibi ende de Zee ſtrecht ſich by nae een mijle veer een langh ſandigh engh aerdigh padt even als een bandt of rif /

welc-

1648 welcke oock elders Godts voorsichtighe sorgh aen dese strant teghen
de aenvallen der Zee gheschelt heeft / daer het eynd ight is een Dorp het Re-
35 sif ofte vertreek ghenaemt gheweest / moghelijck om dat tusschen dit een
ander ghelijcke langhe streeck landt die sy't steenen Resif noemen ; daer de
schepen sich plegen te vertrecken om hare ladingh te ontfanghen en te los-
sen. Het wort dicht vande Inwoonders bewoont / ende daer de Zee de
zant-streeck midden door steeckt / is een Ree vam groote scheepen / mits de
uytnemende diepte der Zee hier teghen over daer het steenen Resif eyn-
digh t / hier en daer van de Zee door spoelt / is een tooren uyt het water
rijsende gheweest met de naem van het Zee-slot / tot onderscheydt van dat
volck dat men op het sandigh Resif sagh / en het Landt-sloot ghenoemt
wert by de Portugesen St. Joris. Nae't verlaten van Olinda / hebben de
meeste Burghers en Kooplieden in't Resif begheven / en't selve met treffe-
lijcke ghebouwen versiert / tot dat Mauris-stadt sijn luyster weg te ne-
men / het is van de onse met een staketsel om ringht / ende daer't nae
de Reviere leydt heeft het gheen slechte sterckte ghekreghen / dewijl het met
het vallen van de vloet door ganghbaer sy. Soodanigh was Olinda
eer het de Hollanders in-naemen / diese de landt Resiffen / als oock het
Eylandt van Antonysaas door nieuwe sterckte onwinbaer ghemaecht
hebben / dit Eylandt pronckt nu met des Graven Paleys van Fry-
burgh tot sijne eyghen profijdt op sijn eyghen kosten gebouwt : als oock
met Maurits-Stadt met verwonderingh met brugghen over een twee-
voudige Reviere geslaghen / de tweede woonplaets is Garasin gheweest /
een Dorp weerbaer als een Stadt / wat veer van de Strant / teghen
over het Eylandt Tamarico / vijf mijlen van Olinda : eertijdts was
het bewoont van slechte Portughesen / die haer leven met handt-wercken
onderhielden : maer nae dat Olinda aen onse kant ghekomen is / soo zijn
hier rijcker nae toe verhuyst. Dit Stedeken hebben de onse in't jaer
1632 in ghekreghen / ende nae't in-nemen door den brandt en plunders seer
gheschonden. De derde is het voornoemde Resif geweest ; de vierde Mo-
ribeka / meer midden in't landt ten Suyden 5 mijlen van't Resif ; de vijfde
van St. Anthony / seven of acht mijlen van't Resif ten Suyden / neven
het hooft van St. Augustijn ; de seste van Michiel de Pomca / seer dicht
bewoont / tien mijlen van't Resif / alwaer dertien Suycker-moolens jaer
lijcks een groote menighte Suycker op brenghen / ghelegen aen de Reviere
van de selve naeme / de welcke sich aen de Zee aen't hooft van Sinte Au-
gustijn in de Zee ontlaet ; ten sevende is het seer wijdluftigh en genoegh-
lijck Dorp van Sirenhem / alwaer zijn twaelf Suycker moolens / welck
elck gheluckelijck seven of 8000 Aroben Suyckers op brenghen / een
Aroben weegh t 7 of 28 ponden / het loopt derthien mijlen van't Resif ; de
achtste woon-plaets is van Gonsalvo de una / twintigh mijlen van't Re-
sif / heeft vijf moolens ; de neghende Porto Calvo 25 mijlen van't Resif /
werckt met 7 of 8 moolens / hier is het Casteel Pavacaona door Maurits
over-

overwinningh vermaert; de tiende is het Dorp van 't Noorder Ala- 1648
goa veertigh mijlen vant Reſif; de elfde het Suyde Alagoa/ by nae even 35
soo veer gheleghen/men woonter oock/de inwoonders sijn over bueren van
Spangien/Mauritianen/Noorenlant/om-woonders vande uyterste gren-
sen van Africae / Java teghen voetigh Volck van het Javere / hoe wel
nevelighe / soo wort het nochtans met de lieffelijcke Zee-winden ver-
maeckt/'s winters waeyter een Zuyde windt/Somers Noort-Oost / op
sommighe in't Bossingh / op sommighe black en goet Weylant / op som-
mighe rijst op heuvelen altijdt goet en vedt Weylandt / en wort dickwils
met slagh-reghen besproeyt; Waer door men sich meer moet verwonde-
ren / hoe datter in de vrucht-baerste landen en ghesonde lught / de men-
schen soo wreede en racuwe ghemoederen hebben. De meeste opkomst is
meest van Suyckeren roodthoudt / beguaem om laecken te Verwen / hoe-
wel de meeste der Portughesen hier by nae allerleye Frupt van Europen
hier nae toe ghevoert hebben: de Suycker heeft de natuure dat het in lange
rieden verborgen sit/ waer upt een seer aengenaem sap de Afrische overtref-
fende / ghedruyckt in koopere ketels ghekoockt wort / en voort even als
een naelt spits in ghedrongen/ ofte nae het dickste nat uytghedruckt/weeck
ghelaten wort; hier toe staen die werck-huysen altijdt open die de Portu-
gese Nigenien noemen/ om dat dese niewe plaetse van een verheven verstant
en onder de Neno de laetste eeuwen gevonden sijn.

Upt dit arbeyden der Nooren en Swarten krijght de Koop-Man
sijn swaere voordeelen / ende de Suyckeren jaerlijcks met Scheepen vol
uytghevoert worden/ verstierense voor groot gelt door gantsch Europen.
Al de Cholonien Volcks planten sijn voor ons der Portughesen gheweest/
de woonplaetsen van den Overste des gantschen lants/is de Bay Totos
los Sanctos ende de stadt van S. Salvator. Nu heeft het Spaens Bra-
silien andere Heeren als het Nederlandts ende het Portugese rijck / en
andere Setels; als der Nederlanders / de tael is swaer om te leeren / en
van alle soo veel zy noch onbekent sijn; maer een hoe wel in sommighe
naemen der onderschepden / welck de Mannen anders als de Vrouwen
ghebruycken; de aert en seden/ kleeren der Brasilianen/ zijn ofte ghemeen
ofte nae verschepdenthepdt der Volckeren / by sonder in hun tael ghe-
bruycken zy / Machinen Maf kens geloove / dese drie Letters. F. L.
R. Gantschelijck niet om dat als sommighe gissen willen/ sy gheen Fides
gheloof leeren / wet Rex Koningh hebben. Die in-woonders zijn van
sommighe wreeder/sommighe van sachter natuure/sommighe Wit/sommige
Bruyn; Mannen en Wijven gaen naeckt / behalven de Inwoonders
van Captanie ofte hooft-manschap van S. Vicent / die gheschickter met
huyden van wilde beesten bedeckt worden: haer genoegh stercke lichaem
beschilderen sy met verwen / ofte besmeeren 't met sap van Appel Gheni-
papis/ sy versieren haer met Vederen van veel verwighe Vooghelen /laten't
haer alleenigh in de neck hanghen / en maecken alle andere deelen des lic-

1648 haens-kael / en hebben even als de Sineesche Volckeren platte Neusen
de Mannen zijn verschepelijck gheschoozen / soo dat men daer de
35 Volckeren onderscheyden kan / de Vzouwen laten 't hayz hanghen / upt-
ghenomen in dzoefheydt of by af sijn van haer Mannen / hebbende gheen
Godtheden/eeren eenighe Goden/ als misschien de Donder of Blixem / tot
welcke haer ghemoederen groote eere dzaghen / sy vzeesen de quade
gheesten tot vooz-spoocken / wichelerye / tot rasens toe gheneghen / wer-
pen de lichte en onhebbelijcke verstanden / zijn met bedzieghelijcke upt-
leggghende trecken / dooz lieghen en winlistighe dupsterniſſe / waer vooz zy
houden de Coveressen in waerden / leven veel Vzouwen in de echtscheyd-
inge houden hare Vzouwen wel / en dzaghen sozghe vooz haer ('t sy haer
ghemoet) 't viel oock den Nederlanders niet onghemeen / dooz eenighe
dzanck verdzeemt wozt / uptgaende hebbe de selve gaeren by sich met die
ozdere / dat soo sy nae 't landt gaen de Man vooz gaet, vaerdigh om tegen
wilt of vpanden te gaen soo sy weder keeren ; de Vzouwen voozgaende
Mannen volghen / op dat sy eenigh voozkomende quaet te eerder ontvlie-
dende / 't huys houden sy se in t oogh / vzeesende vooz vzeemde lieden/
weten van gheen ghesette tijden/om te eeten/onder een dack/lanckwerpig-
lijck een schuyt met Palm bedeckt/woonen veel hupsghesinne te gelijck/ slae-
pen in netten wat hoogh van de Aerde op gehanghen/ sozgeloos en on be-
kommert om's nachts de quade beesten / dampen upt de aerde op klim-
mende / te ontvlieden: sy hebben eertijdts van gheen Koozen of wijn ghe-
weten / leven van een ghesaepde woztel / welcke tot meel ghemaeckt / sy
Mandioca noemen ; sy swemmen tot verwonderen toe / en duycken al-
te met heele uuren langh met de ooghen open ; Sy schieten seer konstelijck
Vissen / wacker en neerstelijck / suppen onbekommerlijck en sijn seer ghe-
negen tot onhebbelijcke dansen/ dickwils seer verdzaeghsaem van arbeydt
en kommer / in't jaghen nemen sy de beesten in snelheydt gevanghen / en
eenighe daghen genieste vpanden slaghten sy met groote dansen/en aen spit-
ten ghebzaden / vzeetense op / die dit ter beurt valt gaen wackerlijck ter
doodt / als upt een boeckjen haer daeden teghen haer doodtslagher ver-
halende roemen/dat sy niet onghewzoocken sullen sterven / sy woonen ver-
stroyt / repsen met hoopen met slechte ozdere / wonderlijcke stilte / strijdt-
baer bloedt-dozstigh teghen hare gasten ; een Vzeemdelinck sijn sy vziende-
lijck en boven maten beleeft / ontfanghende de selve onthelsende / 't hooft
aen haer bozst dzuckende met veel tranen en suchten / jammerende o-
ver de onghemacken en moeyelijcken wegh / terstondt het aengesicht ver-
stellende / uvisschen haer oogen af / doen een vzoolijck ghebaer en wesen
aen de swanghere vzouwen/en hebben in t baren niet veel pijn/dooz dien de
warmighevdt der lucht in't arbeyden helpt / believen gheensins van't
kinder halen in huys te blijven/ als onse vzouwen doen: Maer stercker en
vaster synde / staen terstont op en begheven sich tot het huys werck / sy
hebben haer kinderen seer lief / suyghende een jaer langh / en weyghеren

haer

haer andere spijs / en soo dickwils als sy uyt-gaen so hebben sy een kleen netje / welck sy Tupina noemen / op haer rugg hangen / houte knotsen ys der mannen wapenen / die scherpen sy met beenkens of stoorkens / om daer mede door ledere wanbuycysen of schilden te schieten / meenen dat goede ofte quade daden nae de doodt noch gheloont noch ghestraft worden / die oft met een gheheel lichaem ofte van leden vermindert ofte door wonden overstolpt ghestorven zijn / achten sy dat nae de benedenste woon-plaets sincken / waerom sy de verbrande lichamen met aerde bedecken / by deselve een net om te slapen voor sommighe daghen kost voeghende om dat sy sich inbeelden / dat de sielen der dooden onder-tusschen slapen en spijs nutten / hare dooden betreuren sy onmatighlijck / verslyten een heele maendt met huylen en krijten / werpen sich moedeloos op der aerden / ten eynde terstondt dorf hepdt / met suppen en dansen tot swaermoedighepdt van dansen / soecken veel sangh- en speeltuyghy die sy eyghen hebben / en verpoosen niet min als andere neuse het ernstighy met wat boertighys / de binnelanders ende al die haer voor-Ouders seden houden / hellen door haer grouwelijck leven meer tot de beesten als tot menschen / sy sijn seer begheerigh tot waeck en bloedt vergieten / licht-vaerdigh en stout tot strijden en vechten nae ingheboorde Godts dienst / en offeninge der vreese konsten in Dorpen en steden verdeelt / hebben sich die aen de Zee woonen tot de seden der Europiaenen ghewendt / so dat men hier de spreuch Tacitus ghebruycken mach : men leeser datter ontrent de Zee : Maer aen die kandt daer de naeckte / en voort Menschelijcke ghesiacht schandelijcke verwoesthepdt de ghemoederen / der in woonders verwildert heeft / synde door gheenighe wetten / door geenighe wackerhepdt ghematight der verharde ongheschaefde Menschen haer natuere / tot de oude seden en aert / haer voor-ouders die tot haer gevoert niet bekent sijn ; Ock in kleynder Dorpen die de Brasilianen Abeas noemen : men heeftet seventigh ghebouwen / waer inde Suycker ghekoockt wierdt / getelt ; maer van de selve / waren sommighe soo groot als dorpen / om de meenighte der omwoonende werck lieden ; Men seght dat van de selve jaerlijcks soo veel Suyckers vergadert wort / als ghenoegh om tachentigh of negheutigh Scheepen te laden : Ick hebbe van goederhant verstaen / dat op een dagh uyt de Haven van Olinde / veertigh Scheepen gheladen afghevaren sijn / in Schuere / noch sulck een meenighte van Suycker laten / datter noch wel eens soo veel gheladen soude worden / ende den selven en kan niet ghemaeckt worden / sonder den arbepdt der swarten / van welcke uyt de havens van Angola en andere havens van Africen hier nae toe ghevoert worden / het is seecker uyt aen-teeckeninghe der journalen / dat 1620 uyt de haven van Angola alleen / in voorgope van Farnambock / in de tijdt van vier Jaeren 150430 swarten met de grootste kosten des Koninghs van Spangien overghevoert sijn. Dit landt wort door ghenoeghlijcke berghen en dalen onderscheyden / 't is seer vruchtbaer van Suycker riedt / en

1648
35

1649 aen het beste Brasilien-hout/ook goet Weylant overbloedig van Vee: soo dat al
36 eertijts van Italien/ van Campanjen/ men met recht een Tempel van Brasilien
mag noemen. Na de voogdye van Farnamboch volgt die van Tamarica/de achtste van Brasilien/als sommige willen de alleroutste/sy heeft de naem gekregen int Eylant van Tamarica/ welcke door een nieuwe straet van het vaste lant afgheschoyden wort/strecktende drie mijlen in de langte en twee inde breete/leyt 5 mijlen van Olinda/begaeft met een bequame haven aen de Suyd-syde/ daer men langhs een kolck van 15 ofte 16 palm diep komt/ waer aen een Kasteel der Portugesen ligt/op een hooghen heuvel gebouwt/ en moeyelijck om aen te komen van de onse/ door veel jaren te vergheefs aengetast/ de welcke nochtans om de Portugesen te dwingen/en haer dese haven te benemen/hier een vierkant sterckte aende uytgange van dese kolck gebout hebben/die sy Oranjen noemen. De onse hebben tselve jaer 1633 door de Portugese vluchtelinge gekregen dit Eylandt/ ende des selfs strecckt aen t vaste landt/ is een gewonne goet geweest van den Graef van Monsante die tot Lissebon leefde/en wort gelooft jaerlijcx van de Inwoonders/onder den naem van tol 2500 of 3000 Ducaten te krijgen/men seght dat het ontrent 22 Suyckermoolens telt. Terwijl de Doorluchtige Graef Maurits over Brasil heerste/ is by de Bewint-hebbers der Compagnie bestemt geweest/ om den setel des ghebiet in dit Eylant over te brengen: maer den Raet en den Graef gaven haer te kennen dat de overboeringhe onnut en onbequaem soude sijn/dat de plaets en Eylant van hem beschout was/ dat alles woest en ruw was/weynig Inwoonders/nauwelijcx eenige huysen/waerom de Heerschers van 't Brasilaensch Hof en Raet-huys sich opde oude plaets gehouden hebben/de anders mant ten Noorden/ welcke sy Catu anamoemen/is nauwelijcx 10 palm diep/so dat alles tot kleyn vaertuyg bequaem is.

Pariba is onder de 4 Noordersche voogdye/sy heeft de naem van eenig Revier/ die t selve eben als Mongoapa besproeyt: het volght naest aende Volck-planting van Tamarica/ eertijts hebben t de Fransse in gehadt die verdreven synde de Portugesen/ten laetsten de Nederlanders/ het hooft geen andere Dorpen als de wooninge der Engenios ofte Molen/welck om de menigte Arbeyders als Dorpen/ sy op de Over der Reviere/ aen de Zuyt zijde is een stedeken van Koningh Philips stadt genoemt/doch met het veranderen der partye nae Fredrick-Forst/ Fredrickstadt genoemt: Naest aen de Reviere ist Vlacke lant/ wat verder daer af is alles/ door tussche gelegen Bergen en dalen/genoeglick om aen te sien/dat draegt Suyckerrieden/ dit Madianica de Suycker dient de uytlanders tot leckernye/ de Mandioca de inwoonders tot voetsel van des selfs wortel tot stof gemaeckt make sy meel inde landen die t selve voort brenge/noemen de Portugesen Rossen de arbeyders der selve zijn arbeyders der Rossen: Maer gelijc als de slechte van dit meel leven/ soo leven de rijcke van Carw/ welck men van Portugael ofte van elders pleeght over te brengen: het verleent ook Oranjen Appele by meenighte/ ofte Turcks Cobzen/ Patates/ Ananases/ Cocos/ Meloenen/ Pompoenen/ Citroenen/ Pananes/ Pacobas/ Marcomas/ Komkommers/ tot gebruyck van menschen of andere dieren: de Cajusi Peeren zijn wilt/ vol sap onschadelijck/ welcke in 't midden van de hitte gereest gegeten wort: Voort groept in 't midden van den Peer een pit/ bitter van schil/ seer soet van korck soo sy ghebraden wort/ doch van allerley soorte van bucht wat meest genoemt: Daer-en boven/ zijnder veel bucht draghende boomen/ welck te langh soude vallen om te vertellen.

len / veelderley ſoorte van Viſſchen / ſchoon verwige Vogelen / vier voete dieren: Maer meeſt wilt / ten deele onbekent. In welcke alſins blijckt. Hier is een uytneinent deel Papegaeyen. Als de Swarten eerſt ſullen timmeren / ſoo richten ſy eerſt de ſtylen en balcken op / hier leggen ſy berderen op / waer ſy 't dack op voegen / ofte van pannen of Cocos bladen: Hier leeſt men / de gront houden ſy tot haer begraef plaets / de zyde ſluyten ſy met houte tacken / die zy niet kalck tot ſmeeren / ſonder eenige moyjghept of vermaeck / de ſelve ſtadt pronckt met eenige ſteene gebouwen / welcke hoeck en randen der Venſters van wit Marmel ryſen / het overige der muere beſtaet uyt ongeſchickte maniere / ſy zijn niet ſoo langh als Europianen / en ooch niet ſterck om te arbeyden / die van Peraÿba woonen in ſeven Dorpen / waer van Pinda Vua de voornaemſte is / welcke 1500 in wort getelt / daer de andere nauwlijcks 300 telt: elck Dorp beſtaet in 5 of 6 lange Huyſgeſinnen / welck ſy met kleene deurtjes onderſcheyden daer men uyt en in gaet / de Mannen loopen heel naeckt behalven ſy hebben een kleetje om haer middel / de vrouwen hebben maer een linnen hemt aen / ſy zijn gaern by haer Vrouwe niet ſonder jaloerſheyt / verſuymig in haer kinderen te beſorghen / onwettigh van eenigh tught ofte ernſtigh onderwijs / welcke ſaecke ſal konnen weſen / de Waren die ſy aen de uyt-landers te koop brenghen / is Suycker / Verwhant / Toeback / Oſſenhuyden / Catoen en andere dingen / het heeft achtien Suycker-Molens van welcke ſommige door 't water ſommige door Oſſen gedraeyt werden. En ſy segghen dat het in t riet ſelfs geſtremt is geweeſt / dat de onſe vochtigh daer uyt-ghetracken / daer nae door 't vier gehart wort dat met tande even als ſout te vermorſelen ende te verbreecken is / dat de onſe terſtont ſmelt en tot een lenigh ſap en min morſelbaer verandert wort / dat der oude door de maegh en ingewant / lever goet geweeſt de onſe quaet is / dat die doorſt geſtilt is / deſe verwecht en nochtans ſullen deſe niet ught ontloſſen / welcke dat ſap van den Suycker verſcheyden zijn / dat in Indien en Arabien gevonden wort in t riet / welcke ſap de ſoete honighraeten in ſoetigheyt niet te boven gaet / als Martos Hys verhaelt en van welcke Lucanus / en die het ſap uyt tedere rieden drincken / want het hindert niet dat het Suycker-ſap met water geweeckt ghedroncken wort: Maer dit blijve aen de geleerde Vertelaers van oude woorden / op het Suycker riet komt niet tot de hooghte van een boom: Maer van mijl en andere rieden ſich rechtende / met halmen van ſeven of acht voeten langh en een duym dick / vooſch / en ſappigh vol van het wit mergh / het heeft blaeden van twee ellen langh / en een Honigh-Bloem / een ſoete en min houtighe woortel / welcke ſpruyten voort-brenght tot hoop van een nieuwe Oogſt het groeyt garen in vochtighe aerde / een warme lucht / een ſwoele wint: van dit riet is in West-Indien vruchtbaerſt / hoe wel't Ooſt-Indien ook voort brenght / haer vogt is om de leckerheydt en ghebruyck meeſt gepreſen / het ghebruycken Winckels en Keuckens / geſonden en ſiecken / wijl het tot ghenees middelen dienſtigh is / naeſt de Botter de tweede ſaus van onſe koſt / en in der keelen / de wijs van 't ſelve uyt te wercken is den Ouden bekent / ende de rieden uyt gedruckt van bladeren geſuyvert worden tot kleene telgjes van een Palm lang geſneden / en ſo geſneden ſijnde worden ter ſap met een paes uytgeſtampt / welcke in een ketel ghekoockt ende met water gemengt / en ſeeckere uuren lang gekoockt ſijnde / en gheſchuymt / en nae datter t waterige vocht afgewaſemt is in aerde vaten gelijck een mijlpael ofte naelde verstoonende / gegoten / ſtremt even als ſout in deſe aerde ſpitſen / eerſt eenige dagen be-

649
36

ſlooten /

1649 sooten sijnde/ bewaert sijn gestremde wocht: daer nae geopent/ maeckt een wegh
36 tot buylachtige bethoydt om de Suycker te suyveren/ daer nae wozter potkleye
op de ronte en wijte van het spits gestozt/dooz welcke eenige malen verhaelde over
stozting/men gelooft dattet krachtelijcker upt-gedzeven en witter wozt/ dit isser
de eerste arbeyt aen/maer suyverder ende meer uptgegist sijnde so geeft men sig tot
nieuwe arbeyt en kooken:want by de onsuyvere Suycker gieten sy loog dooz leven-
de kalch geweeckt/ als oock wit van Eyeren/ en suyver dooz geduyrig omroeren/
een schuymende bogt vande honig achtige en buyle bettigheyt af: ondertusschen
doen sy het opwellen in schijn van oberkoocken der suyker met botter sincken/daer
na stozten sy het gekoockt sap/noch niet van de loogh gesuyvert sijnde dooz een seef
of doeck/om de buyligheyt/ so den loog eenige op sy te bergadere/en laten 't weder
tot datter de loog af genomen is/heet wozden/ daer na ontfangen sy't selfde als te
boozen dooz trechters vullen den bodem in der baten met weecke kleije/welcke tot
een kost verdzogende/wozt eenige repsen verberscht/ dooz de selfde indeelinghe als
te boozen:een dicke en gestachtige symerige Siroop weder uptleckende/de Suyc-
kere wozt ghedeelt/ als welcke die na de gestalte in Piramidale spitse ghemenghde
kante Penideseg de Piramidale spitse in Maderinsche/ Canarisch Finale Melisi-
sche/en Tonische de Maderense/ en Canarische hebben hare naem van haer Ey-
landen: de Finale is so genoemt om dat sy het top en suyverheyt en witheydt ver-
kregen heeft/Melisische wozt na een Eylant van West-Indien/ de Tonische nae
het Eylant S. Tome genoemt/dese is edel ende rootachtigh/ derhalven meest ge-
bruykt om Siroopen/Conserven/Purgatien en Clysere af te maken:de gemengde
noemen sy de welcke van andere bergadert/in kisten over gevoert wozden/de kant
Suycker heeft hare naem van de Gziecksche Barbaren/om dat sy haechigh is/en
gebzoken/ tot stuckjes springt: want dat noemen de Gziecken katoen/ dat de selve
van Candoz suyverheyt ende of Candia so genoemt sonde sijn/is een dwalinge van
het onerbare volck:want alle kant Suycker is niet wit nocht al die wit is suyver/
nuts dat sommige Chzistallig is/welcke van de Finale Suycker gemaeckt wozt/
sommige rootachtig welcke nimmermeer klaer konde gemaeckt wozden/haer ooz-
saeck is ongeluck/ oock hande gemeente wozt gehouden booz de ligste suyverste en
matigh warm/dese boogden hebben ingenomen en met het oberwinnen der sterc-
ten aen de Compagnie gebzacht de oberste Schou Artisosci/ Hinderson en andere
int jaer 1634 naest aende selve ten Noozden/is de volck planting van Rio de gran-
de/welcke oock haren naem aen een vermaerde Rebiere te wijten heeft/welcke int
midden seer genoeglijk is/en om de dzoogte en ondiepte der See/moeselijk om aen
te komen is:de Barbaren nacomense Potiengi/ is bewaert geweest vande Franse/
welcke met de In-woonders in verbont sijn getreden/ hebben haer woonplaets
gemaeckt/ de Fransen sijn dooz de Portugesen verdzeven/ dooz Felicianus Ceca
oberste van Pariba: ook de Barbaren dooz eenige veltslagen t'onder bzengende/
het lant is met het innemen van t slot in't jaer 1633 aen de onse geballen/dooz het
beleyt van Matthijs van Keulen en dooz dapperheyt so te water als te lant/van de
geroemste krijgs oversten/Bima/Kloppenburgh/Dzies/Lichthart/Garstman en
Stansbelt:en hoe wel het onsinbaer geacht wiert/ soo heeft het selve sich dooz de
wapenen der Nederlanders laten verwinnen/en dooz sijn voorbeelt doen geloouen
datter niet booz de sterckste ondoozdringelijck is.

Eynde der Beschrijvinge van Bresielia.

F 649
J21k